

**National Library
of Sweden**

Denna bok digitaliserades på Kungl. biblioteket år 2012

KUNGL. BIBL.
24 FEB 1962
STOCKHOLM

Sow
1962:8A

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1962:8

Finansdepartementet

FINANSPLAN
FÖR BUDGETÅRET 1962/63
SAMT
PRELIMINÄR NATIONALBUDGET
FÖR ÅR 1962

Stockholm 1962

STATENS

OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1962

Kronologisk förteckning

1. Skogstillgångarna i Jämtlands län. Idun. 100 s. + 1 utvikskarta. S.
2. Yrkesutbildningen på trädgårdsområdet. Statens Reproduktionsanstalt. 71 s. Jo.
3. Totalförsvarets personalfrågor. Beckman. 305 s. Fö.
4. Arbetsuppgifter och utbildning för viss sjukvårdspersonal. Beckman. 165 s. I.
5. Vidgad vuxenutbildning på gymnasietadiet. Kihlström. 116 s. E.
6. Statsbidrag till enskild väghållning m. m. Idun. 92 s. K.
7. Kommunal beredskap. 198 s. I.
8. Finansplan för budgetåret 1962/63 samt preliminär nationalbudget för år 1962. Marcus. XXIII + 61 s. Fi.

Anm. Om särskild tryckort ej anges, är tryckorten Stockholm.

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1962:8

Finansdepartementet

FINANSPLAN
FÖR BUDGETÅRET 1962/63
SAMT
PRELIMINÄR NATIONALBUDGET
FÖR ÅR 1962

STOCKHOLM 1962

ISAAC MARCUS BOKTRYCKERI AKTIEBOLAG

STATENS BUDGET- OCH FINANSDEPARTEMENT
Finansdepartementet

FINANSPLAN

FÖR BUDGETÅRET 1963

OG SAMT

PRELIMINÄR NATIONÄL BUDGET

FÖR ÅR 1962

Stockholm 1962

STATENS BUDGET- OCH FINANSDEPARTEMENTET

Innehåll

A. <i>Finansplanen för budgetåret 1962/63</i>	
Den internationella ekonomiska utvecklingen.....	v
Den ekonomiska politiken.....	x
B. <i>Preliminär nationalbudget för år 1962</i>	
I. <i>Sammanfattande översikt</i>	1
II. <i>Sveriges ekonomi 1961</i>	7
1. <i>Inhemska bruttoutgifter</i>	9
2. <i>Utrikeshandel och lagerutveckling</i>	11
III. <i>Utrikeshandeln</i>	13
1. <i>Exporten och importen 1961</i>	13
2. <i>Bytesbalansen och valutareserven 1961</i>	14
3. <i>Exporten 1962</i>	15
4. <i>Importen 1962</i>	17
5. <i>Bytesbalansen och valutareserven 1962</i>	18
IV. <i>Produktionen</i>	19
1. <i>Den totala produktionen 1961 och 1962</i>	19
2. <i>Produktionsutvecklingen inom olika näringsgrenar</i>	20
V. <i>Arbetsmarknaden</i>	24
1. <i>Arbetskraftstillgången och den totala sysselsättningen</i>	24
2. <i>Arbetsmarknadsläget</i>	25
VI. <i>De enskilda konsumenternas ekonomi</i>	29
1. <i>De disponibla inkomsterna</i>	29
2. <i>Konsumentpriserna</i>	32
3. <i>Konsumtionsvolymen</i>	35
VII. <i>Investeringarna</i>	38
1. <i>Utgångspunkter och metoder</i>	38
2. <i>Delkalkyler på viss byggnadsverksamhet</i>	38
3. <i>Beräkningar över hela byggnadsverksamheten</i>	39
VIII. <i>Den offentliga verksamheten</i>	50
1. <i>Allmänt</i>	50
2. <i>Kommunerna</i>	50
3. <i>Staten</i>	51
IX. <i>Kreditmarknaden</i>	55
1. <i>Utvecklingen på kreditmarknaden 1961</i>	55
2. <i>Prognos-utfall 1961</i>	58
3. <i>Utvecklingen på kreditmarknaden 1962</i>	59
<i>Tabellförteckning</i>	61

I syfte att göra den till statsverkspropositionen resp. kompletteringspropositionen fogade nationalbudgeten lättare tillgänglig publiceras den vid sidan av riksdagstrycket även i separat form; åren 1946—1958 skedde detta i Konjunkturinstitutets B-serie och från år 1958 i serien Statens offentliga utredningar. Därvid har den tidigare försetts med ett sammandrag på engelska. Något sådant sammandrag ingår inte i år, då detta redan publicerats i »The Swedish Budget for the Fiscal Year 1962/63», som utgivits av finansdepartementet. Vid sidan av den preliminära nationalbudgeten har i föreliggande publikation även medtagits finansplanen för budgetåret 1962/63. Denna är i huvudsak en redogörelse för utformningen av den ekonomiska politiken och utgår i väsentliga delar från nationalbudgetens bedömning av den ekonomiska utvecklingen.

A. Finansplanen för budgetåret 1962/63

Den internationella ekonomiska utvecklingen

Under loppet av 1961 inträdde en avsaktning i den höga tillväxttakt som de senaste åren utmärkt Västeuropas ekonomi. I flertalet länder har samtidigt de privata investeringarna börjat spela en mindre framträdande roll som drivkraft för den ekonomiska expansionen. Denna avsaktning förklaras främst av att arbetskraftstillgångarna successivt blivit fullt utnyttjade. Inom ramen för denna utveckling har det emellertid inom vissa väsentliga produktionsområden framträtt en tendens till överkapacitet som en följd av de senaste årens höga investeringstakt. Härtill har också bidragit en omsvängning i lagerutvecklingen. Dessa faktorer har framkallat produktionsbegränsningar och investeringsnedskärningar inom bl. a. järn- och stålindustrin i flera västeuropeiska stater. Ett annat aktuellt fall är avsättningssvårigheterna för de nordiska massaindustrierna. Nedgången i de privata investeringarnas ökningstakt kan också sättas i samband med ekonomisk-politiska ingripanden. Detta gäller bl. a. bostadsbyggandet. Särskilt markerad har dämpningen varit i Storbritannien, där det under förra våren starkt försämrade betalningsbalansläget föranlett ett omfattande krisprogram, som kraftigt begränsat ökningen inte bara av de privata investeringarna utan också av konsumtionen. I andra länder i Västeuropa växer däremot konsumtionen i takt med de ofta mycket avsevärda inkomststegringarna, och den har därmed kommit att efterträda investeringarna som det viktigaste expansiva elementet i samhällsekonomin.

Medan den västeuropeiska konjunkturen således blivit mera oenhetlig har utvecklingen i de nordamerikanska staterna under det gångna året karakteriserats av ett markerat uppsving efter den senaste avmattningen. Denna tidsförskjutning mellan de två kontinenternas konjunkturfaser — som även tidigare gjort sig gällande — har i viss mån verkat stabiliserande på världskonjunkturen. Den amerikanska avmattningen vintern 1960—61 mildrades sålunda i någon mån av den kraftiga exportökningen till Västeuropa, och under de senaste månaderna har växande amerikansk efterfrågan på europeiska produkter blivit en positiv faktor i den västeuropeiska konjunkturbilden.

Den internationella konjunkturutvecklingen under fjolåret liksom det sätt varpå de stora handelsnationerna sökt komma tillrätta med sina ekonomisk-politiska problem illustrerar det nära samband som råder mellan länderna och det ökade hänsynstagande som detta nödvändiggör. Variationerna i han-

delsutbytet mellan Västeuropa och Nordamerika har direkta verkningar för produktionen och sysselsättningen i respektive exportländer. Härtill kommer, att betalningsbalanssvårigheter som drabbar Förenta staterna och Storbritannien, de två länder i vilkas valutor hålles huvuddelen av världens likvida reserver vid sidan av guld, får särskilt allvarliga konsekvenser för det internationella betalningssystemet. För att detta skall fungera tillfredsställande under konvertibilitet måste det finnas förtroende för dessa länders vilja och förmåga att vidmakthålla sina valutors kursstabilitet. Ett sådant förtroende synes förutsätta jämvikt på längre sikt i deras betalningsbalanser.

I Förenta staterna har den ekonomiska politiken under 1961 främst inriktats på att få till stånd en avgörande och bestående vändning i konjunkturutvecklingen. Målet har varit att sedan man återvunnit den produktionsnivå och sysselsättning som rådde före den senaste avmattningen lägga grunden till en fortgående ekonomisk expansion, för vilken ett betydande kapacitetsutrymme finnes. Den kvarstående arbetslösheten är sålunda för närvarande omkring 6 procent. Möjligheterna att fullfölja den inledda politiken blir emellertid beroende av bl. a. dess återverkningar på betalningsbalansen. Den federala budgeten, som hittills haft en starkt köpkraftsstimulerande effekt, har för nästa budgetår från amerikansk sida förklarats skola balanseras, i varje fall formellt. Underskott av nuvarande omfattning anses på längre sikt inflationsskapande och ägnade att driva upp importen samt underminera såväl exportens konkurrenskraft som förtroendet, hemma och i utlandet, för den amerikanska valutan. Penningpolitiken, som hållits tämligen lätt med låga räntesatser i avsikt att tillsammans med vissa reformer av företagsbeskattningen stimulera till ökande investeringar, har på liknande sätt kommit i viss konflikt med den externa målsättningen. Tendenser till en viss modifiering av penningpolitiken i åtstramande riktning synes dock kunna spåras; man räknar synbarligen med att en sådan begränsad åtstramning ej skall väsentligt försvåra uppnåendet av de mål, som uppställts för den interna expansionen.

De amerikanska strävandena att komma till rätta med en betydande arbetslöshet och en svag expansionstakt på längre sikt skulle självfallet underlättas om landet hade tillräckligt internationellt utrymme i form av överskott i betalningarna. Emellertid har utvecklingen i detta avseende under det senaste halvåret åter blivit ogynnsam, och för 1961 torde ha registrerats ett totalunderskott om ca 2 miljarder dollar, främst beroende på försämringen i handelsbalansen till följd av konjunkturutvecklingen. Mot bakgrunden härav har den amerikanska administrationen intensifierat sina ansträngningar att med olika medel nedbringa underskottet och därmed bromsa utflödet av guld respektive ökningen i andra länders dollarbehållningar.

Den brittiska ekonomiska politiken har stått inför delvis samma problem som den amerikanska, nämligen att få till stånd en tillfredsställande expansionstakt, medan man samtidigt brottas med akuta betalningsbalansproblem. Bytesbalansen har av olika skäl utvecklats ogynnsamt, så att dess saldo kastats om från ett betryggande överskott till ett kraftigt underskott. Utgifter-

na av kapitalnatur för privata investeringar och bistånd till u-länder, som tidigare rymdes inom det löpande överskottet, har i detta läge blivit en ytterligare belastning. Under 1960 täcktes totalunderskottet av bl. a. kort kapitalimport från Förenta staterna. Fjolårets appreciering i Väst-Tyskland och Nederländerna utlöste emellertid kapitalströmmar som i allt snabbare tempo blottade den underliggande svagheten i den brittiska betalningssituationen. De s. k. Baselarrangemangen i form av krediter från de kontinental-europeiska centralbankerna till Storbritannien åsyftade och gav endast en temporär lättnad, om än av betydande omfattning. I slutet av juli beslöt därför brittiska regeringen att söka genomföra ett omfattande stabiliseringsprogram, syftande till såväl en kortsiktig förbättring av den yttre balansen som till en högre och säkrare ekonomisk tillväxttakt på längre sikt. För att dämpa efterfrågan inom landet och därmed frigöra resurser för export vidtogs kraftiga ränte- och skattehöjningar. I samband med introduktionen av dessa åtgärder erhöll Storbritannien en omfattande kredit från Internationella valutafonden. Krediten användes i första hand för avlyftning av det stöd som landet fått genom Baselöverenskommelsen. I avsikt att minska kostnadsstegringarna och förbättra landets internationella konkurrenskraft har försök gjorts att införa en »lönestegringspaus». Denna avses komma att följas av arrangemang för en långsiktigt förbättrad anpassning mellan lönehöjningar och produktionsutveckling.

Det är naturligt att de amerikanska och brittiska problemen under fjolåret stått i centrum för det internationella ekonomiska samarbetet. Fortlöpande konsultationer har ägt rum mellan berörda länder, såväl i Basel mellan centralbankerna som i Paris inom OEEC/OECD. På amerikanskt initiativ har diskussionerna inom OECD:s ekonomisk-politiska kommitté och andra organ koncentrerats kring problem rörande produktionens tillväxt samt de internationella monetära frågorna. Jag vill här erinra om, att de tjugo medlemsländerna i OECD vid organisationens första ministermöte i november förra året fastställde som kollektivt mål att uppnå en femtioprocentig ökning av den sammanlagda nationalprodukten under 1960-talet. Gennomsnittligt innebär detta en årlig tillväxttakt av drygt 4 procent eller något mera än OECD-länderna tillsammans uppnådde under 1950-talet. Värdet av en sådan preciserad prognos för framstegstakten inom ett stort och heterogent område och över ett helt decennium kan förvisso diskuteras. Det är självklart, att enskilda länders produktionsökning kan och måste komma att avvika från medeltalet, både för enstaka år och för hela det framförliggande decenniet, eftersom förutsättningarna för snabba procentuella ökningarna växlar från land till land och från år till år beroende på utgångsläge och en rad andra faktorer. Beslutet får närmast ses som en markering av de möjligheter som står öppna för OECD-länderna och en uppmaning att tillvarata dem, bl. a. genom inbördes samarbete och en anpassning av de olika ländernas ekonomiska politik till ömsesidigt stöd. För svensk del kan tilläggas, att det synes som om den av OECD angivna målsättningen skulle vara väl anpassad för den svenska ekonomin. För vissa andra länder kan

detta mål vara betydligt mera av en riktpunkt att sträva efter. OECD:s olika organ har också inlett tekniska studier för att komma fram till hur en sådan strävan bäst skall kunna underlättas.

Samarbetet om betalningsproblemen har i OECD huvudsakligen ägt rum i en mindre krets av länder, vari Sverige deltagit. Avsikten har varit att genom täta konsultationer uppnå enighet om problemens natur och lämpliga åtgärder att vidtagas såväl av det land som drabbats av svårigheter som av dess partners samt av internationella institutioner. För Storbritanniens del resulterade övervägandena inom Internationella valutafonden och OECD inte endast i ett internt stabiliseringsprogram utan också, såsom tidigare berörts, i en kredit till landet om totalt 1,5 miljard dollar. Sverige deltog i denna med ett belopp av omkring 100 milj. kr. i form av ett utnyttjande från fondens sida av den svenska kronkvoten. Denna uppgår totalt till 583 milj. kr., varav hittills utnyttjats 130 milj. kr. av fonden.

Utvecklingen under de senaste åren har emellertid visat att valutafondens resurser icke är tillräckliga för att med säkerhet bemästra de betalningsbalansproblem som kan uppstå under konvertibilitet. I syfte att trygga fondens tillgångar på valutor för kreditgivning har därför numera i princip överenskommelse träffats om de villkor på vilka fonden skall kunna låna upp ytterligare medel från vissa länder, däribland Sverige. Arrangemanget, som för Sveriges del kräver ändring av formell natur i riksbankslagen, torde senare få underställas riksdagen. Det gäller fyra år och omfattar ett totalt belopp av drygt 6 miljarder dollar, varav Sverige svarar för 100 milj. dollar eller ca 517 milj. kr. Om det genom konsultation mellan deltagarländerna konstateras föreligga ett behov för fondens del av särskild upplåning för att förebygga eller bemästra uppkommande risker för det internationella betalningssystemet, skall de erforderliga medlen ställas till förfogande av de deltagande länderna efter överenskommelse i varje särskilt fall. Länder, som i det aktuella läget anser sig av betalningsbalansskäl icke kunna delta i full utsträckning, kan befrias från sin skyldighet att medverka. Det skapas också möjlighet för deltagarna att få tillbaka utlånade medel under lånetidens lopp. För svensk del avses överenskommelsen skola ske med riksbanken som avtalspart. Erforderliga medel tillhandahålles, liksom när det gäller den ordinarie insatsen i valutafonden, av riksbanken. Genom den nu träffade principöverenskommelsen har möjligheten till stabilitet på de internationella valutamarknaderna väsentligt ökat.

Det samarbete på betalningsområdet som jag nu berört syftar närmast till att överbrygga kortsiktiga betalningssvårigheter. För den långsiktiga balansförbättringen är det både för Förenta staterna och Storbritannien önskvärt att bytesbalansen förstärkes. Detta förutsätter i sin tur en förskjutning i motsatt riktning hos de nuvarande överskottsländerna i kontinentaleuropa, särskilt Väst-Tyskland. I vilken utsträckning denna kan komma till stånd genom den fortsatta utvecklingen av det relativa pris- och kostnadsläget är svårbedömbart. Det torde emellertid finnas ett klart ekonomiskt utrymme för en liberalare europeisk handelspolitik mot omvärlden, både ifrå-

ga om jordbruksprodukter och industrivaror. Under det senaste året har Förenta staterna som ett led i en generell liberalisering av utrikeshandeln alltmera betonat önskvärdheten av en liberal yttre handelspolitik från den gemensamma marknadens sida, särskilt om denna kommer att omfatta också Storbritannien och övriga EFTA-länder. Dessa strävanden ligger helt i linje med den uppfattning i de europeiska handelsfrågorna som vi länge givit uttryck åt, senast vid GATT:s årsmöte i november förra året. Den svenska regeringen föreslog då, att samtliga länders tullar skulle sänkas till hälften under loppet av en 5-årsperiod. Icke minst med hänsyn till de underutvecklade ländernas berättigade anspråk på vidgade avsättningsmarknader vore detta en riktig åtgärd.

Sveriges inställning till de europeiska marknadsfrågorna har nyligen behandlats av riksdagen. En svensk ansökan om förhandlingar syftande till en association till den europeiska ekonomiska gemenskapen har numera ingivits till ordföranden i gemenskapens ministerråd. Samtidigt har i sak överensstämmande ansökningar inlämnats från schweizisk och österrikisk sida. Bakom detta ståndpunktstagande ligger en stark önskan att medverka i ett vidgat ekonomiskt samarbete i Europa utan att därmed ge avkall på neutralitetspolitiken. Även i andra internationella sammanhang fullföljer Sverige strävandena att nedbringa hindren för världshandeln. Samarbetet inom EFTA har utvecklats och fördjupats. Beslut om en acceleration av tullavvecklingen inom EFTA har nu träffats med ikraftträdande för flertalet medlemsländer den 1 mars i år. Därigenom kommer tullarna att ha reducerats med sammanlagt 40 procent. Parallelliteten i den snabbare tullavvecklingen inom EEC och EFTA bör underlätta skapandet av en gemensam europeisk stormarknad.

I samband med en bedömning av perspektivet för den svenska utrikeshandeln på längre sikt vill jag här också erinra om den nyligen beslutade ökningen av ramen för de statliga exportkreditgarantierna samt om de förslag om förstärkt kommersiell och allmän upplysningsverksamhet som framlägges i årets statsverksproposition. Vissa överväganden äger också rum beträffande det från affärsbankernas sida väckta förslaget om ett särskilt exportkreditinstitut.

För det närmast framförliggande året synes exportutsikterna vara präglade av en viss osäkerhet. Trots de splittringstendenser som föreligger kan man emellertid av allt att döma räkna med en fortsatt total ökning av efterfrågan och produktionen i Västeuropa, om än i något långsammare takt än tidigare. Mycket talar för att den inträffade och förutsebara avsaktningen i den ekonomiska aktivitetens stegring i stor utsträckning har karaktären av en andhämtningspaus, men man får därför inte bortse från möjligheten av att avmattningstendenserna kan bli mera markerade på längre sikt. Detta gäller särskilt om Storbritannien inte lyckas skapa betalningsbalansmässiga förutsättningar för en snabbare ekonomisk tillväxt utan tvingas fortsätta den efterfrågebegränsande politiken.

Den amerikanska konjunkturen synes komma att förstärkas ytterligare

under åtminstone första halvåret 1962. I denna riktning pekar tendenserna för både den offentliga sektorn och för den privata efterfrågan för konsumtion och investering. Beträffande lagren, vilkas ökning spelade huvudrollen i konjunkturuppsvingets första fas, är utsikterna mera osäkra; det är dock tänkbart, att farhågor för arbetskonflikt inom stålindustrin ånyo kan medföra en kraftig upplagring. Alldeles bortsett från denna faktor finns det emellertid, såsom jag framhållit, skäl för en försiktig bedömning av de amerikanska konjunkturperspektiven på litet längre sikt. Det är inte uteslutet, att den efterfrågestimulerande politik som förts i Förenta staterna i syfte att åstadkomma högre kapacitetsutnyttjande och reducera den alltjämt stora arbetslösheten får vika för önskemålet att inte ytterligare försvaga utan helst förstärka betalningsbalansen.

Den ekonomiska politiken

Konjunkturutveckling och konjunkturpolitik under 1961. Den svenska ekonomin har under det gångna året präglats av en utomordentligt hög aktivitet. Resurserna har varit fullt utnyttjade och sysselsättningen har legat på en högre nivå än under något tidigare efterkrigsår. Enligt nu föreliggande preliminära beräkningar skulle nationalprodukten 1961 ha stigit med ca 4 1/2 procent efter en ökning året innan av ungefär samma storlek. Sedan praktiskt taget full sysselsättning uppnåtts har bristen på arbetskraft och på tillgänglig kapacitet under året medfört en viss uppbromsning av industriproduktionens ökningstakt i vårt land liksom i de västeuropeiska industriländer som befinner sig i samma läge. Denna uppbromsning har också varit märkbar i exportutvecklingen; efter en snabb uppgång under högkonjunktrens början 1960 med 12 procent begränsades volymökningen under 1961 till ca 4 procent.

Till följd av att lageruppyggnaden under 1961 varit mindre än under 1960 och dessutom i större utsträckning hänfört sig till hemmaproducerade varor har importökningen varit relativt låg. Valutarenservan har under de första elva månaderna 1961 stigit med 840 milj. kr.

Liksom i Västeuropa i övrigt har den svenska konjunkturen i hög grad varit en investeringskonjunktur med en stegring i industrins investeringar 1961 på inte mindre än 13 procent. Industrins årliga investeringar ligger nu på en nivå som är 45 procent högre än för fyra år sedan. Samtidigt har den privata konsumtionen under 1961 uppvisat en stegring på 6 procent, vilket är mer än någon gång under 50-talet. Till en del är denna stegring betingad av att utgångsläget, d. v. s. 1960 års konsumtion, var förhållandevis lågt genom den överflyttning av konsumenternas inköp som skedde vid årsskiftet 1959/60 i samband med den allmänna varuskattens införande. Men även ett genomsnitt för de tre åren 1959—1961 visar på en mycket snabbt stigande konsumtionsstandard — ca 4 procent per år. Inkomststegringen för fysiska personer har under samma tid varit så hög, att det personliga spa-

randet, den snabba konsumtionsökningen till trots, fortsatt att stiga inte bara absolut utan också i förhållande till de disponibla inkomsterna. Sparkvoten under dessa år har därmed varit den högsta som hittills registrerats.

Utvecklingen under 1961 är ett resultat av å ena sidan återverkningarna av en internationell högkonjunktur, som tillsammans med de under recessionen 1958—59 vidtagna stimulansåtgärderna framkallat en stark optimism och investeringsvilja inom det svenska näringslivet, å andra sidan en restriktiv ekonomisk politik syftande till att motverka de med den höga aktiviteten följande inflationstendenserna. Den förstärkning av statsbudgetens balans som inleddes under år 1960 genom allmänna varuskattens införande fortsattes på ett markerat sätt. De på grund av inkomststegringen hos allmänheten starkt stigande statsinkomsterna har ej följts av motsvarande ökning- ar i statsutgifterna. Mellan kalenderåren 1960 och 1961 kan en balansförstärkning med omkring 1 1/2 miljard kr. konstateras. Dessutom upprepades under 1961 den anordning med särskilda inbetalningar till investeringsfonder som hade introducerats 1960. Denna gång bands härigenom 290 milj. kr. i riksbanken utöver de 770 milj. kr. som inbetalats under 1960. De åtstramande verkningarna av denna politik kompletterades på penningpolitikens område dels med upprätthållandet av en relativt hög räntenivå, dels med fortsatta överenskommelser med kreditinstituten om iakttagande av restriktivitet i kreditgivningen. Genom sin konstruktion är dessa överenskommelser ägnade att prioritera kreditgivningen till bostadsbyggandet, så att detta kunnat bedrivas i den av statsmakterna åsyftade omfattningen. Inom näringslivet i övrigt medförde den restriktiva kreditpolitiken att man i stigande utsträckning utnyttjade sina likvida reserver. Trots knappheten på kredit visade det sig möjligt för näringslivet att till stor del genom självfinansiering och inbördes kreditgivning genomföra den ytterligare ökning av investeringsverksamheten som kunnat iakttagas under 1961.

Mot årets slut har dock kreditknappheten medfört att bostadsbyggnadsprogrammet tenderat att i vissa fall komma i riskzonen. Genom en serie obligationsemissioner för hypoteksinstituten har man dock i stort sett kunnat säkra bostadsbyggandets igångsättning i planerad omfattning. Syftet med kreditåtstramningen har kunnat upprätthållas, nämligen att förhindra att mer arbeten igångsattes än som kan på ett ekonomiskt rationellt sätt fullföljas med existerande arbetskraft.

Vid 1961 års ingång förutsågs, att den redan högt uppdrivna ekonomiska aktiviteten i vårt land trots de generellt verkande åtgärder som här beskrivits skulle komma att ytterligare stegras, särskilt under årets första del. I förening med en normal säsonguppgång skulle denna utveckling kunna leda till en mera inflatorisk överkonjunktur med från tidigare tillfällen välkända desorganisationsföreteelser, särskilt inom byggnadsverksamheten och verkstadsindustrin. Regeringen beslöt därför vidtagna särskilda åtgärder för att ytterligare motverka tendenserna i denna riktning. Liksom under året innan, ehuru på en tidigare tidpunkt och i utvidgad form, gavs de statliga myndigheterna och affärsverken anvisning om begränsning av sin investeringsverk-

samhet under sommarhalvåret och framflyttning av efterfrågan på arbetskraft till vintersäsongen. Den enskilda industrin och kommunerna engagerades i en liknande aktion genom sina respektive organisationer. Man har anledning räkna med att dessa åtgärder, utan att de behövt ha någon alltför betydande kvantitativ omfattning, verksamt bidragit till att förebygga en tillspetsning av läget. Trots fortsatt sysselsättningsökning och minskad arbetslöshet torde man kunna säga, att balansläget på arbetsmarknaden under året inte skilt sig mera påtagligt från föregående års. När det gäller industriarbetare har bristen och därmed följande överrörlighet m. m. varit något skärpt, medan motsatsen gäller för byggnadsarbetare och industritjänstemän.

De senaste årens intensifierade arbetsmarknadspolitik har även i stigande grad gjort sig gällande. Antalet personer som erhållit utbildning i omskolningskurser och därefter kommit ut på arbetsmarknaden har ökats; lika så har överflyttningen av arbetskraft från de kvarstående överskottsområdena påskyndats.

Den snabba reala expansionen under 1961 har sålunda ägt rum utan någon direkt skärpning — men inte heller mildring — av inflationstrycket. Med hänsyn till lönekostnadernas stegring — ca 9 procent — framstår de inträffade prishöjningarna som måttliga. Den efterfrågebegränsande politiken har sålunda i stort sett hållit tendenserna till prishöjningar under kontroll. Till den relativa prisstabiliteten under större delen av 1961 har även bidragit att priserna på de internationella livsmedels-, råvaru- och bränslemarknaderna sjunkit.

Vad jag hittills anfört gäller helt allmänt om utvecklingen 1961. Under loppet av året kom emellertid en viss splittring i konjunkturen att inträffa. Den internationella överkapaciteten på järn- och stålområdet medförde något försämrade avsättningsmöjligheter för järnmalmsgruvorna. Orderingen sjönk för järn- och stålverken, med minskade orderstockar som följd. De branscher som mest påtagligt mötte avsättningssvårigheter under året var skogsindustrierna, framför allt massaindustrin, vars lager nu vuxit avsevärt. Å andra sidan visar verkstadsindustrin en fortsatt uppgång i sina orderstockar. Vilken betydelse de partiella försämringarna i avsättningsmöjligheterna får för den inhemska konjunkturen på något längre sikt beror på den fortsatta internationella utvecklingen. Jag har tidigare angivit de skäl som enligt min mening talar för att den europeiska högkonjunkturen under den överblickbara framtiden sannolikt kommer att bestå. Den svaghet i konjunkturen som påverkat den svenska exporten förefaller i stor utsträckning vara betingad av en lageranpassning i köparländerna, vilken torde slutföras under 1962, även om järn- och stålkonjunkturen också i fortsättningen kommer att vara något svagare än tidigare. I Västeuropa skulle endast Storbritannien förete en mer markerad dämpning. Förenata staterna torde genom en fortsatt ökning i sin import utöva ett expansivt inflytande, även om den amerikanska administrationen av hänsyn till betalningsbalansen kan komma att söka begränsa uppgången i importen.

Konjunkturutvecklingen och den därav betingade finanspolitiska åtstramningen avspeglar sig markant i de senaste årens budgetläge. Sålunda har statsinkomsternas ökning till följd av skatteunderlagets allmänna tillväxt och varuskattens införande blivit mycket kraftig, medan statsutgifterna vuxit relativt sett långsammare. Det sistnämnda är ett uttryck för statsmakternas strävan att begränsa sin egen efterfrågan i ett högt uppdrivet konjunkturläge.

Under budgetåret 1960/61 uppgick ökningen av statens inkomster, främst till följd av inkomstskattetitelnns uppgång och varuskattens fulla genomslag, till ca 3 miljarder kr. i förhållande till budgetåret 1959/60. I absoluta tal uppgick statsinkomsterna under budgetåret 1960/61 till 16,6 miljarder kr. För budgetåret 1961/62 beräknas nu en ytterligare ökning med ca 1,3 miljard kr.

Då de totala statsutgifterna för budgetåret 1960/61 stannade vid 16 1/4 miljarder kr., innebärande en realiserad utgiftsökning om drygt 900 milj. kr. i förhållande till budgetåret innan, uppkom ett överskott på totalbudgeten av nära 400 milj. kr. Den nu förutsedda utgiftsutvecklingen för budgetåret 1961/62, som närmare redovisas i det följande, innebär en stegring med totalt 1,5 miljard kr. Härtill kommer ytterligare, till storleken ännu ej kända utgiftsbehov, av vilka här särskilt må nämnas kostnaderna för stats-tjänstemännens lönehöjning fr. o. m. 1 januari 1962. Sammanfattningsvis kan det därför vara befogat att räkna med en försämring av totalbudgetsaldot i jämförelse med 1960/61, innebärande en viss underbalansering för innevarande budgetår.

Konjunkturutsikterna för 1962. Utsikterna för den svenska ekonomin under 1962 har nyligen utförligt behandlats i konjunkturinstitutets senaste kvartalsrapport. I den *preliminära nationalbudgeten för år 1962 (bihang 2)* belyses de samhällsekonomiska utsikterna med hjälp av ytterligare material, bl. a. inkluderande den realekonomiska effekten av i statsverkspropositionen framlagda förslag.

Såsom framhålles i nationalbudgeten kan man inför 1962 knappast vänta något generellt inflationstryck. På en del områden kan man visserligen förutse större efterfrågan än tillgång på arbetskraft och annan produktionskapacitet men på andra — dock såvitt nu kan bedömas relativt begränsade områden — hotar sysselsättningen samtidigt att bli otillräcklig. Ojämnheten i arbetsmarknadsläget är både geografisk och branschmässig. Arbetsmarknadspolitikerna får i detta läge inriktas på ytterligare ökade insatser för främjande av snabb anpassning. I de fall där produktionsinskränkningarna förutses bli mera kortvariga torde företagen vara intresserade av att själva ordna tillfälliga sysselsättningar för att ej riskera att stå utan behövlig arbetskraft när produktionen skall återupptas i full omfattning.

Trots svårigheterna för skogs- och järnindustrierna förutses i nationalbudgeten en fortsatt uppgång av exportvolymen, ehuru under visst prisfall. Detta tillsammans med en sannolik mindre uppgång i importpriserna inne-

bär en viss försämring i det realekonomiska utbytet av utrikeshandeln. Det är särskilt för verkstadsindustrin som man enligt föreliggande orderstatistik m. m. skulle ha att vänta en fortsatt kraftig exportstegring. Beträffande de industrier som är utsatta för avsättningssvårigheter må erinras om att det inte så mycket gäller en absolut minskning av avsättningen som verkningarna av att konkurrensläget skärpts på grund av att produktionskapaciteten stigit snabbare än varuefterfrågan. På längre sikt är dock även denna växande. Totalt sett beräknas alltså exporten förbli en expansionsdrivande faktor även under 1962. Exportstegringen för innevarande år bedömes i volym t. o. m. bli större än under 1961.

De privata investeringarna förutses däremot nu inte längre öka utan bibehållas till sin omfattning vid den under 1961 uppnådda nivån. Denna är emellertid vid jämförelse med tidigare år synnerligen hög och utgör således alltså en grundval för fortsatta produktivitets- och produktionsökningar. Det förutsatta stilleståndet i de privata investeringarnas volym skulle på grund av den pågående rationaliseringen väntas medföra minskad sysselsättning i byggnads- och anläggningsverksamheten. Delvis som en motåtgärd planeras i stället en ökning av de offentliga investeringarna. Såväl staten som kommunerna kommer att söka genomföra utbyggnadsplaner på olika områden, som länge hållits tillbaka av bristen på arbetskraft. Det förutsedda läget kommer även att utnyttjas till ökat bostadsbyggande.

Även i fråga om löpande utgifter och därmed följande anspråk på arbetskraft och produktionskapacitet planerar både stat och kommun relativt kraftiga ökning. Det är vid sidan av den planerliga årliga uppjusteringen av försvarsutgifterna särskilt utbyggnaden av utbildningsväsendet och sjukvården som här gör sig gällande, så att »offentlig konsumtion» väntas stiga närmare 6 procent i real omfattning.

För den privata konsumtionen förutses i den på denna punkt dock ytterst preliminära nationalbudgeten en ökning av normal storlek, ca 3,5 procent. I fråga om lagerinvesteringarna är det ännu svårare att göra några förutsägelser av mera konkret natur. Övervägandena i nationalbudgeten pekar närmast på att lagerökningen under 1962 liksom under föregående år kan väntas bli av ungefär normal storlek totalt sett.

Med avseende på produktionsutvecklingen skulle man för 1962 ha att förutse en något mindre stegring än för 1961, främst beroende på att utrymmet för ytterligare ökad sysselsättning nu blir ännu mindre än ett år tidigare. För importen räknar man slutligen med en uppgång av liknande storlek som för exporten, eller i värde något mera på grund av den för Sverige något ofördelaktigare omsvängning i prisrelationerna som likaledes anses sannolik.

Sammanfattningsvis skulle den svenska ekonomin även framöver stimuleras av en hög internationell efterfrågan, åtminstone under den första del av året för vilken utsikterna med någon grad av realism kan överblickas; ifråga om den interna konjunktursens drivkrafter observeras att en uppbromsning i det enskilda näringslivets i och för sig höga investeringsverk-

samhet motväges av de utvidgningar som planeras för de offentliga och därvid särskilt de kommunala investeringarnas del. Produktionsökningen väntas bli något mindre mellan 1961 och 1962 än under de närmast föregående åren, beroende både på den redan under 1961 maximala utnyttjandegraden för arbetskraften och på de produktionssvårigheter som vid årets början föreligger i vissa industrier.

Hållbarheten i nationalbudgetens bedömningar är givetvis mera begränsad för de senare delarna av året. Bortsett från de speciella störningar, som hotar att framkalla temporär arbetslöshet på vissa områden, samt den överansträngning av särskilt byggnadsarbetsmarknaden som är särskilt näraliggande på de mest expansiva orterna, skulle man för första halvåret kunna tala om en god balans på arbetsmarknaden och inom samhällsekonomin i dess helhet. Huruvida denna goda balans skall kunna genom lämpliga anpassningsstimulerande åtgärder bibehållas även under andra halvåret är en fråga som väsentligen beror på den internationella utvecklingen. Det är tänkbart att den snarast inflatoriska högspänningen i Europas ekonomi snabbt återkommer, bl. a. genom de beslut om ökade rustningsutgifter som fattats i flera länder. Det är också möjligt — ehuru denna möjlighet ligger mera avlägset i perspektivet — att utvecklingen leder fram till en verklig konjunkturförsämring. Man kan här peka på den tendens till överinvestering, som kan iaktas på en del betydelsefulla områden, även om de ännu inte i någon större utsträckning lett till påtagliga bakslag. Sådana inträffade redan för åtskilliga år sedan för kolgruvorna och textilindustrin och är nu aktuella för järn- och massaindustrierna samt för skeppsvarven i flera länder, dock inte i Sverige. Liknande bakslag kan med hänsyn till den snabba utbyggnaden även komma att inträffa för de branscher som tillverkar konsumtionskapitalvaror, t. ex. bil- och radio-TV-industrierna. Så länge den amerikanska konjunkturen fortsätter uppåt torde dock dessa risker vara begränsade. De kan också undanskjutas och i princip elimineras, om man som jag tidigare framhållit i de olika länderna ställer in sig på att ömsesidigt stödja varandra i fullföljandet av den inom OECD gemensamt uppställda målsättningen för den ekonomiska tillväxten och undviker att möta tillfälliga konjunktursvårigheter med handelsrestriktioner.

Årets budgetförslag. Antagandet om en fortsatt högkonjunktur präglar riksrevisionsverkets beräkning av statsinkomsterna för nästkommande budgetår. De senaste två åren har skatteunderlagets ökning varit extremt hög — drygt 10 procent båda åren. En fortsatt ökning av samma omfattning är i längden inte förenlig med samhällsekonomisk balans. En viss minskning i stegringstakten har visserligen också antagits men icke större än att den taxerade inkomstsumman för fysiska personer förutsättes öka med 8 à 9 procent. Realismen i ett sådant antagande kan i och för sig ifrågasättas — ämbetsverket omgärdar också för sin del inkomstberäkningarna med åtskilliga reservationer. Antagandet kan ses som ett uttryck för svårigheterna att hålla inkomstökningen inom gränserna för det samhällsekonomiskt tillgäng-

liga utrymmet. Statsinkomsterna skulle enligt denna förutsättning stiga med 5 procent eller 850 milj. kr. i förhållande till vad som nu beräknas för 1961/62. Att statsinkomsterna för nästkommande budgetår stiger långsammare än skatteunderlaget sammanhänger i första hand med de utbetalningar av kommunalskattemedel som belastar inkomstskatttiteln. Dessa utbetalningar omfattar såväl slutreglering av under 1960 uppburen kommunalskatt som preliminärskatt för 1962 beräknad enligt 1961 års taxering och följaktligen automatiskt inkluderande kompensation för kommunernas skattebortfall genom de från årsskiftet höjda ortsavdragen.

Enligt de i nationalbudgeten framlagda bedömningarna av det samhälls-ekonomiska läget skulle man kunna vänta en viss dämpning i inflationsstrycket under 1962 beroende på att det privata näringslivets investeringar ej synes fortsätta att stiga utan komma att ligga kvar vid den under föregående år uppnådda nivån. Dämpningen förutses dock bli obetydlig, eftersom de offentliga investeringarna uppvisar en kompenserande ökning. Under dessa förhållanden är det försvarligt att medge en viss försvagning av budgetbalansen, innebärande att de offentliga investeringarna i ökad omfattning får finansieras med lån, samtidigt som det enskilda näringslivet i ungefär oförändrad grad tar i anspråk de inom landet framkommande sparmedlen för sina investeringar. En viss ökning av sparandet torde nämligen också kunna påräknas.

Beräkningen av totalbudgetutfallet för 1961/62 utvisar nu ett överskott om ca 160 milj. kr. men ytterligare utgiftsökningar på tilläggsstat jämte de förväntade löneökningarna för de statsanställda torde komma att förvandla detta till ett underskott. För 1962/63 redovisas ett formellt överskott på ca 20 milj. kr. Emellertid tillkommer ytterligare utgifter utöver de i rikstatsförslaget upptagna. Medel kommer sålunda att äskas på nu icke färdigberedda punkter bl. a. för invalidpensionering och för bidrag till skattetyngda kommuner. 1962 års lönehöjningar för statstjänarna kommer vidare att belasta hela budgetåret 1962/63. Här kan erinras om att kostnaden för varje procents lönehöjning uppgår till 55 milj. kr. Därtill bör läggas kostnader för eventuella ytterligare lönehöjningar våren 1963. Slutligen tillkommer erfarenhetsmässigt tilläggsstatsutgifter, vilka under de senaste fem budgetåren i genomsnitt uppgått till omkring 150 milj. kr. Även för budgetåret 1962/63 kan således en ytterligare försvagning av budgetläget redan nu förutses.

Såvitt nu kan bedömas är utrymmet för sådana budgetförsvagningar starkt begränsat, om man vill undvika ett inflationstryck inom landet och en farlig försämring av bytesbalansen gentemot utlandet. Det bör nämligen observeras att det icke är fråga om att genom starka köpkraftsinjektioner upphäva någon verklig konjunkturförsämring utan endast att utnyttja det utrymme, som dämpningen av de enskilda investeringarna skapar, för en viss kreditfinansiering av de offentliga investeringarna. En mildring av det inom större delen av näringslivet rådande inflationstrycket är alltså eftersträvarsvärd. Det bör dessutom observeras att även en del av den planerade ökningen i de kommunala investeringarna synes vara avsedd att finansieras

med lån. Till den del som tendenser till minskad sysselsättning uppkommer genom begränsning av exportmöjligheterna för särskilda företag eller branscher bör sådana tendenser uppenbarligen inte upphävas genom en generell verkande mildring av finanspolitiken. Den köpkraftshöjande effekten av en sådan politik skulle nämligen till största delen träffa andra områden och därigenom höja det interna inflationstrycket eller framkalla en importökning, vilket vid hotande försämring av bytesbalansen givetvis är särskilt olämpligt. Budgetförsvagningen får således endast ske med försiktighet och uppkommande sysselsättningssvårigheter motverkas med selektivt insatta åtgärder. De därmed förknippade utgifterna kan då ytterligare försvaga budgeten, men deras verkan riktas i första hand just mot de punkter, där sysselsättningssvårigheterna framträder, och blir därigenom mindre farlig från de nyss anförda synpunkterna. I ett läge då allmänna lättnader i den ekonomiska politiken skulle vara motiverade framstår det vidare ur många synpunkter som önskvärt att dessa i första hand finge vidtagas på penningpolitikens område.

Den totala utgiftsökningen i det nu framlagda riksstatsförslaget uppgår till 1 250 milj. kr. i förhållande till gällande riksstat. Detta belopp skall jämföras med 500 milj. kr. för innevarande budgetår. Denna skillnad i ökningstakten kan väsentligen hänföras till föreslagna ökningar i *de statliga inkomstöverföringarna till hushållen*. Till en del är detta en följd av den nyligen beslutade omläggningen av skattesystemet. Ett ökat inslag av indirekt beskattning medför — för att rådande värderingar om en rättvisare inkomstfördelning skall upprätthållas — utgiftsökningar på budgeten för att fritaga folkpensionärer och barnfamiljer från verkningarna av höjda indirekta skatter. I denna del framträder alltså en reall oförändrad belastning rent formellt som en parallell ökning av inkomst- och utgiftssidan i budgeten. Den beslutade höjningen av barnbidragen innebär härutöver en reell standardförbättring. I årets budgetförslag föreslås vidare en väsentlig höjning av folkpensionsbeloppen. Anslaget till folkpensioner uppräknas totalt med 374 milj. kr. Härav faller 82 milj. kr. på dels ökat antal pensionärer och dels det indextillägg, som utgår fr. o. m. januari 1962. 292 milj. kr. avser en ytterligare ökning av folkpensionerna. Den höjning som kommer att föreslås innebär i huvudsak, att det nu utgående årsbeloppet för ålderspension till ensamstående pensionär, 2 850 kr., höjes med 350 kr. till 3 200 kr. För två pensionsberättigade makar är årsbeloppet nu 4 510 kr.; detta belopp höjes med 500 kr. till 5 010 kr. Genom att utgiftseffekten härav beaktats vid utformningen av den nyligen genomförda skattereformen erfordras ingen kompenserande höjning av folkpensionsavgiften. I samband med det förslag till lag om allmän försäkring, som senare kommer att föreläggas riksdagen, kommer en närmare samordning av folkpensioneringen och tilläggs-pensioneringen att föreslås, innefattande bl. a. att folkpensionen år 1968 för en ensam pensionär bestämmes till 90 % av basbeloppet inom den allmänna tilläggs-pensioneringen. Detta basbelopp är som bekant indexreglerat. Den nu förestående höjningen av folkpensionerna, som är större än statsmakterna

tidigare förutsatt för 1962, är erforderlig för att möjliggöra en jämn stegring av folkpensionerna fram till den för 1968 fixerade målsättningen och därmed underlätta samordningen. De indextillägg till folkpensionerna, som utfaller efter den 1 juli 1962, är i samband härmed föremål för en översyn och kommer att regleras i nämnda lagförslag. Härutöver kommer förslag att föreläggas riksdagen om förbättrad invalidpensionering. Beredningen av detta ärende har ännu icke avslutats. Något belopp för denna reform har därför icke upptagits i föreliggande riksstatsförslag utan kommer att senare anges i samband med nyssnämnda proposition. I riksstatsförslaget har också preliminärt upptagits en ökning med 25 milj. kr. bl. a. för förbättrad moderskapsförsäkring. Förslag härom kommer att framläggas i förenämnda proposition. De av fjolårets höstriksdag beslutade höjningarna av de allmänna barnbidragen och de allmänna studiebidragen medför likaledes en betydande ökning av inkomstöverföringarna. Av den förenämnda totala utgiftsökningen i riksstatsförslaget på 1 250 milj. kr. svarar de höjda barnbidragen och studiebidragen samt de förestående reformerna inom ålderspensioneringen (exkl. kostnader i anledning av socialförsäkringskommitténs förslag) samt moderskapsförsäkringen för 575 milj. kr., d. v. s. nära hälften av den totala ökningen. Mot en förutsedd inkomstökning för statsverket budgetåret 1962/63 på ca 850 milj. kr. i förhållande till nu beräknat utfall står således en direkt via statsbudgeten förmedlad ökning av hushållens disponibla inkomster med ca 1/2 miljard kr.

I budgetförslaget har inräknats väsentligt höjda anslag för *bistånd till de underutvecklade länderna*. Då beredningen av hithörande frågor ännu icke avslutats, har endast preliminära belopp uppförts i riksstatsförslaget. För tekniskt och humanitärt bistånd, såväl bilateralt som multilateralt, har upptagits sammanlagt ca 70 milj. kr. och för kapitalhjälp ett belopp av 60 milj. kr. Anslagen till internationellt bistånd skulle därmed öka från drygt 50 milj. kr. för innevarande budgetår till i runt tal 130 milj. kr. för 1962/63. Slutliga förslag beträffande såväl det svenska biståndets utformning på längre sikt som medelsanvisningen för 1962/63 kommer senare att underställas riksdagen i särskild proposition.

Den del av budgeten som innebär ett ianspråktagande av ekonomiska resurser för kollektiva ändamål stiger i något snabbare takt än den totala produktionens förväntade ökning. De inom den statliga sektorn presterade tjänsterna — vad som med nationalbudgetens terminologi benämnes *statlig konsumtion* — ökar med ca 5 procent i volym. Denna stegring är i stort sett trendmässig och uttrycker den fortsatta expansionen inom utbildning, forskning och sjukvård. I fråga om arbetsmarknadspolitiken framläggs förslag som möjliggör en betydande förstärkning, framför allt av arbetsförmedlingsapparaten.

Från arbetar- och tjänstemannaorganisationer har framkommit önskemål om att förstärka denna både som serviceorgan för att sätta den enskilde i förbättrad kontakt med arbetsmarknadens möjligheter och som organ för främjande av näringslivets omställning i produktivitetshöjande rikt-

ning. De erfarenheter i sistnämnda avseende som under senare år gjorts av de försöksvis införda eller förbättrade medlen till främjande av rörlighet och anpassning på arbetsmarknaden har också varit positiva. För närvarande framträder en splittrad konjunkturbild. I den mån några farhågor skall hyzas för konjunkturutvecklingen på något längre sikt gäller det i första hand möjligheten av bakslag på särskilda områden; på andra områden kan expansionsbehov och expansionsförmåga antas förbli höga. En snabb och smidig omställning blir då av stor betydelse. Den handelspolitiska utvecklingen kan också framkalla stora behov av omställning. Dessa synpunkter motiverar både en förstärkning av de anpassningsfrämjande medlen — omskolning och olika former av stöd till geografisk omflyttning — och av de personella resurserna hos arbetsmarknadsverket. Då ifrågavarande verksamhet inte längre bör betraktas som en gren av samhällets hjälpverksamhet för hjälpsökande arbetslösa utan som ett instrument för den ekonomiska politiken i vidare bemärkelse, är det rimligt att samhällets kostnader helt bäres av staten. Förslag framlägges därför om att kommunerna ej längre skall behöva lämna tillskott — för närvarande 25 procent utom i särskilda dispensfall — till bidragen åt deltagare i omskolningskurser. Omfattningen av dylika kurser förutses växa från 14 000 deltagare under innevarande budgetår till 20 000 under 1962/63.

Behovet av anpassning till skiftande konjunkturutveckling har tillgodosetts också vid avvägningen av anslagen för den *statliga investeringsverksamheten*. De statliga realinvesteringarna, vari även inkluderas åtskilliga utgifter av investeringsnatur på driftbudgeten, framför allt väginvesteringar och försvarets materielanskaffning, beräknas stiga omkring 200 milj. kr. eller ca 5 procent. Detta är en snabbare ökning än de två närmast föregående budgetåren, då i konjunkturstabiliserande syfte de statliga investeringarna var i nominellt belopp ungefär oförändrade och Realt alltså något sjunkande. De privata investeringarna kan som jag tidigare redovisat efter de föregående årens rekordsnabba ökning beräknas komma att vara i det närmaste oförändrade under 1962. Under början av året skulle uppgången visserligen fortsätta men sedan sannolikt följas av en viss nedgång mot slutet av året. Det är därför i överensstämmelse med principerna för stabiliseringspolitiken att de statliga investeringarna i viss utsträckning tillåtes stiga under framförliggande budgetår. Ovissheten om den privata investeringsutvecklingen understryker behovet av flexibilitet i den statliga sektorn. En beredskap för en sådan variation ligger dels i de statliga myndigheternas planering, dels i reglerna för anslagens disponerande. Anslagen för affärsverkens investeringar har i överensstämmelse härmed beräknats till belopp som tillåter ytterligare höjning av totalramen om en sådan kommer att visa sig påkallad. Vad beträffar de ordinarie väganlagen avses vidare viss del skola disponeras under beaktande av utvecklingen på arbetsmarknaden i Norrland. Av de i bostadsbyggnadsprogrammet för 1962/63 ingående 75 000 lägenheterna skall 5 000 igångsättas först efter framställning av bostadsstyrelsen i samråd med arbetsmarknadsstyrelsen. Vid bostadsbyggandets regionala

fördelning kommer vidare att beaktas behovet av ett ökat bostadsbyggande på de orter där näringslivets expansion medför särskilt stor efterfrågan på arbetskraft.

Under 1961 färdigställdes drygt 70 000 lägenheter och igångsättningen av nya lägenheter torde ha uppgått till ungefär samma antal. I år kan bostadsbyggandet beräknas komma att öka ytterligare. För innevarande budgetår föreslås nämligen en utökning av det tidigare fastställda bostadsbyggnadsprogrammet med 3 000 lägenheter till 73 000 lägenheter. Inom ramen för den ökade bostadsbyggnadsvolymen förutses en ökad förskjutning mot småhusbyggande komma att ske genom den nyligen beslutade höjningen av lånetaket för småhus och som följd av det nu framlagda förslaget att likformiga regler skall gälla för lån till flerfamiljshus och till småhus.

Vägupprustningen under tidigare år kommer genom den nu föreslagna ökningen av väganlagen att ytterligare kunna intensifieras. Totalt stiger de ordinarie anslagen till vägväsendet med 140 milj. kr. Härigenom möjliggöres såväl en upprustning av vägnätet på landsbygden — och då främst de delar av vägnätet som är av särskild vikt för näringslivets transporter — som en förbättring av städernas svårbemästrade trafikförhållanden genom bl. a. utbyggandet av nya förbifarts- eller genomfartsleder. Denna kraftiga uppräknings av väganlagen har möjliggjorts bl. a. genom den nyligen beslutade höjningen av bensinskatten.

Uppgången i den offentliga investeringsverksamheten, som möjliggöres av den förväntade uppbromsningen av de privata investeringarna, är särskilt markerad för kommunernas del. De *kommunala investeringarna* beräknas under 1962 stiga med ca 450 milj. kr. eller med 10 procent. Främst sammanhänger detta med ökningen i volymen av bostadsbyggandet, men även på andra områden har utvidgade investeringsplaner redovisats av kommunerna. Att en sådan investeringsökning överhuvudtaget kan bedömas realiserbar sammanhänger med den inkomstökning för kommunerna som blir en följd av statens osedvanligt stora utbetalningar av kommunalskattemedel under år 1962. Det stegrade skatteunderlaget medför en uppgång av slutlikviden av den under kalenderåret 1960 uppburna kommunala inkomstskatten och höjer även förskottet för 1962. Totalt ökar kommunernas skatteinkomster härigenom med drygt 500 milj. kr. Häre ingår då även kompensation till kommunerna för det skattebortfall som föranletts av de från årsskiftet höjda ortsavdragen. Enligt den vid gällande uppbördssystem tillämpade ordningen för utbetalning av kommunerna tillkommande skattemedel kommer nämligen kommunerna att under år 1962 erhålla förskott beräknade på 1961 års taxering och därmed på oförändrade ortsavdrag. Till frågan om den tekniska utformningen av skatteersättningen till kommunerna avser jag att återkomma senare.

Trots den betydande inkomstökningen möter åtskilliga kommuner stigande svårigheter att finansiera sin verksamhet. Tidigare ackumulerade medel har i stor utsträckning förbrukats, samtidigt som den kommunala upplåningen redan inte oväsentligt ökats bl. a. tack vare den stigande till-

gången på kapitalmarknaden. De organisatoriska förutsättningarna för kommunernas upplåning skulle komma att förbättras om det planerade hypoteksinstitutet AB Kommunkredit blir förverkligat. Avsikten med detta institut är främst att bereda även mindre kommuner tillträde till obligationsmarknaden. Jag vill dock i detta sammanhang framhålla att lösningen av de kommunala finansproblemen inte generellt kan sökas i någon väsentligare utökning av kommunernas lånefinansiering. En sådan lösning står inte till buds redan av den anledningen att den skulle förutsätta en generell lättnad av penningpolitiken, vilket åtminstone för närvarande inte är möjligt. Men inte heller ur synpunkten av kommunernas eget intresse på litet längre sikt vore en sådan utveckling önskvärd. Utrymme för en fortsatt ökning i kommunernas investeringar måste därför i första hand vinnas genom en ökning av kommunernas inkomster. De skattetyngda kommunerna har speciellt svårbemästrade problem och det är för deras del påkallat med ett ökat stöd från statens sida för att åstadkomma en rättvisare fördelning av skattebelastningen. Jag har redan i samband med propositionen nr 188 till fjolårets riksdag aviserat min avsikt att framlägga förslag till en väsentlig vidgning av detta stöd. Dessa förslag, som ännu icke är helt färdigberedda, kommer också att senare underställas riksdagen. I detta sammanhang bör även erinras om det förslag om översyn av rikets indelning i borgerliga primärkommuner som förelades fjolårets riksdag. Bakgrunden härtill är den pågående strukturomvandlingen och den därmed sammanhängande befolkningsomflyttningen, som ställt många kommuner i ett besvärligt läge. De befolkningsmässiga och ekonomiska resurserna är i flera kommuner otillräckliga för att hålla en i jämförelse med andra kommuner tillfredsställande utvecklingstakt. Indelningsreformen bör på längre sikt möjliggöra en förstärkning av dessa kommuners inkomstunderlag.

I strävandena att under den pågående högkonjunkturen dämpa tendenserna till en alltför hög efterfrågan har *penningpolitiken* utgjort ett verkamt medel. Med stöd av det starkt förbättrade budgetläget har en omfattande likviditetsindragning ägt rum. Denna har medfört att den under en anmärkningsvärt lång tid fortgående ökningen av bankernas utlåning avstannat under senare halvåret 1961. I förening med det personliga sparandets uppgång och ATP-fondernas växande placeringsbehov har räntepolitiken föranlett en betydande överflyttning av upplåning från bankerna till kapitalmarknaden. Omslutningen på kapitalmarknaden har även stimulerats av tillkomsten av nya hypoteksinstitut. Denna utveckling synes fortsätta också under innevarande år. Jag har redan erinrat om planerna att inrätta ett hypoteksinstitut för utlåning till kommuner. De mindre företagens försörjning med långfristiga krediter har ökat genom Industrikredits redan under 1961 kraftigt expanderade verksamhet och nyligen har förslag framlagts om inrättande av ett nytt institut för sekundärkrediter till mindre företag. Slutligen är ett institut för långfristiga exportkrediter under förberedelse. Här öppnar sig sålunda gynnsamma perspektiv för stabilare finansieringsformer än som tidigare varit tillgängliga.

Denna utveckling innebär dock inte i och för sig någon lättnad i penningpolitiken. Stramheten i kreditpolitiken är betingad av den högt uppdrivna aktiviteten i vår ekonomi och om den konjunkturbedömning, som jag i det föregående angivit skälen för, visar sig riktig, kan knappast någon lättnad i penningpolitiken tills vidare komma i fråga. Internationellt sett är den svenska penningpolitiken relativt hård, vilket torde vara en av anledningarna till valutaservens avsevärda uppgång under fjolåret. Tillgången på kapital tillgängligt för långfristiga placeringar är dock starkt begränsad även utomlands. Detta visas bl. a. av det förhållandet att även starkt kreditvärda svenska företag under vissa tider inte kunnat utnyttja de tillstånd som medgivits dem för upplåning utomlands.

Utvecklingen under den alltjämt pågående högkonjunkturen har inneburit en väsentlig utbyggnad av industrins produktionskapacitet och samtidigt en snabb stegring av den enskilda konsumtionen. Likviditetsutvecklingen har bragts under kontroll och statsfinanserna är i tillfredsställande balans. Utgångsläget för att möta framtida påfrestningar är sålunda ganska gott. Internationella engagemang i valutasamarbete och för stöd till de underutvecklade länderna ställer sina bestämda krav på vår förmåga att med en fast politik lösa våra ekonomiska problem. Vår position — inte minst rent förhandlingsmässigt — i det handelspolitiska läge som är under utveckling bestäms i hög grad av i vilken mån vi ålägger oss själva ekonomisk disciplin. Årets budgetförslag är utformat från dessa utgångspunkter. Trots att den finanspolitiska restriktiviteten i stort sett bevaras kan utrymme beredas för stora reformer inom ålders- och invalidpensioneringen och för mer än en fördubbling av våra insatser till utvecklingsländernas stöd. Också på andra vitala områden av statlig verksamhet — utbildning, sjukvård, forskning, energiförsörjning och kommunikationer — sker en betydande expansion.

Jag vill emellertid inte dölja att budgetåret 1962/63 kommer att innebära en fortsatt finanspolitisk försvagning jämfört med innevarande budgetår. Det bör även hållas i minnet att de nyligen beslutade skattereformerna kommer att medföra en ytterligare statsfinansiell belastning under det budgetår som följer efter 1962/63. Svårigheten att bevara den finanspolitiska stabiliteten kommer alltså att stiga. Graden av restriktivitet i det nu framlagda budgetförslaget måste därför upprätthållas, om det skall bli möjligt att även framöver bevara den rörelsefrihet som är nödvändig för att framgångsrikt möta de krav som utvecklingen kommer att ställa.

Den här avgivna redovisningen ger sammanfattningsvis klart vid handen, att åren 1960 och 1961 framstår som mycket tillfredsställande ur allmän ekonomisk synpunkt. Folkhushållets resurser har ökat starkt och den livliga investeringsverksamheten ger goda löften för framtida produktionsökning och allmän stegring av folkets levnadsstandard. Perioden har vidare präglats av full sysselsättning under i stort sett stabila priser. Vår utrikeshandels utveckling har givit belägg för det svenska näringslivets internatio-

nella konkurrenskraft. Våra valutaressurser har ökat och ger nu en mer tryggande beredskap för den händelse en avmattning skulle bryta dagens ännu relativt stabila världskonjunktur.

Om denna tillfredsställande utveckling kommer att fortsätta är i väsentlig utsträckning betingat av våra egna beslut och åtgärder. För den händelse konjunkturutvecklingen tenderar nedåt är vi bättre rustade än tidigare för att möta den med aktiva åtgärder från samhällets sida. Vår arsenal av motmedel är fullständigare och vår erfarenhet rikare. Skulle konjunkturen ytterligare tillspetsas mot ökad efterfrågan på arbetskraft och kapital i den redan fulla sysselsättningen får samhällets motmedel, som tar sig uttryck i en stark finanspolitik och en restriktiv penningpolitik, oförtrutet upprätthållas och eventuellt skärpas. I dagens läge ger konjunkturbilden vid handen att de senare årens finans- och penningpolitik fortfarande bör följas. Vi kan i den nuvarande situationen och mot perspektivet av en allt starkare ekonomisk och monetär integration över våra gränser inte tillåta oss sådant som kortsiktigt sett kan te sig som vinster och fördelar, men som på längre sikt kan visa sig vara motsatsen. Fundamentet för att bygga samhället vidare och för att realisera alla våra önskningar och strävanden är en sund och balanserad samhällsekonomi.

B. Preliminär nationalbudget för år 1962

Föreliggande preliminära nationalbudget för 1962 har utarbetats inom finansdepartementets ekonomiska avdelning under ledning av dess t.f. chef, fil. lic. Gösta Rehn, och bygger på material som erhållits från fackdepartement samt olika statliga verk och institutioner. Följande utomstående författare har medverkat: förste forskningsassistent Bengt Pettersson (Kap. II) samt förste aktuarie Åke Tengblad (Kap. VII). Vidare har utredningsrådet hörts. Dess ledamöter bär dock inget ansvar för nationalbudgetens utformning och bedömningar.

Då konjunkturinstitutets senaste kvartalsskrift utkommit i slutet av 1961, har presentationen här kunnat avsevärt begränsas. Den traditionella översikten av den internationella utvecklingen har således nedkortats till några anmärkningar i samband med utrikeshandelsprognosen. Även på andra punkter, där framställningen bygger på eller ansluter till konjunkturrapportens motsvarande avsnitt, har texten avsevärt komprimerats.

I. Sammanfattande översikt

De i de efterföljande kapitlen belysta utvecklingstendenserna redovisas siffermässigt i tabell 1, *Preliminär försörjningsbalans för 1962*. Av redogörelserna för siffrornas beräkning framgår att osäkerhetsgraden är betydande. Det måste ändå vara rimligt att på detta sätt sammanföra och summera vad man kan anse sig veta. I den mån avvikande meningar eller nya fakta framläggs eller åtgärder föreslås kan dessas innebörd lättare klarläggas genom att ställas i relation till den i siffror givna bedömningen.

Den allmänna bild som här ges av det ekonomiska läget 1962 innebär att en fortsatt hög aktivitet kommer att upprätthållas och att *produktionen* fortsätter att stiga (med 3 1/2 à 4 procent), men att inflationstendenserna från efterfrågesidan i viss mån mildras. Produktionsökningen 1961—1962, sådan den nu kan förhandsbedömas, synes bli något mindre än föregående år.¹ Detta sammanhänger dels med att utrymmet för ökning av den insatta arbetskraftsvolymen nu är ännu mindre än förra året, dels med att utveck-

¹ Siffermässigt anges stegringen av bruttonationalprodukten mellan 1960 och 1961 till 4 1/2 procent enligt nationalräkenskapen i kapitel II. Siffran torde dock innehålla en överdrift, emedan den påverkats av redovisningstekniska missvisningar i samband med den allmänna varuskattens införande. Skillnaden i ökningstakt mellan 1961 och 1962 är alltså mindre än siffrorna synes visa.

Tabell I: 1. Preliminär försörjningsbalans för 1962
Miljoner kronor i 1961 års priser

	1961 milj. kr.	Förändring 1961—1962	
		milj. kr.	procent
<i>Tillgång</i>			
Bruttonationalprodukt	73 900	+ 2 700	+ 3 ¹ / ₂
Import	15 300	+ 750	+ 5
Summa tillgång	89 200	+ 3 450	+ 4
<i>Efterfrågan</i>			
Privat bruttoinvestering	14 100	0	0
Statlig bruttoinvestering	5 200	+ 250	+ 5
Kommunal bruttoinvestering	4 200	+ 450	+ 10
Lagerökning	700	(- 100)	.
Privat konsumtion	40 100	+ 1 400	+ 3 ¹ / ₂
Statlig konsumtion	3 900	+ 200	+ 5
Kommunal konsumtion	5 700	+ 350	+ 6
Export	15 300	+ 900	+ 6
Summa efterfrågan	89 200	+ 3 450	+ 4

lingen av exporten på vissa områden dämpar produktionsökningen utan att omställning i riktning mot för dagen mer expansiva branscher kan ske så snabbt att den helt kompenserar produktionsbortfallet.

Ett väntat stillestånd i fråga om *det privata näringslivets investeringsverksamhet* är även en strategisk faktor bakom dämpningen av övertrycket. Upphörandet av de privata investeringarnas ökning sammanhänger med att en rad stora investeringsprojekt nu slutförts eller håller på att slutföras. Investeringsvolymen inom industrin låg sålunda under 1961 inte mindre än 45 procent över 1957 års nivå, som däremot föga överskred 1950 års. Överkapacitet har nu uppstått på några områden och en viss andhämtningspaus är naturlig, helst som liknande förlopp i andra länder ligger bakom det försvårade konkurrensläget för några av exportindustrierna. Kreditåstramningen torde även ha gjort sig gällande som en i viss mån investeringsdämpande faktor ehuru det visat sig att möjligheterna att mobilisera erforderliga likvida medel trots allt varit mycket elastiska.

Oförändrad investeringsvolym skulle i och för sig tendera att framkalla minskad sysselsättning, eftersom rationaliseringen samtidigt minskar arbetskraftsbehovet. Samtidigt förutses emellertid istället en utvidgning av bostadsbyggandet och de *statliga* och — framförallt — de *kommunala investeringarna*, så att totalökningen ej blir alltför mycket mindre än 1961, nämligen 3 mot 3 1/2 procent.

Även för *exporten* förutses en ökning, 6 procent, eller något mer än föregående år. Det är särskilt verkstadsindustrin, som uppvisar ytterligare ökning av sina ineliggande exportorder. Det bör även observeras att de bekanta svårigheterna i andra exportindustrier mera sammanhänger med ökad produktionsförmåga än med någon direkt minskning av avsättningen annat än på speciella områden. Prisfall begränsar dock ökningen av exportvärdet.

Några siffermässiga uppgifter om 1962 års lönenivå, behövligen för en beräkning av *pris- och konsumtionsutvecklingen*, föreligger ju inte vid årsskiftet. I anslutning till konjunkturinstitutets resonemang på denna punkt har antagits att lönenivån stiger på samma sätt som 1961, dvs. med 8 procent. Detta motverkar givetvis i sin mån exporten, men vid bedömningen av dennas utveckling har hänsyn också tagits till att lönestegringar — på många håll av liknande storlek — pågår även i utlandet.

Tillsammans med en något mindre inkomstökning för andra än löntagare och en ökning av sysselsättningsvolymen med knappt 1 procent skulle ökningen i den totala inkomstsumman bli närmare 9 procent. Sedan marginalskatteeffekten avdragits och effekten av sänkta skattesatser och höjda folkpensioner och barnbidrag tillagts, visar sig den disponibla inkomstens procentuella höjning bli ungefär densamma som för inkomstsumman före skatt. De disponibla inkomsternas realvärde reduceras med förutsedda prisstegringar, dels omsättningsskatten, som tillsammans med bensinskatten beräknas höja konsumentprisindex med 1,7 procent, dels andra prisstegringar, som med hänsyn till den antagna lönehöjningen och redan kända faktorer rent kostnadsmässigt beräknas till drygt 2 1/2 procent, dvs. lika mycket som under loppet av 1961, totalt alltså 4 à 4 1/2 procent. Realinkomstökningen skulle därmed bli drygt 4 procent totalt och 3 procent individuellt.

Den *privata konsumtionen* finge väntas stiga något mindre än de disponibla realinkomsterna, dels tack vare den sparandeökning som brukar uppkomma vid sådana inkomstökningar, dels emedan man liksom 1960 (ehuru nu i ganska obetydlig omfattning) får förutse en viss återgång efter påskyndade köp i samband med omsättningsskattens höjning. Här har därför räknats med 3 1/2 procents privat konsumtionsökning.

Den *offentliga konsumtionen*, dvs. statens och kommunernas löpande verksamhet i form av undervisning, sjukvård, försvar osv., kommer enligt föreliggande stater och riksstatsförslag att stiga relativt starkt 1962, 5 à 6 procent. Detta är uttryck för den pågående utbyggnaden av utbildningsväsendet, sjukvården m. m. samt viss förstärkning av försvarsberedskapen.

Lagerökningen under det nyss förflutna året synes, trots särskilt stor ökning av lagren i massa- och andra exportindustrier, ha varit av knappt normal storlek i förhållande till den inträffade utvidgningen av produktionen och produktionsapparaten. Den hade ju också varit extremt stor under året dessförinnan. (Uppgifterna om 1961 är dock ännu synnerligen osäkra.) För 1962 gäller att man hoppas kunna avveckla en del av de alltför stora lagren av massa m. m. samtidigt som en lagerökning inom handeln blir sannolik efter den förmodade oms-rushen före årsskiftet 1961/62. I övrigt skulle man närmast kunna vänta att företagen eftersträvar att liksom förra året hålla lagerökningen något i underkant i förhållande till produktionsökningen. Rent symboliskt införes —100 miljoner kronor i tabellen. — En annan sak är att utfallet kan komma att avvika väsentligt härifrån, därför att lagervariationer — i den mån de inte är uttryck för en aktiv spekulation i prisförändringar — till stor del blir en restpost, en buffert mot oväntade skillnader mellan väntad och realiserad efterfrågan.

Även *importen* är delvis att betrakta som en restpost, som starkt påverkas av förekomsten av eventuellt övertryck i ekonomin eller av prisspekulationer. Normalt stiger den snabbare än nationalinkomsten, eftersom ökade inkomster i mer än genomsnittlig omfattning riktar sig mot importerade varor. Efter en ovanligt stor ökning 1960 steg den dock obetydligt 1961. Vid den för 1962 förutsedda ökningen i bruttonationalprodukten skulle man därför normalt ha att räkna med 6 à 7 procents importökning. En genomgång av aktuella utsikter och tendenser med branschsakkunniga från olika områden har dock pekat på en betydligt mindre ökning. Bl. a. synes den inhemska kapacitetsökningen, särskilt inom järnindustrin, till stor del innebära att import ersättes med inhemsk produktion. Det har därför syntts rimligt att uppskatta importökningen till 5 procent; detta är alltså mer än kommerskollegiets bedömningsresultat, som dock till stor del endast avser de aktuella utvecklingstendenserna på kortare sikt.

En viss uppgång i importprisnivån har ansetts sannolik med hänsyn till kostnadsutvecklingen i utlandet. Tillsammans med en redan konstaterad nedgång i exportpriserna medför detta att bytesförhållandet tycks försämras med 3 procent mellan 1961 och 1962. Under en följd av år har bytesförhållandet utvecklats gynnsamt för Sveriges del. Den gemensamma realinkomsten har således stigit mer än som enbart blivit resultatet av den inhemska produktionsökningen. Nu synes alltså motsatsen inträffa. Att en given importvolym reallt måste betalas med 3 procent större export än förut motsvarar en försämring av produktionsresultatet med nära 500 milj. kr.

Om den allmänna bilden av konjunkturutsikterna för 1962, åtminstone i den del som med rimlig säkerhet kan överblickas, pekar på fortsatt hög aktivitet vid minskat övertryck, så måste samtidigt den starka konjunktursplitringen understrykas. På vissa områden får man räkna med fortsatt och bestående efterfrågeöverskott och därmed följande knapphet på arbetskraft, trots efterfrågeunderskott och sysselsättningssvårigheter på andra håll.

I detta läge är det skäligen meningslöst att försöka uttrycka det samhälls-ekonomiska balansläget med en siffra för totalt efterfrågeöverskott eller -underskott. Den preliminära försörjningsbalansens slutsummor pekar visserligen formellt på en ungefärlig jämvikt, men detta döljer inslag av både över- och underskott av efterfrågan i förhållande till produktionsmöjligheterna.

Ojämnheten i arbetsmarknadsutsikterna är både geografisk och branschmässig. Vid sidan av de bekanta svårigheterna för skogs- och järnindustrierna kan en delvis därav betingad geografisk ojämnhet i byggnadsverksamhetens utveckling förutses. Totalt kan denna visserligen väntas öka med omkring 4 procent, men vid en uppdelning på län av det föreliggande prognosmaterialet visar det sig att en viss minskning är att vänta inom större delen av Norrland och även inom några av de syd- och mellansvenska länen. Samtidigt väntas delvis mycket avsevärda öknningar, dels i storstäderna och

dessas omgivningar, dels i det förut i viss mån stagnerande området i sydöstra Sverige och ytterligare några områden.

Stilleståndet eller den dämpade ökningstakten inom järn- och skogsindustrierna torde endast i begränsad omfattning framkalla direkta nedskärningar av sysselsättningen. Det väntas att arbetsgivarna kommer att i första hand möta läget med rekryteringsstopp och tillfälliga omplaceringar till andra arbeten inom företagen för att inte ha förlorat någon viktig del av sin arbetskraft när produktionen åter skall ökas. Däremot kan givetvis de mera rörliga anställningsförhållandena inom skogsarbetet och byggnadsbranschen ta sig uttryck i öppna tendenser till arbetslöshet på vissa orter, vilka får mötas med vanliga arbetsmarknadspolitiska åtgärder. Det är dessutom att märka, att de lokala prognoserna för byggnadsverksamhetens omfattning kan komma att modifieras avsevärt, allteftersom bedömningen av det lokala arbetsmarknadsläget kan komma att påverka meddelandet av igångsättningsstillstånd.

Å andra sidan måste understrykas, att en geografisk omskiftning av arbetskraftens fördelning är nödvändig om man skall kunna genomföra de stora kommunala och statliga utbyggnadsprojekt som är aktuella inom de expansiva områdena i landet.

I bedömningen av den fortsatta produktionsutvecklingen och särskilt av investeringsverksamheten har förutsatts att penningpolitiken kommer att medge den erforderliga kreditförsörjningen. Detta synes kunna ske under fortsatt restriktivitet i detta avseende. En analys av kreditmarknadsläget och utsikterna för 1962 pekar på att en viss jämvikt mellan kreditutbud och lånebehov skulle föreligga för året som helhet. En ökning av det enskilda sparandet och av det kollektiva försäkringssparandet skulle kunna förutses. Inom den så ökade ramen skulle en förskjutning i upplåningen ske — i anslutning till förskjutningen i investeringsverksamheten — så att statens och kommunernas upplåning skulle ökas i förhållande till näringslivet.

De mer eller mindre preciserat redovisade eller bedömda investerings-, produktions- och andra verksamhetsplaner, och de tendenser ifråga om hushållens konsumtion och sparande som sammanfattas i nationalbudgeten kan naturligtvis — även om bedömningen för dagen vore perfekt — komma att påverkas av helt oförutsedda händelser. Den politiska och ekonomiska utvecklingen ute i världen kan föranleda stämningsslag, som föranleder företagen och hushållen att avsevärt ändra sitt uppträdande. Särskilt stor är givetvis osäkerheten om årets senare del.

I den mån konjunkturutvecklingen bestäms av förhållandena utanför Sverige skulle man med tanke på det av allt att döma i stort sett obrutna högtrycket i den europeiska ekonomin och uppsvinget i USA kunna räkna med att köpmotståndet för trä- och stålprodukter småningom skall upphöra. Denna förutsättning ligger i ovan refererade exportökningsprognos. Denna får givetvis mindre möjligheter att slå in, ifall å ena sidan den svenska kostnadsnivån skulle stiga mera avsevärt i förhållande till andra länders

och å andra sidan konjunkturoptimismen i dessa länder mera allvarligt skulle brytas, t. ex. genom starkare markering av den överkapacitet, som redan uppkommit på en del icke oväsentliga områden i Europa. Å andra sidan föreligger också möjligheten att de inflatoriska tendenserna får förnyad styrka av den mycket höga sysselsättningen och arbetskraftsbristen i europeiska länder, vilkas expansion förut delvis baserats på utnyttjandet av överskottstillgångar på arbetskraft. Detta komme i så fall att mer eller mindre starkt påverka även den svenska konjunktursituationen.

Även andra frågetecken kvarstår. Viktigast och intressantast är frågan om vilken produktionsökning som faktiskt kan väntas. I den föreliggande nationalbudgeten har förutsatts att produktiviteten generellt sett skall stiga normalt och sysselsättningen (ifråga om antal sysselsatta) skall stiga med befolkningsutvecklingen, men att produktionsresultaten i viss mån skall begränsas av anpassningssvårigheter i samband med köpmotståndet för några av exportindustrierna. Under förra året befarades vissa produktivitetstörningar som resultat av övertryck och arbetskraftsbrist. Genom en inte minst med hänsyn härtill bedriven restriktiv ekonomisk politik jämte de begynnande avmattningstecknen i de nämnda exportbranscherna kom balansen på arbetsmarknaden att i stort sett upprätthållas, och produktionen steg något mer än beräknat. Den mildring i övertrycket som nu förutses, bör på längre sikt leda till gynnsamma resultat för produktionsutvecklingen, särskilt om balansen mellan övertrycksområden och avmattningsområden kan utjämnas. Om dessa gynnsamma effekter inträder redan under 1962 skulle alltså produktiviteten kunna tänkas stiga mer än som här beräknats. Det är emellertid sannolikt att även realinkomsterna i så fall stiger mera och att det totala balansläget inte påverkas mera avsevärt.

I detta odeciderade läge, där man inte bestämt kan förutse i vilken riktning utvecklingen skall gå — inflatorisk eller deflatorisk, produktionsstörningar eller produktionsfrämjande jämvikt — måste givetvis den ekonomiska politiken vara beredd till motsvarande rörlighet.

II. Sveriges ekonomi 1961

I den senaste konjunkturrapporten (Konjunkturläget, November 1961) presenterade konjunkturinstitutet en preliminär försörjningsbalans för året 1961. Det siffermaterial som publiceras i detta kapitel är detsamma som låg till grund för novemberrapporten. Enda undantaget härifrån är varuexporten, där uppskattningen för 1961 i tabellerna nedan innebär en liten upprevidering.

Tabell II: I. Försörjningsbalans 1959—1961

Miljoner kronor

	Löpande priser				Fasta (1954 års) priser			
	1959	1960	1961	Förändring 1960—1961 i procent ¹	1959	1960	1961	Förändring 1960—1961 i procent ¹
<i>Tillgång</i>								
Bruttonationalprodukt till marknadspris	63 009	68 679	73 935	+ 7 ¹ / ₂	53 264	55 336	57 910	+ 4 ¹ / ₂
Lagerminskning	265	—	—	—	301	—	—	—
Import av varor, cif	12 488	15 006	15 300	+ 2	12 464	14 726	14 870	+ 1
Summa tillgång	75 762	83 685	89 235	+ 6 ¹ / ₂	66 029	70 062	72 780	+ 4
<i>Användning</i>								
Privat bruttoinvestering ..	11 291	12 918	14 124	+ 9 ¹ / ₂	9 624	10 331	10 840	+ 5
Statlig bruttoinvestering ..	4 947	5 018	5 185	+ 3 ¹ / ₂	4 180	4 021	4 010	— ¹ / ₂
Kommunal bruttoinvestering	3 733	3 913	4 231	+ 8	3 204	3 153	3 310	+ 5
Lagerökning	—	1 451	690	.	—	1 241	640	.
Privat konsumtion	35 203	37 163	40 106	+ 8	30 557	31 205	33 058	+ 6
Statlig konsumtion	3 274	3 556	3 919	+10	2 563	2 645	2 799	+ 6
Kommunal konsumtion....	4 860	5 253	5 680	+ 8	3 778	3 882	4 002	+ 3
Export av varor, fob och nettot av tjänster	12 454	14 413	15 300	+ 6	12 123	13 584	14 121	+ 4
Summa användning	75 762	83 685	89 235	+ 6 ¹ / ₂	66 029	70 062	72 780	+ 4

¹ Avrundat till halva procent.

Anm. Beräkningen av de poster ur nationalräkenskaperna, som sammanfattas i försörjningsbalansen, skall i princip bygga på uppgifter om faktiska leveranser eller nedlagda material- och arbetskostnader. I vissa fall har dock beräkningarna måst baseras på uppgifter om betalningarna. Den tidigareläggning av betalningarna som förekom inom skilda områden i samband med den allmänna varuskattens införande vid årsskiftet 1959/60 med syfte att undvika beskattning för varor levererade under 1960, har då medfört att de siffror ur nationalräkenskaperna, som bygger på betalningsstatistik, ger en missvisande bild av den reella utvecklingen genom att siffrorna för 1959 blivit för höga och siffrorna för 1960 i motsvarande mån för låga. Tillfredsställande statistiskt underlag för att korrigera denna missvisning föreligger icke. För de kommunala investeringarna har dock ett belopp på 100 miljoner kronor (i löpande priser) ansetts böra föras över från 1959 till 1960. Detta belopp är omgivet av stor osäkerhetsmarginal.

Tabell II: 2. Bruttoinvesteringar 1959—1961

Miljoner kronor

	Löpande priser			Förändring i procent i fasta (1954 års) priser		
	1959	1960	1961	1958— 1959	1959— 1960	1960— 1961
<i>Inklusive underhåll:</i>						
Byggnader och anläggningar totalt ..	11 614	12 363	13 441	+10	± 0	+ 5
därav: bostäder	4 148	4 413	4 842	+ 6	- 1	+ 6
industri	1 209	1 500	1 747	+ 7	+15	+13
övrigt	6 257	6 450	6 852	+14	- 3	+ 3
Maskiner och apparater totalt	8 457	9 386	10 099	+ 6	+ 5	+ 3
därav: industri.....	2 811	3 240	3 832	+ 5	+ 7	+13
övrigt	5 646	6 146	6 267	+ 7	+ 4	- 2
Totala bruttoinvesteringar inklusive underhåll	20 071	21 749	23 540	+ 9	+ 2	+ 4
D:o med korr. ¹	19 971	21 849	23 540	+ 8	+ 3	+ 4
<i>Exklusive underhåll:</i>						
Byggnader och anläggningar totalt ..	8 513	9 024	9 831	+12	± 0	+ 6
därav: bostäder	3 036	3 203	3 544	+ 5	- 2	+ 7
industri	923	1 171	1 380	+ 9	+18	+14
övrigt	4 554	4 650	4 907	+17	- 3	+ 2
Maskiner och apparater totalt	5 771	6 355	6 839	+ 9	+ 4	+ 4
därav: industri.....	1 791	2 050	2 539	+ 7	+ 5	+19
övrigt	3 980	4 305	4 300	+10	+ 4	- 3
Totala bruttoinvesteringar exklusive underhåll	14 284	15 379	16 670	+10	+ 2	+ 5

¹ Siffror »med korr.» är korrigerade (med i löpande priser 100 milj. kr.) nedåt resp. uppåt 1959 och 1960 med hänsyn till betalningsförskjutningar för de kommunala investeringsutgifterna i samband med införandet av den allmänna varuskatten.

Bruttonationalprodukten synes ha stigit kraftigt 1960—1961. Såväl beräkningar från användningssidan (tabell 1) som kalkyler med hjälp av produktionsstatistik visar på en ökning med ca 4 1/2 procent i volym. 1959—1960 ökade produktionen enligt tabell 1 med knappt 4 procent; samtidigt angav beräkningar från produktionssidan en tillväxt med ungefär 5 procent. Något uttalande om eventuella förändringar i stegringstakten för produktionen mellan de senaste par åren är därför redan av detta skäl icke möjligt. Därtill kommer att en rad missvisningar sannolikt uppkommit i nationalräkenskapsstatistiken för åren 1959 och 1960 till följd av den s. k. oms-rushen vid slutet av 1959 (se härom i den reviderade nationalbudgeten för 1961, sid. 9). Nivåuppskattningen av bruttonationalprodukten för åren 1959 och 1960 i tabell 1 är av detta skäl omgiven av större osäkerhetsmarginaler än vanligt. Den primära orsaken härtill är de föreliggande riskerna för nivåfel i uppskattningarna av posterna på användningssidan i försörjningsbalansen för åren 1959 och 1960. Speciellt torde detta gälla investeringsposterna. I tabell 1 har de ursprungliga siffrorna över de kommunala investeringarna skönsmässigt justerats medan övriga poster är okorrigerade (se anm. till tabellen). Dessa förhållanden innebär att även den redovisade utvecklingen

1960—1961 för ett flertal av försörjningsbalansens poster måste betraktas som förhållandevis osäker.

1. Inhemska bruttoutgifter

De *totala bruttoinvesteringarna*¹ beräknas ha stigit med 7 1/2 procent i löpande² och knappt 4 procent i fasta² priser 1960—1961 (tabell 2). Investeringssökningen har främst varit koncentrerad till industrin och till bostäder. För industrins del har byggnads- och anläggningsinvesteringarna fortsatt att expandera i ungefär samma takt som mellan 1959 och 1960 medan investeringssuppgången för maskiner har varit påtagligt kraftigare än 1959—1960. Totalt beräknas industriinvesteringarna ha ökat med ca 13 procent från 1960 till 1961 mot ungefär 9 procent närmast föregående år. Även om hänsyn tas till den ovan omtalade risken för missvisning i statistiken torde dessa registrerade procenttal innebära att industriinvesteringarna ökat kraftigare 1960—1961 än föregående år. För bostädernas del beräknas investeringssökningen 1960—1961 till ca 6 procent. Uppgången i bostadsinvesteringarna har varit markerad ifråga om småhusbyggandet.

De totala privata bruttoinvesteringarna beräknas ha stigit med ca 5 procent medan de offentliga investeringarna sammanlagt ökat med endast 2 procent (tabell 1). För de statliga investeringarna beräknas investeringsvolymer 1961 ha varit en obetydlighet lägre än 1960 medan de kommunala investeringarna, till stor del sammanhängande med ökat bostadsbyggande, ökat med 5 procent. Den statliga investeringsutvecklingen 1960—1961 kännetecknas av ökade militära investeringar och minskade eller oförändrade investeringar inom flertalet övriga områden. Bl. a. registreras en avsevärd nedgång för de statliga aktiebolagen sammanhängande med en kraftig investeringssänkning inom SAS.

Utvecklingen av den *privata konsumtionen* 1961 är ännu statistiskt belyst för endast de tre första kvartalen. Enligt beräkningarna i tabell 3 skulle den totala privata konsumtionen³ ha ökat med närmare 7 procent i volym från de

¹ Som grundval för beräkningarna över investeringsverksamheten kan huvudsakligen följande källor nämnas: 1) *bostäder*: månadsstatistik från bostadsstyrelsen och arbetsmarknadsstyrelsen; 2) *jordbruk, skogsbruk och fiske*: uppgifter från statistiska centralbyrån, statens forskningsanstalt för lantmannabyggnader, jordbrukets utredningsinstitut, skogsstyrelsen och domänstyrelsen; 3 o. 4) *industri och kraftverk*: kommerskollegiets kapitalinvesteringssenkäter; 5) *handel*: arbetsmarknadsstyrelsens tillståndsgivningsstatistik; 6) *samfärdsel*: kommerskollegiets kapitalinvesteringssenkäter, registreringsstatistik för motorfordon, Sveriges varvsindustriförening samt utrikes-handelsstatistiken; 7 o. 8) *förvaltning, sociala ändamål, skolor, kyrkor m. m.*: riksrevisionsverkets budgetredovisning; 9) *vägar och gator m. m.*: uppgifter från väg- och vattenbyggnadsstyrelsen samt arbetsmarknadsstyrelsen; 10) *militära investeringar*: uppgifter från försvarsdepartementet, fortifikationsförvaltningen och riksrevisionsverket. — Dessutom bör nämnas *statistiska centralbyråns* kommunalstatistik, vilken berör de ovannämnda grupperna 1), 4), 6), 7), 8) och 9).

² Efter den ovan omtalade korrigeringen av de kommunala investeringarna. Detaljsiffrorna i tabell 2 är däremot okorrigerade; korrigeringsbeloppet har nämligen ej kunnat fördelas på olika investeringsslag.

³ Bland källorna för beräkningarna av den privata konsumtionen 1960—1961 kan nämnas socialstyrelsens omsättningsstatistik för detaljhandeln, direkta uppgifter om försäljningens värde eller kvantitet (vad gäller bl. a. telefon och telegram, radio- och TV-licenser, sprit och tobak samt resor), registreringsstatistiken för personbilar samt nöjes- och varuskattestatistik. Beräkningarna av livsmedelskonsumtionen utförs av statens jordbruksnämnd på grundval av bl. a. leverans- och tillförselstatistik.

Tabell II: 3. Privat konsumtion 1959—1961

	Miljoner kronor i löpande priser		Förändring i procent i fasta (1954 års) priser		
	1959	1960	1958—1959	1959—1960	1—3 kv. 1960—1961
Livsmedel	10 484	11 027	+ 1	+ 2	+ 4
Spritdrycker och viner	1 561	1 633	+ 1	+ 1	+10
Tobak	1 124	1 247	+ 3	+ 8	+ 4
Bostad	3 472	3 700	+ 4	+ 4	+ 4
Bränsle och lyse	1 702	1 746	- 1	+ 7	+ 3
Beklädnad	4 264	4 587	+ 3	+ 2	+12
Inventarier	2 968	2 959	+14	- 3	+17
Fordon	2 999	3 187	+12	+ 2	+ 9
Resor	1 279	1 285	- 1	± 0	± 0
Sjukvård, hygien, hemvård etc.	2 113	2 264	+ 3	+ 2	+ 9
Övrigt	2 907	3 141	+ 1	+ 2	+ 5
Summa	34 873	36 776	+ 4	+ 2	+ 7
+ Banktjänster	175	199	+10	+11	..
+ Försäkringstjänster	396	443	- 4	+ 7	..
- Dubbelräkning	241	255	+ 1	+ 2	+ 4
Total privat konsumtion	35 203	37 163	+ 4	+ 2	+ 7
därav: varaktiga varor	4 738	4 765	+13	- 3	+14
tjänster	9 013	9 622	+ 2	+ 3	+ 3
övrigt	21 452	22 776	+ 2	+ 3	+ 7

¹ Exkl. bank- och försäkringstjänster.

tre första kvartalen 1960 till samma tid i fjol. Med utgångspunkt från uppskattningar rörande utvecklingen av hushållens reala disponibla inkomster från tredje till fjärde kvartalet i fjol har den motsvarande konsumtionsvolymutvecklingen preliminärt fixerats. Härvid har hänsyn tagits till bl. a. möjligheten av en viss köprush orsakad av höjningen av omsättningsskatten vid årsskiftet. Med ledning av uppskattningen av konsumtionen fjärde kvartalet 1961 kan uppgången i konsumtionsvolymen mellan helåren 1960 och 1961 preliminärt anges till knappt 6 procent, motsvarande en värdemässig ökning på i runt tal 8 procent. Dessa beräkningar implicerar en fortsatt ökning av hushållssparandet 1960—1961. Den kraftiga ökningen av konsumtionsvolymen från 1960 till 1961 är delvis ett resultat av en dubbel köprusheffekt. Konsumtionen — eller rättare inköpsvolymen för konsumtionsvaror — var onormalt låg vid början av 1960 efter omsättningsskattens införande vid årsskiftet 1959/60 och har av motsvarande skäl antagits bli något större fjärde kvartalet 1961 än vad som eljest vore normalt med hänsyn till inkomstutvecklingen. Även med beaktande härav är dock konsumtionsökningen ovanligt kraftig. Som närmare belyses i kapitel VI ligger bakom ökningen starkt ökade disponibla realinkomster 1960—1961.

Den *offentliga konsumtionen*¹ steg med ca 9 procent i löpande och med ca 4 procent i fasta priser från 1960 till 1961 (tabell 1). Den statliga konsum-

¹ Källa: Riksrevisionsverkets beräkningar samt den kommunala finansstatistiken.

Tabell II: 4. Bytesbalansen 1959—1961

Miljoner kronor

	Löpande priser				Fasta (1954 års) priser			
	1959	1960	1961	Förändring 1960—1961 i procent	1959	1960	1961	Förändring 1960—1961 i procent
Export av varor, fob....	11 424	13 273	14 100	+ 6	11 270	12 714	13 277	+ 4
Import av varor, cif....	- 12 488	- 15 006	- 15 300	+ 2	12 464	- 14 726	- 14 870	+ 1
Handelsbalansens saldo ..	- 1 064	- 1 733	- 1 200	.	- 1 194	- 2 012	- 1 593	.
Nettoinsegling ¹	1 073	1 180	1 225	+ 4	921	938	899	- 4
Utländska fartygs utgifter i Sverige	167	175	175	± 0	141	142	139	- 2
Övriga tjänster m. m., netto	- 210	- 215	- 200	.	- 209	- 210	- 194	.
Bytesbalansens saldo	- 84	- 593	± 0	.	- 341	- 1 142	- 749	.

¹ Bruttoinsegling i utländsk sjöfart med avdrag för kostnader i utlandet.

tionen visade en kraftigare volymuppgång än den kommunala (+ 6 procent mot + 3 procent). Beräkningarna över den kommunala konsumtionen får dock betraktas som mycket preliminära och relativt osäkra i avvaktan på definitiv statistik för kommunerna. Till följd av en omläggning i den kommunala finansstatistiken har de preliminära beräkningarna för denna post försvårats.

2. Utrikeshandel och lagerutveckling

På grundval av statistik över de tio första månadernas utrikeshandel har *exporten* och *importen* för hela 1961 uppskattats i tabell 4. Beräkningarna ger vid handen att exporten värdemässigt skulle öka med drygt 6 procent motsvarande en volymuppgång på drygt 4 procent från 1960 till 1961. För importens del stannar värdeökningen vid 2 procent vid en volymuppgång med endast 1 procent. Denna utveckling har inneburit en kraftig förbättring av handelsbalansen; denna kan uppskattas ha förbättrats med drygt 500 miljoner kronor från 1960 till 1961. För övriga poster i bytesbalansen är utvecklingen statistiskt belyst för i stort sett de tre första kvartalen 1961. Enligt uppskattningarna för helåret 1961 i tabell 4 skulle underskottet i hela bytesbalansen på närmare 600 miljoner kronor 1960 helt försvinna 1961.

Enligt preliminära, mycket osäkra beräkningar har *lagerökningen* under fjolåret uppgått till närmare 700 miljoner kronor i löpande priser (tabell 5). Uppgifterna över lagerförändringarna inom industrin bygger på de bedömningar som företagen lämnat i kommerskollegiets investeringsenkät i oktober 1961 beträffande lagerförändringarna i det egna företaget från slutet av 1960 till slutet av 1961. Enligt tidigare erfarenheter misslyckas företagen ofta grovt vid dessa bedömningar. Siffermaterialet i tabell 5 antyder dock

Tabell II: 5. Lagerförändringar inom statistiskt belysta produktions- och distributionsområden 1959—1961

Miljoner kronor i genomsnittliga återanskaffningspriser för respektive år.

	1959	1960	1961
Gruvor ¹	- 4	- 6	+ 1
Järn-, stål- och andra metallverk ¹	+ 125	+ 207	+ 30
Varv ¹	- 32	- 88	+ 11
Verkstadsindustri i övrigt ¹	- 186	+ 905	+ 353
Jord- och stenindustri	- 5	+ 27	+ 8
Träindustri ²	- 196	+ 167	+ 23
Massa-, pappers- och grafisk industri	- 160	- 2	+ 162
Livsmedelsindustri	+ 52	+ 96	+ 12
Textil- och beklädnadsindustri	- 3	+ 34	- 20
Läder-, hår- och gummivaruindustri	+ 23	+ 27	+ 15
Kemisk-teknisk industri	+ 8	+ 65	+ 26
Bränsle i industrin ³ (inkl. el-, gas- o. vattenverk) ..	- 7	- 8	- 2
Summa industri	- 385	+ 1 424	+ 619
därav: råvaror och halvfabrikat inkl. bränsle	- 75	+ 702	+ 31
varor i arbete	+ 19	+ 232	+ 282
färdigvaror	- 329	+ 490	+ 306
Handel ⁴	+ 90	+ 167	+ 71
Variation i kreaturskapital	- 10	- 40	+ 20
Variation i skogsuttag	+ 40	- 100	- 20
Summa lagerförändringar	- 265	+ 1 451	+ 690
Summa lagerförändringar i fasta (1954 års) priser	- 301	+ 1 241	+ 640

¹ Inklusivt bränslelagerförändringar. — ² 1959 inklusivt trävaruhandel. — ³ Exklusivt bränslelagerförändringen inom gruvföretag, järn-, stål- och andra metallverk samt verkstadsindustri. — ⁴ Omfattar lagren inom bilhandel (personbilar), bränslehandel, järngrosshandel, livsmedelshandel (inkl. förändringar av lagren av brödsäd hos jordbrukarna), lädergrosshandel och skohandel samt textilhandel. — ⁵ Därav + 51 avseende flertalet av de branscher inom parti- och detaljhandel som inte har nämnts i not 4.

att lagerutvecklingen inom industrin under fjolåret skiljer sig avsevärt från utvecklingen under 1960. Den totala lagerökningen 1961 torde ha varit avsevärt mindre och dess sammansättning en annan än under 1960. Under detta år låg tyngdpunkten i lageruppgången på råvaror och halvfabrikat. Under 1961 däremot synes dessa lager ha förändrats endast obetydligt; praktiskt taget hela lagerökningen under fjolåret faller på varor i arbete och färdigvaror. Av den registrerade färdigvarulagerökningen faller ungefär hälften på skogsindustrierna (främst massaindustrin), medan lageruppgången i övrigt på färdigvarusidan var koncentrerad till järn- och stålverken samt verkstadsindustri. Inom handeln, där uppgifterna är mycket ofullständiga, visade livsmedelslagren en avsevärd uppgång medan bl. a. lagren inom textil- och skohandeln minskades. Totalt synes lagren inom den statistiskt täckta delen av handeln ha ökat en del under fjolåret.

III. Utrikeshandeln

1. Exporten och importen 1961

Den svenska exportvolymen synes under större delen av 1961 ha legat oförändrad på en nivå som (efter säsongkorrigering) något understeg toppnivån från slutet av 1960 men som översteg genomsnittsnivån från samma år med drygt 4 procent. Då exportprisnivån samtidigt kan beräknas ha stigit med 2 procent mellan de båda åren skulle således exportens värdeökning 1960—1961 preliminärt kunna anges till 6 procent; underlaget för denna bedömning utgörs dock av faktiska uppgifter för enbart de tio första månaderna 1961. Den allmänna exportökningen hänförelse sig som framgår av tabell 1 till EMA-länderna¹, vilkas markerade investeringskonjunktur stimulerade till en påtaglig höjning av den svenska utförelsen av verkstadsprodukter och järn och stål. Försvagningen i samma länder av efterfrågan för lagringsändamål verkade å andra sidan dämpande inom andra huvudsektorer av den svenska exporten, främst då skogsprodukterna. Utförelsen till EFTA-länderna¹ beräknas — trots den begränsade uppgången i fråga om Storbritannien — ha ökat något snabbare än gentemot EEC¹, dvs. med 13 respektive 11 procent. Både Nordamerika och övriga länder mottog under fjolåret väsentligt mindre svenska varor än 1960; för den sistnämnda gruppen gällde detta i första hand de transoceaniska råvaruländerna medan östblockets införelse från Sverige var i stort sett oförändrad.

De säsongsgrensade uppgifterna för importvolymen tyder på att den nedgång, som präglade första hälften av 1961 och som främst kunde hänföras till en avmattning i den svenska lagerupbyggnaden, följdes av en förnyad

¹ EMA = det europeiska monetära avtalet, EFTA = det europeiska frihandelsområdet («de sju»), EEC = den gemensamma marknaden («de sex»).

Tabell III: 1. Utrikeshandelns fördelning på länderområden 1960—1961

Miljoner kronor i löpande priser

	Import		Export		Handelsbalans	
	1960	1961 prel.	1960	1961 prel.	1960	1961 prel.
EMA-området	10 753	11 140	9 893	11 000	- 860	- 140
därav: EFTA	3 650	3 920	4 567	5 140	+ 917	+ 1 220
EEC	5 976	6 170	4 201	4 650	- 1 775	- 1 520
Förenta staterna, Canada	1 993	1 880	953	800	- 1 040	- 1 080
Övriga länder	2 260	2 280	2 427	2 300	+ 167	+ 20
Totalt	15 006	15 300	13 273	14 100	- 1 733	- 1 200

Tabell III: 2. Betalningsbalansen 1959—1962

Miljoner kronor i löpande priser

	1959	1960	1961 prel.	1962 prognos
Export av varor, fob.....	11 424	13 273	14 100	14 650
Import av varor, cif	12 488	15 006	15 300	16 200
Handelsbalansens saldo	- 1 064	- 1 733	- 1 200	- 1 550
Sjöfartsnetto.....	+ 1 240	+ 1 355	+ 1 400	+ 1 400
Övriga tjänster m. m., netto	- 210	- 215	- 200	- 200
Bytesbalansens saldo	- 34	- 593	± 0	- 350
Kapitaltransaktioner, netto.....	- 81	- 73	- 50	+ 60
Valutareservens teoretiska förändring	- 115	- 666	- 50	- 290
Förskjutningspost (statistiska missvisningar inkl. betalningsförskjutningar)	+ 171	+ 507	+ 952 ¹	..
Valutareservens faktiska förändring	+ 56	- 159	+ 902¹	..

om än måttlig ökning under andra hälften av året. Den totala förändringen mellan 1960 och 1961 kan — likaledes på basis av siffror för enbart januari—oktober 1961 — uppskattas ha varit 1 procent. Genom att priserna samtidigt steg med omkring 1 procent — det genomsnittliga bytesförhållandet förbättrades alltså med 1 procent — blev importvärdet ca 2 procent större 1961 än 1960. Relativt stora ökningar för verkstadsprodukter, kemiska varor och textilvaror motvägdes främst av en av den svenska produktionsökningen och lagerutvecklingen betingad kraftig reduktion av införseln av järn och stål; därtill kom importminskningar för bl. a. bränslen och livsmedel. För importen liksom för exporten hänförde sig uppgången så gott som helt till Väst-europa med en betydligt snabbare stegring av införseln från EFTA-länderna än från EEC (7 och 3 procent). Införseln från Nordamerika och övriga länder sjönk respektive var ungefär oförändrad jämfört med 1960.

2. Bytesbalansen och valutareserven 1961

Som en följd av exportens och importens ovan nämnda värdeförändringar beräknas handelsbalansens underskott ha blivit ca 1 200 miljoner kronor mot mer än 1 700 miljoner 1960. Genom att sjöfartsnettot samtidigt steg med omkring 50 miljoner medan det sedvanliga underskottet för övriga tjänster blev i stort sett oförändrat erhöles jämvikt i bytesbalansen mot ett underskott på nära 600 miljoner för 1960. Efter avdrag för det negativa nettot av de statliga kapitaltransaktionerna och värdepappershandeln skulle man således teoretiskt ha fått en minskning av valutareserven på ca 50 miljoner kronor. I själva verket har emellertid en betydande ökning erhållits. Från årets början till slutet av november steg nämligen den totala valutareserven med 838 miljoner kronor (tabell 4). Förskjutningsposten som 1960 steg till i runt tal 500 miljoner synes således ha ökat med ytterligare några hundratal miljoner kronor under 1961.

¹ Tillägg i SOU-upplagan.

3. Exporten 1962

Enligt föreliggande bedömningar kan man vänta att den samlade produktionen i Västeuropa, som mottar i runt tal tre fjärdedelar av den svenska exporten skall fortsätta att växa mellan 1961 och 1962 men i lägre takt än tidigare. Bakom denna avsaktning skulle ligga dels bristen på ytterligare produktionsresurser, främst arbetskraft, inom flertalet produktionsområden, dels en avmattning i investeringsefterfrågans tillväxt. Sålunda tyder indikatorerna på en långsammare ökning av såväl företagens investeringar som bostadsbyggandet. Inte heller föreligger tecken på någon omsvängning till snabbare lageruppbyggnad; inom vissa — för den svenska exporten speciellt betydelsefulla — områden (t. ex. trä, massa) kan tvärtom en fortsatt lagerförtäring vara att emotse under ytterligare någon tid. Till en del kan dessa tendenser antas bli motverkade av en stark efterfrågestegring inom såväl den offentliga sektorn som den privata konsumtionen; en förbättrad europeisk export till i första hand Nordamerika synes också komma att bidra till en stegring i totalefterfrågan, framför allt kanske i Storbritannien där efterfrågeläget efter genomförandet av det ekonomisk-politiska åtstramningsprogrammet under sommaren 1961 försvagats inte oväsentligt.

Tullavvecklingen inom ramen för de två västeuropeiska marknadsblocken kan väntas fortsätta 1962. Inom EEC kommer den interna tullsänkningen

Tabell III: 3. Utrikeshandelns värde-, volym- och prisförändringar 1960—1962
I procent från föregående år

	1960	1961 prel.	1962 prognos
Export (fob): värde	+ 16	+ 6	+ 4
volym	+ 14	+ 4	+ 6
pris	+ 2	+ 2	- 2
Import (cif): värde	+ 20	+ 2	+ 6
volym	+ 18	+ 1	+ 5
pris	+ 2	+ 1	+ 1
Bytesförhållande (exportpriser dividerade med importpriser)	± 0	+ 1	- 3

Tabell III: 4. Guld- och valutareserven december 1958—november 1961
Miljoner kronor

	31/12 1958	31/12 1959	30/11 1960	31/12 1960	30/11 1961
1. Riksbankens valutareserv					
Guld	1 053	987	883	881	933
Konvertibla valutor	1 404	1 260	1 659	1 643	2 530
Övriga valutor.....	- 12	- 81	- 86	- 89	- 154
Summa	2 445	2 166	2 456	2 435	3 309
2. Affärsbankernas valuta- behållning	546	881	365	453	417
Summa	2 991	3 047	2 821	2 888	3 726

enligt den fastställda planen att vid årsskiftet 1961/1962 ha nått 40 procent räknat från de ursprungliga nationella tullarna. En ytterligare sänkning med 10 procent har planerats, men något beslut därom har ännu ej träffats. I fråga om anpassningen till den gemensamma yttre tullmuren av de nationella tullarna mot tredje land har från den 1 januari 1961 ett första steg tagits vilket i stora drag kan sägas innebära att skillnaden mellan de nationella tullsatserna och 80 procent av den gemensamma tullsatsen utjämnats med en tredjedel. Inom EFTA reducerades tullarna gentemot medlemsstaterna från halvårsskiftet 1961 ytterligare varigenom den interna tullavvecklingen uppnådde 30 procent. Vidare har beslut fattats om en ytterligare sänkning med 10 procent från och med mars 1962. Denna sänkning kan emellertid vad beträffar Norge och Österrike komma att fördröjas något men genomförs senast från och med september månad 1962.

Bakgrunden till förväntningarna om en växande västeuropeisk export till Förenta staterna utgörs av den allmänna konjunkturförbättring som ägt rum där sedan våren 1961 och som också kan väntas fortsätta under åtminstone första hälften av 1962. I denna riktning pekar i första hand planerna för de offentliga utgifterna samt konsumenternas efterfrågan. Också för investeringssektorn räknar man med en viss uppgång medan exporten däremot kan väntas minska ytterligare. Vid bedömningen av den amerikanska konjunkturen på litet längre sikt kan emellertid en viss tveksamhet vara berättigad. Inom det privata investeringsområdet är de föreliggande ökningstendenserna ännu inte särskilt markerade. Därtill kommer att bidragen till totalefterfrågan från lagersidan börjat minska och kan komma att fortsätta att minska såvida inte farhågor för en arbetskonflikt inom stålindustrin framkallar en ny upplagringsvåg. Om mot denna bakgrund den pågående expansionen inom den offentliga sektorn hejdas — vilket i fråga om de federala utgifterna antytts officiellt — kan det tänkas att amerikanska konjunkturuppgången inte heller denna gång blir särskilt långvarig.

Så långt den ekonomiska utvecklingen i utlandet nu låter sig bedöma synes således allmänna efterfrågebetingelser komma att föreligga för en svensk exportvolymökning. Kommerskollegium har i sin beräkning, som inte gör anspråk på att utgöra en prognos för utrikeshandelns förändringar utan inskränker sig till att belysa hur utrikeshandeln skulle gestalta sig om det vid utredningstillfället gällande konjunkturläget och andra relevanta faktorer blir bestående, kommit fram till en ökning på 8 procent. I konjunkturinstitutets senaste rapport (Konjunkturläget, November 1961) har man fäst stor betydelse vid föreliggande tecken till fortsatt försvagning av det västeuropeiska marknadsläget för produkter av särskilt stor betydelse för den svenska exporten. Varugrupp för varugrupp har man därigenom kommit fram till lägre ökningstal eller högre sänkningstal än i kommerskollegiets kalkyl så att volymprognosen för den totala exporten stannat vid en ökning på 3—4 procent. Försöker man i stället uppskatta förändringen i exportvolymen med utgångspunkt från uppgifter om våra viktigaste avnämländers förväntade produktionsökning 1961—1962 och deras genomsnittliga import-

benägenhet kommer man emellertid fram till ett ökningstal av i det närmaste samma storleksordning som kommerskollegiets. Med tanke på det i flertalet västeuropeiska länder kvarstående *totala* efterfrågetrycket, vilket via produktionsprognoser återspeglats i denna beräkning men också med hänsyn tagen till den långsamma investeringstillväxten och lagersituationen i Västeuropa för flera av de viktigare svenska exportvarorna synes det tills vidare rimligt att räkna med en trolig exportvolymökning på ca 6 procent (tabell 2 och 3). Denna ökning skulle i första hand hänföra sig till utförseln av maskiner och apparater samt fartyg men även för papper och papp skulle en viss fortsatt ökning kunna väntas. Å andra sidan synes man kunna vänta påtagliga volymminskningar för livsmedel och för trävaror. För massa samt järn och stål är exporten 1962 mycket svårbedömbär; marknadsläget har emellertid i detta sammanhang inte antagits bli svagare än att utförselvolymen för dessa varor skall stabiliseras på fjolårsnivån vilket dock i förhållande till den stigande produktionskapaciteten innebär en försämring.

Framför allt för skogsprodukterna men även för andra varugrupper har priserna fallit väsentligt under loppet av 1961. Det har mot denna bakgrund ansetts sannolikt att exportpriserna för 1962 i genomsnitt skall ligga ca 2 procent lägre än i fjol. Det totala exportvärdets stegring skulle därmed stanna vid 4 procent.

4. Importen 1962

Mot bakgrunden av den väntade fortsatta efterfrågestegringen i Sverige (se de övriga kapitlen) torde man kunna räkna med en ökning av importen 1962. Visserligen synes industriinvesteringarnas expansion, som till stor del medfört en under flera år snabbt ökande maskininförsel, komma att mattas. En inte oväsentlig del av tidigare gjorda beställningar kan emellertid på grund av långa leveranstider antas bli effektuerade först under 1962. Därtill kommer att exporten av maskiner och instrument synes öka 1962 och detta brukar regelmässigt påverka även importen. Den privata konsumtionens väntade fortsatta ökning torde också bidra till en importuppgång. Å andra sidan gäller för vissa varuområden — främst järn och stål — att en inte oväsentlig del av den efterfrågan som tidigare tagit sig uttryck i import nu genom den kraftiga kapacitetsutbyggnaden kan tillfredsställas genom inhemsk produktion.

Om man applicerar det erfarenhetsmässiga sambandet mellan import och bruttonationalprodukt under det senaste decenniet på utvecklingen nästa år skulle den i kapitel I angivna produktionsökningen — över 3 1/2 procent — komma att gå hand i hand med en nästan dubbelt så stor importvolymstegring. I belysning av de aktuella tendenserna, sådana dessa bl. a. framkommit vid kommerskollegiets samråd med representanter från olika importberoende branscher, synes denna siffra emellertid vara något för hög. Importens volymökning 1961—62 har därför angivits till 5 procent. Denna

siffran tillsammans med en antagen prishöjning på 1 procent har införts i tabellerna till detta kapitel.

5. Bytesbalansen och valutareserven 1962

Med värdemässiga export- och importökningar på 4 respektive 6 procent skulle handelsbalansens underskott — om bassiffrorna för 1961 är riktigt uppskattade — växa från 1 200 miljoner kronor till 1 550 miljoner. Under förutsättning av ett från 1961 oförändrat sjöfartsnetto — baserat bl. a. på ett antagande om oförändrad fraktprisnivå — och oförändrat nettounder- skott för övriga tjänster skulle bytesbalansens saldo försämrats med 350 mil- joner kronor från ± 0 år 1961 till — 350 miljoner; det kan nämnas att den- na siffra mer än väl motsvaras av den försämring av bytesförhållandet som prisantagandena innebär. Eftersom de förväntade kända kapitaltransaktio- nerna netto beräknas ge ett valutainflöde på omkring 60 miljoner kronor — i främsta rummet som följd av amorteringar från Sovjet och de nordiska länderna — skulle den totala guld- och valutareserven således teoretiskt komma att minska med ca 300 miljoner kronor (tabell 2). Det är emellertid inte osannolikt att den faktiska minskningen av valutatillgångarna helt eller delvis uteblir. Sedan 1955 har det nämligen varje år redovisats en positiv förskjutningspost på mellan 150 och 600 miljoner kronor. Även om en viss nedgång från den osedvanligt höga nivån för 1961 skulle äga rum synes det inte uteslutet att förskjutningsposten, som förmodligen till stor del är ut- tryck för systematiska fel i handels- och betalningsstatistiken, även 1962 kommer att uppväga den angivna teoretiska nedgången i valutareserven.

IV. Produktionen

1. Den totala produktionen 1961 och 1962

Enligt konjunkturinstitutets beräkningar utförda från användningssidan, dvs. genom att summera åtgången av de olika varu- och tjänstekategorierna, ökade totalproduktionen (bruttonationalprodukt till marknadspris) med 4 1/2 procent från 1960 till 1961. Alternativa beräkningar från produktionsidan, innebärande en uppskattning av förändringen i förädlingsvärdet inom de olika näringsgrenarna, ger denna gång samma eller obetydligt högre resultat. Framställningen i detta kapitel avseende den för 1962 väntade produktionsutvecklingen anknäyer till beräkningarna från produktionsidan.

I de senaste årens höga efterfrågeläge har den samlade produktionens höjd varit praktiskt taget helt beroende av produktionsförmågan. De olika näringsgrenarnas produktionsutsikter för det framförliggande året har då kunnat avstämmas mot det utrymme för den totala produktionens ökning som beräknats utifrån uppskattningar om tillgången på arbetskraft och teknisk kapacitet samt gjorda antaganden om produktivitetsutvecklingen. I dagens läge är situationen delvis en annan. Enligt de bedömningar som framläggs i nationalbudgetens olika kapitel på basis av det offentliga utgiftsplaner, de enskilda företagens investeringsplaner, exportutsikterna och den sannolika utvecklingen av den privata konsumtionen, kan den samlade efterfrågan väntas öka långsammare från 1961 till 1962 än under de senaste åren. Den allmänna konjunkturbilden är för närvarande splittrad med tydlig avmattning inom i första hand skogsindustrierna och gruvorna samt för byggnadsinvesteringarna, samtidigt som det höga efterfrågetrycket kvarstår på andra områden. Den totala produktionen kan således inte som tidigare bestämmas enbart av produktionsförmågan utan hänsyn måste nu tas till efterfrågeläget inom olika näringsgrenar.

Det är dock av intresse att också försöka bestämma utrymmet för den möjliga produktionsökningen. För tillgången på arbetskraft redogöres närmare i kapitel V. Av där presenterade beräkningar framgår att utrymmet för sysselsättningsökningar från 1961 till 1962 kan uppskattas till 35 000 personer eller ca 1 procent. Vad produktiviteten beträffar har produktionen per arbetande person (dock med hänsyn tagen till arbetstidsförkortningen) under 1950-talet stigit med i genomsnitt ca 3 procent årligen. Det finns för dagen ingen anledning att räkna med en avvikande stegringstakt för 1962. Enligt detta summariska betraktelsesätt skulle den totala produktionen kun-

na stiga med ca 4 procent från 1961 till 1962, vilket betyder närmare 3 000 miljoner kronor i 1961 års priser.¹

Som ovan nämnts väntas emellertid efterfrågeutvecklingen mattas av på en del väsentliga områden, och det förefaller därför inte troligt att denna produktionsökning verkligen kommer att uppnås. Produktionsutvecklingen torde under 1962 kännetecknas av en inom vissa områden fortsatt hämmande brist på arbetskraft och teknisk produktionskapacitet, medan dessa produktionsfaktorer inom andra områden ej kan sysselsättas helt.

I det följande avsnittet redogörs för den väntade utvecklingen inom olika produktionsgrenar. Beräkningarna grundas huvudsakligen på upplysningar och omdömen från branschskunniga, länsarbetsnämnderna och andra myndigheter, konjunkturbarometrar, företagens i investeringsenkäterna redovisade planer för byggnadsverksamhet och maskinanskaffningar osv. under hänsynstagande till förutsedda efterfrågeförhållanden och till den tekniska produktionskapaciteten och tillgången på arbetskraft i den mån det är dessa som bestämmer expansionsmöjligheterna. Resultatet av genomgången sammanfattas i tabell 2. Den totala produktionsökningen anges där till drygt 3 1/2 procent från 1961 till 1962, vilket innebär en ökning i bruttonationalprodukten med 2 700 miljoner kronor i 1961 års priser.

2. Produktionsutvecklingen inom olika näringsgrenar

Industrin

Produktionen inom industrin under 1960 och den del av 1961 för vilken statistik föreligger anges i tabell 1. Jämförelsen mellan motsvarande kvartal 1960 och 1961 visar en avsaktande ökningstakt. Detta sammanhänger med att industriproduktionen enligt Industriförbundets index — efter säsongrensning och omräkning för de lediga sommarlördagarnas inverkan på produktionsvolymen — var stigande under större delen av 1960, medan produktionskurvan synes ha plattats av under loppet av 1961.

Den följande genomgången av produktionsutsikterna för 1962 inom olika industrigrenar baseras i huvudsak på de informationer som erhållits från kommerskollegium och som i sin tur baseras på kontakter med branschskunniga, tillgänglig produktions-, utrikeshandels- och lagerstatistik m. m. Dessutom har använts vissa resultat av en enkätundersökning om industriföretagens produktionsplaner fram till 1965 som Industriens Utredningsinstitut genomfört för 1959 års långtidsutredning. Genomgången visar stora olikheter mellan de olika branscherna. Den mest expansiva sektorn är för närvarande *verkstadsindustrin*, även om en minskning i ordertillströmning-

¹ Enligt beräkningar i arbetsmarknadskapitlet blir den arbetsvolymökning som följer av ökningen i antalet sysselsatta personer något lägre än 1 procent. En motsvarande beräkning för 1950-talet visar att förändringen i arbetsvolymen understeg förändringen mätt i antalet sysselsatta personer i ungefär samma grad. Räknat efter detta sysselsättningsbegrepp blir produktivitetstegringen drygt 3 procent per år och det är således likgiltigt vilket sysselsättnings- och produktivitetsbegrepp man använder, eftersom båda sätten ger en möjlig produktionsstegring från 1961 till 1962 med 4 procent.

Tabell IV: 1. Industriproduktionen 1959—1961

	Procentuell förändring från motsvarande period föregående år					
	1960	1961				
		1 kv.	2 kv.	3 kv.	okt.	jan.-okt.
<i>Hela industrin</i>	7	6	5	2	4	4
Kapitalvaruindustri	8	8	7	5	5	6
Konsumtionsvaruindustri	4	2	2	0	4	2
Malmbrytning och metallindustri	8	9	8	7	6	8
därav: järnmalmsgruvor	15	17	13	9	10	13
järn- och metallverk	8	11	12	9	6	10
syssetsättning i verkstadsindustri	5	6	5	5	5	5
Träindustri	11	5	1	- 9	- 5	- 1
Massa- och pappersindustri	15	8	6	3	4	5
Livsmedelsindustri	2	- 3	- 2	1	7	- 1
Textil- och sömnadsindustri	4	2	4	0	1	2
Läder- och skoindustri	- 6	- 3	- 3	2	9	0

Källa: Industriförbundets index.

en (men knappast i orderstockarna) har skett under den senaste tiden. Den samlade orderstocken var i augusti 1961 högre än någonsin tidigare och man får räkna med fortsatta produktionsökningar under 1962, trots den hämning som arbetskraftsbristen fortfarande utgör. Däremot synes *järn- och metallverkens* avsättningsmöjligheter ha försämrats något; både orderingen under de tre första kvartalen av 1961 och den sammanlagda orderstocken i augusti 1961 var ca 5 procent lägre än ett år tidigare. Exporten av järn och stål förutses bli i stort sett oförändrad från 1961 till 1962, medan produktionen väntas stiga med ca 8 procent; (ny kapacitet utnyttjas). För *järnmalmsgruvorna* har exportefterfrågan försvagats och man får räkna med i stort sett oförändrad export och produktion mellan 1961 och 1962. Även för *sågverken* förutses ytterligare någon försämring i exportefterfrågan då en fortsatt nedbantning av lagren i köparländerna synes trolig. Detta skulle peka mot en något mindre eller möjligen oförändrad produktion under 1962 jämfört med 1961. För *massaindustrin* är utsikterna tills vidare mycket svårbedömbara. Under intryck av det försvagade marknadsläget har företagen beslutat begränsa produktionen under 1962 — enligt föreliggande uppgifter med ca 20 procent — i förhållande till fullt kapacitetsutnyttjande. Detta innebär att produktionen skulle bli i stort sett oförändrad mellan 1961 och 1962. Även inom *pappersindustrin* sker för närvarande en mycket hastig kapacitetsutbyggnad. Trots att produktionen förutses stiga i ungefär samma omfattning som 1961, torde därför en viss överkapacitet för tillverkning av kraftpapper föreligga och ytterligare uppkomma. Inom de flesta *konsumtionsvaruindustrierna*, slutligen, förutses stigande produktion under 1962. Detta gäller bl. a. textilindustrin, medan man för skoindustrins del får räkna med fortsatt stagnation.

En sammanvägning av dessa givetvis osäkra bedömningar ger till resultat att den totala industriproduktionen kan väntas stiga med ca 4 procent från 1961 till 1962. Den förutsedda ökningen är något lägre än som registrerats för 1960 och 1961. Då produktionen vid årsskiftet kan väntas ligga ca 2 procent över medelnivån för 1961, måste produktionen under loppet av 1962 stiga med ca 4 procent för att också ökningen mellan medelnivåerna 1961 och 1962 skall bli 4 procent.

Övriga näringsgrenar

Elkraftsproduktionen beräknas av centrala driftledningen ha stigit med närmare 7 procent från 1960 till 1961. Ökningen låg helt på vattenkraftproduktionen som var väsentligt högre än under något tidigare år. Vattenmagasinen hade vid slutet av året en betydligt högre fyllnadsgrad än normalt för årstiden. Utsikterna för kraftförsörjningen för tiden fram till vårfloden är således mycket goda. Vid fortsatt full sysselsättning beräknas den totala elförbrukningen bli 6 à 7 procent större 1962 än 1961, en ökning som produktionen vid normal vattentillgång utan svårighet kan möta.

Inom *byggnads- och anläggningsverksamheten* noterades en produktionsökning på 5 procent från 1960 till 1961. En närmare beskrivning av utvecklingen inom denna sektor lämnas i kapitel VII. Enligt de där presenterade kalkylerna väntas bruttoinvesteringar i byggnader och anläggningar stiga med 4 procent 1961—1962.

Jordbrukets produktionsvolym (mätt som bidraget till bruttonationalprodukten, dvs. total produktion minus inköpta förnödenheter) ökade enligt jordbruksnämndens beräkningar med 6 procent från 1960 till 1961. Den totala produktionen steg med 2 1/2 procent och dessutom bidrog till ökningen att inköpen av förnödenheter minskade med 6 procent. Med denna utveckling bröts den nedåtriktade tendensen från 1950-talet (produktionsökningar inträffade endast åren 1953 och 1957). För 1962 räknar jordbruksnämnden — under antagande av normal väderlek — med en något lägre produktion av vegetabilier än 1961 och en svag ökning för animalierna. Då samtidigt de förbrukade förnödenheterna beräknas bli något lägre, anges ökningen i jordbrukets bidrag till bruttonationalprodukten till ca 1/2 procent 1961—1962.

Skogsbrukets bidrag till bruttonationalprodukten beräknas med ledning av uppgifter från skogsstyrelsen ha undergått en viss minskning 1961. Nedgången beror på att timmeranskaffningarna, som var rekordhöga under 1960, reducerades till en mera normal nivå 1961. Enligt skogsstyrelsens bedömning förutses under 1962 en fortsatt nedgång för sågtimmer. På grund av beslutade produktionsbegränsningar inom massaindustrin väntas också avverkningen av massaved bli minskad 1962. Utvecklingen är dock mycket svårbedömbär, speciellt ifråga om avverkningarna under nästa vinterhalvår. Den förutsedda minskningen i skogsbrukets bidrag till bruttonationalprodukten har i tabell 2 markerats som en nedgång på 5 procent.

Tjänster. — Som mått på statens och kommunernas verksamhet används förändringen av löneposten vid oförändrat löneläge (med andra ord arbets-

Tabell IV: 2. Sammanfattning av produktionsutvecklingen inom olika näringsgrenar

	Förädlings- värde 1961 Milj. kr.	Förändring 1960—1961 Procent	Förändring 1961—1962	
			Procent	Milj. kr i 1961 års priser
Industri och hantverk	26 800	4,5	4	1 050
Kraft- och belysningsverk	2 000	7	7	150
Byggnads- och anläggningsverk- samhet	6 700	5	4	250
Jordbruk	3 300	6	0	0
Skogsbruk	2 700	-5	-5	-150
Summa kraft- och varuproduktion	41 500	4,5	3	1 300
Statens och kommunernas verk- samhet	8 200	4,5	6	500
Bostadsnyttjande (inkl. underhåll)	4 000	5	4,5	200
Handel och samfärdsel	16 500	6,5	4	650
Konsumenttjänster	3 700	4	2	50
Summa tjänster	32 400	5,5	4,5	1 400
Totalt	73 900	4,7	3,7	2 700

kraftsvolymen) i den sammanlagda statliga och kommunala konsumtionen. Utgående från föreliggande utgiftsplaner kommer man till en ökning med ca 6 procent från 1961 till 1962. — Genom tillskott av nya lägenheter beräknas de tjänster, som bostäderna kan sägas producera i form av bostadsnyttjande, öka med 4 1/2 procent. — *Handelns och samfärdselns* bidrag till bruttonationalprodukten har antagits stiga i minst samma takt som den samlade varuproduktionen. — *Konsumenttjänsterna*, dvs. det produktionsbidrag som kommer från servicenäringarna, de fria yrkena, arbetshjälp i hemmen etc., steg enligt konjunkturinstitutets beräkningar med 4 procent 1960—1961. För 1962 har här antagits en mindre ökning, 2 procent, som bättre ansluter sig till trenden från 1950-talet.

V. Arbetsmarknaden

1. Arbetskraftstillgången och den totala sysselsättningen

Enligt konjunkturinstitutets beräkningar ökade den totala sysselsättningen från 1960 till 1961 med ca 45 000 personer eller 1,3 procent. Eftersom de statistiska informationerna för stora områden är mycket bristfälliga bör resultatet bedömas som en preliminär uppskattning. Även om sysselsättningstalen senare kan komma att revideras, är det tydligt att antalet sysselsatta har ökat långsammare 1960—1961 än 1959—1960, då sysselsättningen utöver tillväxten i den arbetsföra befolkningen kunde ökas bl. a. till följd av en kraftig nedgång i arbetslösheten. Mellan 1960 och 1961 undergick däremot arbetslösheten inga större förändringar och underlaget för sysselsättningsökningen utgjordes sålunda endast av den naturliga befolknings-tillväxten i de arbetsföra åldrarna, inflyttningen av utländsk arbetskraft och i viss mån även ökad yrkesintensitet.

Under förutsättning av en nettoimmigration på 10 000 personer under 1962 förutses befolkningen i arbetsför ålder (15—64 år) enligt statistiska centralbyrån öka med omkring 47 000 personer (ca 1 procent) 1961—1962. Utgående från denna beräknade befolkningsutveckling och från de yrkesintensiteter för olika köns-, ålders- och civilståndsgupper som redovisas i arbetskraftsundersökningen för november 1960 har inom arbetsmarknadsstyrelsen vissa beräkningar utförts för att uppskatta förändringarna i den yrkesverksamma befolkningen. Hänsyn har härvid tagits till de mera långsiktigt pågående förändringar i yrkesverksamhetsgraden som kan väntas äga rum under den betraktade perioden. Resultatet sammanfattas i nedanstående tablå:

	Förändring (1 000-tal) 1961—1962
Män.....	+ 9,6
Kvinnor.....	+ 22,8
därav: gifta.....	+ 20,8
ej gifta.....	+ 2,0
Samtliga	+ 32,4

Den ovan antagna inflyttningen på 10 000 personer utgör medeltalet för 1950-talet. Nettoimmigrationen har emellertid visat sig vara mycket konjunkturkänslig och var också under första halvåret 1961 dubbelt så hög som ett år tidigare. Räknar man i stället med att den under 1962 blir lika stor som under andra halvåret 1960 och första halvåret 1961 (14 000 personer), vilket dock måste betraktas som ett maximalalternativ med hänsyn till att sysselsättningen nu är mycket hög även i de länder som immigrationen väsentligen kommit ifrån, ökar arbetsstyrkan med ca 35 000 personer, dvs. med ca 3 000 fler än enligt det förra alternativet.

De planer och bedömningar i fråga om eftersträfvade produktionsökning-

ar inom olika delar av näringslivet, som presenterats i det föregående kapitlet, tyder på att den totala sysselsättningen kommer att öka med ca 1 procent från 1961 till 1962, dvs. lika mycket som arbetsstyrkan väntas tillväxa. Det bör dock observeras att det beräknade utrymmet för sysselsättningsökning är till viss grad avhängigt av efterfrågeförhållanden. En betydande del av utbudsökningen under senare år har kommit till stånd genom ökad yrkesfrekvens bland i huvudsak gifta kvinnor. Ett starkare efterfrågetryck än vad som kan förutses för 1962, torde också innebära ett incitament för personer som annars inte betraktar sig som arbetssökande att nu inträda i förvärvsarbetet. Möjligheterna till sådana konjunkturberoende tillskott till arbetsstyrkan från tidigare inte yrkesverksamma väntas dock bli alltmera begränsade. Också arbetslösheten var under 1961 så låg att några mera märkbara tillskott därifrån inte gärna kan erhållas. Mellan 1960 och 1961 torde minskningen av arbetslösheten ha betytt ett tillskott på föga mer än 5 000 årsarbetare.

Den från 1961 till 1962 förutsedda sysselsättningsökningen med ca 1 procent avser antalet personer utan hänsyn till prestationsnivån. I utbudsökningen dominerar inslaget av gifta kvinnor; en stor del av dessa kan antas stå till förfogande endast för deltidsarbete. Enligt arbetskraftsundersökningarna i maj och augusti 1961 var medianarbetstiden i genomsnitt för män 45,2 timmar, för gifta kvinnor 36,0 timmar och för ej gifta kvinnor 43,6 timmar. Man kan också tänka sig att väga de olika grupperna i relation till deras årsförtjänst (som i så fall förutsätts vara proportionell mot marknadsvärdet av det genom deras arbete uppkommande bidraget till nationalprodukten). Beräknad på detta sätt blir sysselsättningsvolymens ökning endast 0,7 procent. Detta betraktelsesätt är givetvis mycket summariskt; för att kalkylera vad en sysselsättningsförändring med ett visst antal personer innebär för arbetsvolymen vid normal prestationsnivå, borde hänsyn även tas till sådana faktorer som de sysselsattas utbildningsnivå, åldersfördelning osv. Det kan här bara nämnas att eftersom huvuddelen av den beräknade ökningen i arbetsstyrkan faller på de yngsta och äldsta årsklasserna (med antagligen något lägre prestationsnivå), så verkar även sistnämnda faktor reducerande vid mätning av sysselsättningsvolymen vid normal prestationsnivå.

2. Arbetsmarknadsläget

Den utveckling som arbetsmarknadsläget undergått under loppet av 1961 belyses siffermässigt i tabell 1. Den mycket höga sysselsättningsgraden återspeglas i samtliga serier. Den registrerade arbetslösheten låg vid slutet av 1961 på samma låga nivå som ett år tidigare. Antalet vid arbetsförmedlingarna nyanmälda lediga platser var visserligen något lägre än mot slutet av 1960, men möjligheterna att få de lediganmälda platserna tillsatta har minskat samtidigt som tendensen till överörlighet blivit mera framträdande. Enligt socialstyrelsens sysselsättningsstatistik var avgången

Tabell V: 1. Utvecklingen på arbetsmarknaden 1957—1961

År, kvartal, månad	Antal registrerade arbetslösa	Antal försäkrade arbetslösa i procent av medlemsantalet i arbetslöshetskassorna	Antal sysselsatta vid beredskapsarbeten	Antal nyanmälda lediga platser	Antal tillsatta platser på 100 lediga	Antal avgångna arbetare inom industrin (exkl. uppsagda) i procent av totala antalet anställda
1957 I	42 300	2,7	3 700	89 900	74,9	0,36
II	29 900	1,9	2 100	99 500	70,7	0,53
III	17 700	0,9	300	87 600	70,1	0,71
IV	32 000	1,9	1 600	81 400	76,7	0,35
1958 I	57 000	3,7	5 000	83 700	77,1	0,32
II	42 400	2,6	3 800	97 500	73,9	0,41
III	24 900	1,2	1 100	81 800	73,4	0,55
IV	46 000	2,5	3 700	74 600	79,3	0,23
1959 I	59 300	3,4	12 000	83 600	77,7	0,29
II	35 100	1,9	11 200	102 000	72,8	0,44
III	23 400	1,2	3 700	88 700	71,0	0,64
IV	29 200	1,6	8 500	87 000	73,7	0,42
1960 I	39 800	2,4	12 200	99 900	70,9	0,52
II	22 800	1,3	6 700	106 300	65,1	0,66
III	15 100	0,7	2 100	93 100	62,9	0,83
IV	19 600	1,1	3 400	89 700	64,3	0,55
1961 I	30 900	1,9	4 900	95 400	64,1	0,56
II	19 500	1,1	2 800	107 600	60,2	0,71
III	13 200	0,6	1 900	89 800	59,0	0,96
IV	20 200	1,2	2 900
Månadssiffror för 1960						
september	16 300	0,8	2 200	100 800	64,9	0,66
oktober	16 700	0,8	2 800	96 100	66,6	0,60
november	20 600	1,1	3 400	91 100	64,6	0,53
december	21 600	1,4	3 900	82 000	62,0	0,53
Månadssiffror för 1961						
september	14 900	0,7	2 100	96 200	61,7	0,74
oktober	17 400	0,9	2 300	89 300	63,4	0,66
november	20 800	1,2	2 900
december	22 300	1,4	3 600

Källa: Arbetsmarknadsstyrelsen.

av arbetarpersonal inom industrin under senare hälften av 1961 högre och enligt arbetsförmedlingsstatistiken tillsättningsprocenten i oktober lägre än för något av åren under 1950-talet. Spänningen mellan tillgång och efterfrågan på arbetskraft har således inte lättat under 1961 bortsett från de speciella driftsbegränsningar inom skogsindustrierna samt gruvor och järnindustrin. De bedömningar av utsikterna för det närmaste halvåret som länsarbetsnämnderna redovisade vid månadskiftet september/oktober innebär att inga större förändringar i detta arbetsmarknadsläge vore att vänta under vinterhalvåret. Den genomgång av de sannolika produktionsutsikter-

na, som redovisats i kapitel IV, pekar på att detta läge kan komma att karakterisera väsentliga delar av näringslivet under hela 1962. Den förutsedda avmattningen hänför sig till vissa speciella sektorer (skogsområdet, gruvorna, industrins byggnadsverksamhet), medan det inom övriga områden kan väntas fortsatt hög efterfrågan och på vissa håll fortsatt brist på arbetskraft.

Inom *industrin* ökade antalet anställda arbetare enligt socialstyrelsens statistik med ca 1 procent från oktober 1960 till oktober 1961. För tjänstemän kan sysselsättningsökningen erfarenhetsmässigt antas ha varit ett par procentenheter större. Sysselsättningstillskottet på i runt tal 15 000 personer har dock inte medfört någon lättnad i bristsituationen; enligt konjunkturbarometrarna har bristen på arbetskraft varit i stort sett oförändrad under de tre första kvartalen av 1961. I samband med investeringsenkäten i oktober 1961 uppgavs arbetskraftsbristen till närmare 18 000 man vilket är ett par procent mer än vid samma tid 1960. Man får räkna med att denna brist kommer att göra sig gällande även under 1962. Arbetsmarknadsutsikterna är dock för industrins del mera splittrade än tidigare, framför allt beroende på dämpningen i skogsindustrierna. Den planerade begränsningen av massproduktionen i förhållande till kapaciteten väntas dock inte leda till att arbetskraft friställs i någon större omfattning, även om sysselsättningssvårigheter tidvis kan uppträda på sina håll. I övrigt dominerar fortfarande de expansiva tendenserna, och företagen planerar att om möjligt öka sina arbetsstyrkor.¹ Ett tecken på den rådande höga aktiviteten är också, att permitteringarna i samband med jul- och nyårshelgen beräknas ha varit mindre än vid tidigare årsskiftet vilket dock även är ett uttryck för en trendmässig utveckling; sådana stillestånd undviks mer och mer även där de varit traditionella.

Inom *byggnadsverksamheten* företogs i början av 1961 en rad åtgärder i syfte att dämpa den säsongmässiga uppgången i sysselsättningen under sommarhalvåret med åtföljande risker för övefterfrågan på arbetskraft. Balansen på byggnadsarbetsmarknaden synes också ha varit jämnare under sommaren 1961 än 1960, även om det fortfarande rått knapphet på arbetskraft. Antalet sysselsatta byggnadsarbetare inom den reglerade sektorn var 5 procent lägre i augusti 1961 än 1960. Detta är ett uttryck för myndigheternas och företagens strävan efter säsongutjämning inom byggnadsverksamheten. Under motsvarande tid 1960 hade sysselsättningen stigit med 6 procent.

Det material som kan läggas till grund för en uppskattning av arbetskraftsbehovet inom byggnads- och anläggningsverksamheten under det framförliggande året utgörs i första hand av uppgifter om påbörjade byggnadsföretag. Enligt länsarbetsnämnderna var påbörjandet inom den reglerade sektorn under första halvåret 1961 drygt 15 procent större än motsva-

¹ Just framkommande preliminära resultat från konjunkturbarometern i december visar obetydlig minskning i arbetskraftsbristen. Ökning av arbetsstyrkan under det närmaste halvåret planeras i nära nog samma omfattning som för ett år sedan.

rande tid 1960. För andra halvåret låg däremot påbörjandet på ungefär samma nivå de båda åren. Enligt länsarbetsnämndernas bedömningar väntas påbörjandet bli större under första kvartalet 1962 än 1961 medan man för andra kvartalet förutser samma nivå som ett år tidigare. Dessa prognoser för igångsättningen har emellertid visat sig vara synnerligen osäkra; det ligger i sakens natur att igångsättningen snabbt kan förskjutas mellan olika kvartal på ett sätt som är mycket svårt att förutse. — För redan i gång varande byggen föreligger en prognos avseende 107 så kallade prognosområden med ca 80 000 byggnadsarbetare; här väntas arbetskraftsbehovet bli något större under tiden fram till mars 1962 än ett år tidigare. Den för 1962 förutsedda ökningen av byggnads- och anläggningsverksamheten med 3 1/2 procent skulle i och för sig tyda på en totalt sett relativt balanserad utveckling mellan tillgång och efterfrågan på byggnadsarbetsmarknaden. Man kan dock med ledning av föreliggande byggnads- och andra investeringsprognoser förutse en viss direkt nedgång i behovet av byggnads- och anläggningsarbeten i vissa landsdelar, särskilt i Norrland men även på andra håll, medan däremot ökat behov är att vänta inom de mest expansiva områdena. Lokala sysselsättningssvårigheter jämsides med en åtminstone tidvis (under högsäsongen) markerad arbetskraftsbrist måste därför väntas. Behovet av omplaceringar blir alltså sannolikt ökat.

För *övriga delar av arbetsmarknaden* föreligger inget direkt prognosmaterial annat än länsarbetsnämndernas allmänna bedömningar för vinterhalvåret och vad som kan utläsas av den väntade produktionsutvecklingen. Enligt dessa uppgifter synes nuvarande utvecklingstendenser på arbetsmarknaden inte undergå några större förändringar. Man får räkna med hög sysselsättning och ett fortsatt efterfrågeöverskott särskilt inom de tjänsteproducerande sektorerna samtidigt som avflyttningen från jordbruket fortsätter och även skogsbrukets arbetskraftsbehov minskas i förhållande till 1961.

VI. De enskilda konsumenternas ekonomi

1. De disponibla inkomsterna

Löner

Den totala lönesumman ökades enligt konjunkturinstitutets beräkningar med 11 procent från 1960 till 1961. Härav utgjorde ökningen i sysselsättningsvolymen, inklusive effekterna av frånvaro, övertid osv., drygt 2 procent och den genomsnittliga individuella lönehöjningen ca 8 procent; härav avtalsmässigt närmare 5 och löneglidning ca 3 procent. Dessutom ingick i den angivna lönesummaökningen $\frac{3}{4}$ procent eller 300 miljoner kronor i engångsutbetalningar i samband med överenskommelser om övergång från äldre pensionssystem till ATP m. m. — Även beräknat från av riksrevisionsverket konstaterat skatteutfall framkommer en ökning av den totala lönesumman på 11 procent 1960—1961.

Den avtalsmässiga löneökningen per timme samt löneglidning (inklusive omflyttningseffekter) uppgick för arbetare inom industri och byggnadsverksamhet till 8 $\frac{1}{2}$ procent, för jordbruksarbetare till 12 och för skogsarbetare 10 procent. Motsvarande ökningssiffra för industrins tjänstemän har beräknats till 6 procent. Ökningen för de anställda inom handel och samfärdsel synes ha uppgått till 8 procent och något lägre för personal inom allmän förvaltningstjänst.

För arbetsgivarna innebar förra årets utveckling en genomsnittlig ökning av lönekostnaderna per arbetad timme med nära 9 procent. Av denna ökning svarar det ökade uttaget till ATP för $\frac{1}{2}$ procent medan den under 1961 träffade överenskommelsen mellan industrins tjänstemän och arbetsgivare om en industrins tjänstemannapension, ITP, vilken avser att komplettera folkpensioneringen och ATP, närmast torde ha medfört en utgiftsminskning för arbetsgivarna under 1961 jämfört med 1960. Arbetsgivarna synes nämligen under 1960 ha hunnit inbetala så stora belopp till SPP före pensionsavlösningen hösten 1960 att dessa medel torde ha täckt 1961 års utgiftsbehov för ITP. Den sammanlagda utgiften för ATP, ITP, sjukförsäkring m. m., beräknas ha ökat företagets kostnader med ett par tiondels procent. Därtill kommer de tidigare omnämnda pensionsavlösningarna på ca 300 miljoner kronor. Totalt kan således företagets löneutgifter beräknas ha stigit med 11 $\frac{1}{2}$ procent 1960—1961.

Inför de förestående förhandlingarna mellan arbetsmarknadens parter, vilka för övrigt ännu endast offentliggjort relativt kraftigt divergerande öpp-

Tabell VI: 1. De enskilda konsumenternas inkomster och utgifter 1960—1962

Miljoner kronor i löpande priser.

	1960	1961 prel.	Förändring	
			1960- 1961 prel.	1961- 1962 prognos
<i>Inkomster</i>				
Löneinkomster:				
egentliga löner	36 810	40 820	+ 4 010	+ 3 670
arbetsgivaravgifter (ATP, ITP o. RFV)	960	1 160	+ 200	+ 460
Enskilda företagens inkomster	6 550	7 040	+ 490	+ 230
därav: jordbrukare	3 340	3 600	+ 260	+ 80
övriga företagare	3 210	3 440	+ 230	+ 150
Kapitalinkomster (netto)	560	690	+ 130	— 110
Inkomstöverföringar (socialpolitiska)	4 230	4 590	+ 360	+ 580
Utbetalda försäkringsbelopp	1 910	2 030	+ 120	+ 110
Ofördelad restpost	2 530	2 800	+ 270	+ 250
Summa	53 550	59 130	+ 5 580	+ 5 190
<i>Inkomst användning</i>				
Direkta skatter och avgifter	11 230	13 100	+ 1 870	+ 970
Försäkringspremier:	2 170	2 440	+ 270	+ 470
hushållen	1 210	1 280	+ 70	+ 10
arbetsgivaravgifter (ATP, ITP o. RFV)	960	1 160	+ 200	+ 460
Summa avgångsposter	13 400	15 540	+ 2 140	+ 1 440
Återstår i disponibla inkomster	40 150	43 590	+ 3 440	+ 3 750
därav: konsumtion	37 160	40 110	+ 2 950	+ 3 100
sparande (utöver försäkringssparande)	2 990	3 480	+ 490	+ 650
Summa	53 550	59 130	+ 5 580	+ 5 190

ningsbud, är det inte i skrivande stund möjligt att förutse löneutvecklingen 1962. Beräkningarna i det följande baseras på det schematiska antagandet att den genomsnittliga lönenivån stiger på samma sätt som 1961, dvs. med 8 procent; lönesumman skulle då ökas med 9 procent med hänsyn till å ena sidan ökad sysselsättningsvolym och förskjutningar från områden med lägre till områden med högre lönenivå, å andra sidan bortfall av retroaktivt utbetalade belopp i samband med omreglering av pensionsförhållandena. Antagandet om en lönestegring på 8 procent 1962 liksom 1961 anknyter även till konjunkturinstitutets, vilket baserats på tidigare iakttagna samband mellan å ena sidan arbetsmarknadsläget vid slutet av året före avtalsåret och å andra sidan avtalsmässig höjning såväl som löneglidning. Givetvis kan de speciella förhållandena i dagens läge medföra att den faktiska utvecklingen blir en annan; t. ex. å ena sidan den på senaste tid markerade skärpningen i vissa exportindustriers konkurrensförhållanden, å andra sidan förekomsten av särskilda krav från grupper med under de utlöpande tvåårsavtalen eftersläpande löneutveckling.

Sysselsättningsvolymen skulle, enligt den i detta sammanhang rimligaste beräkningen i kapitel V väntas stiga 0,7 procent, vilket gör ca 1 procent för löntagarna; förskjutningen från låg- till höglöneområden kan såsom tidigare väntas medföra någon halvprocent ytterligare. Ett par hundra miljoner kronor i återbetalningar av pensionsavgifter inom SPP m. m., som före-

kom under början av 1961 bortfaller nu, vilket gör ett minus på en halv procent. För företagen stiger lönekostnaderna per timme utöver avtalsmässig ökning och löneglidning på grund av ATP- och ITP-avgifter, sedan hänsyn tagits till den ovannämnda effekten av kontantlöneutbetalningarna till tjänstemännen, med ytterligare 1/2 procent till sammanlagt 9 procent mellan 1961 och 1962.

Övriga inkomster

Fram till och med 1960 baserades jordbruksnämndens värderingar av jordbrukarnas inkomster på antaganden om i princip samma årliga inkomstförbättring för jordbrukarna som för lantarbetarna. Med anledning av regeln om anknytning av jordbrukarnas inkomster till industriarbetarlönerna har i jordbruksnämnden värderingen av jordbrukarnas arbetsvolym ändrats till att motsvara inkomsterna för industrins arbetare. Även den procentuella utvecklingen under 1950-talet blir med detta räknesätt något avvikande från den som beskrivits i tidigare nationalbudgeter.

Mellan 1960 och 1961 beräknas jordbrukarnas inkomster av jordbruk och skogsbruk ha stigit med inemot 8 procent. Inkomsterna från enbart jordbruket steg med 6 procent. Antalet jordbrukare fortsätter emellertid att sjunka med en takt av 1 å 2 procent per år, och den totala individuella inkomstökningen uppgick således till 9 å 10 procent. Skörden för innevarande brukningsår beräknas överstiga resultatet för brukningsåret 1960/61 med drygt 1 procent. Höjningen av jordbrukets producentpriser, sedan inkomstregeln utlösts i början av 1962, kan beräknas höja jordbrukarnas individuella inkomstnivå med 6 å 7 procent från 1961 till 1962 under förutsättning av normalskörd i höst. En fjärdedel av böndernas inkomster härstammar från skogsbruk. Skogsstyrelsens beräkningar över skogsavverkningarna under 1962 pekar på en relativt kraftig nedgång från föregående år medan skogspriserna torde komma att ligga kvar på 1961 års nivå. Den individuella inkomstökningen torde därför begränsas till ca 4 procent och den totala inkomstsumman stiga med ca 2 procent.

Med tanke på den höga ekonomiska aktiviteten under 1961 synes det mest realistiskt anta att övriga företagares individuella årsinkomster utvecklats i samma takt som för löntagarna; antalet företagare uppvisade emellertid en påtaglig minskning, vilket torde ha samband med pensionsreformen och ökad aktiebolagsbildning. För 1962 antages däremot en lägre inkomstökning för företagare än för löntagare, detta i konsekvens med i andra avsnitt gjorda antaganden om sambandet mellan löne- och prishöjningar. Som prognos är givetvis den i tabellen uppförda siffran 150 miljoner en ren gissning. — Hushållens inkomster av räntor och utdelningar ökade kraftigt under 1961, då ca 120 miljoner kronor i sparpremier utbetalades utöver en »normal» ökning på 10 miljoner kronor. Nettot av kapitalinkomsterna 1962 kan beräknas till ett ca 20 miljoner kronor högre belopp än 1960.

Inkomstöverföringar från stat och kommun till hushållen ökade 1961 med 355 miljoner kronor huvudsakligast till följd av ökade utbetalningar till folk-

pensionärer. För 1962 beräknas ökningen uppgå till 580 miljoner kronor främst till följd av förhöjda barnbidrag i samband med skattereformen vid årsskiftet samt minst två indextillägg och standardtillägg på folkpensionerna. Utbetalda försäkringsbelopp, vilka ökade med ca 120 miljoner kronor 1961, kan vid normal sjuklighet beräknas för innevarande år öka med 110 miljoner kronor.

Den ofördelade restposten av inkomster antas i huvudsak ha samma procentuella utveckling som löneinkomsterna. Hushållens sammanlagda inkomster 1961 översteg 1960 års med ca 5 600 miljoner kronor, vilket betyder en ökning med 10 1/2 procent. Enligt de beräkningar och antaganden som refererats härövan skulle summan öka med närmare 9 procent eller drygt 5 miljarder kronor 1962.

Direkta skatter, försäkringspremier m. m. — Disponibla inkomster

Hushållens inbetalningar av skatter och avgifter till stat och kommun ökade 1960—1961 med 1 870 miljoner kronor. Sänkningen av den direkta skatten från och med i år beräknas medföra ett bortfall av omkring 800 miljoner kronor för 1962. Trots detta beräknas hushållens inbetalningar av direkt skatt till följd av inkomststegringen öka med nära 1 miljard kronor jämfört med 1961. Hushållens inbetalningar av försäkringspremier ökade relativt kraftigt eller med 70 miljoner kronor 1961 troligen som följd av ökat intresse för tilläggs pensionering och livförsäkring. I år torde någon motsvarande ökning inte inträffa. Det för konsumtion och sparande återstående beloppet var 1961 drygt 3 400 miljoner kronor eller ca 8 1/2 procent större än året förut. Den i tabell 2 framräknade ökningen för 1962 på drygt 3 700 miljoner kronor innebär en ökning med närmare 9 procent.

2. Konsumentpriserna

Från december 1960 till november 1961 har *konsumentprisindex* stigit med 2,1 procent. Prisstegringen var kraftigast under första halvåret då den uppgick till 1,6 procent mot endast 0,5 procent under perioden juni—november. Detta utvecklingsmönster har varit gemensamt för samtliga huvudgrupper, utom för posten kläder och skor.

Bakom en konstaterad höjning med 3,1 procent på delposten *livsmedel*, varav 2,4 procent under första halvåret, döljer sig en rad faktorer. Jordbruksavtalets inkomstregel utlöstes i februari 1961 och kompletterades i juni med en höjning av mjölkpriserna (sedan medlen i den s. k. smörkas-san tagit slut), vilket sammanlagt motsvarade en genomsnittlig prisuppgång i livsmedelspriserna med något mer än 1 procent. Världsmarknadspriserna på jordbruksprodukter sjönk emellertid kraftigt under loppet av 1961 och effekten härav på livsmedlens prisnivå i november kan beräknas motsvara 2 procent i sänkande riktning. Eftersom spärrbestämmelserna i jordbruks-

Tabell VI: 2. Konsumentpriserna december 1960—november 1961

	Dec. 1960- juni 1961	Juni- nov. 1961	Dec. 1960- nov. 1961	Effekt på totalindex
<i>Totalt</i>	1,6	0,5	2,1	2,1
Livsmedel	2,4	0,7	3,1	0,9
Alkoholhaltiga drycker och tobak	0,3	0,1	0,4	0
Bostad	2,7	0,3	3,0	0,3
Bränsle och lyse	1,1	- 0,2	0,9	0,1
Kläder	- 0,1	0,6	0,5	0,1
Inventarier	1,7	0,6	2,3	0,2
Diverse	1,4	0,6	2,0	0,5

avtalets så kallade 3-procentregel på något längre sikt avser att upphäva verkningarna av förändringar i världsmarknadspriserna måste denna sänkning betraktas som tillfällig. Kraftiga prisstegringar på frukt och grönsaker medförande en stegring av prisnivån för livsmedel med 1,3 procent inträffade under hösten 1961. De kraftigaste prisstegringsfaktorerna har emellertid utgjorts av höjda marginaler inom förädlings- och distributionsleden samt höjda priser på övriga tjänster inom livsmedelssektorn. Effekten av dessa prisstegringar beräknas till 1,5 procent. Uppgången i livsmedelspriserna med 3,1 procent motsvaras av en uppgång i totala konsumentprisindex med 0,9 procent.

Prisindex för *bränsle och lyse* har, närmast till följd av sänkta priser på eldningsolja, i stort sett varit sjunkande sedan början av 1957. Huvudsakligast på grund av omläggningar i rabattsystemen sjönk priserna på eldningsolja i juli 1961 med över 11 procent men steg sedan i oktober med 9 procent. Den sammanlagda ökningen i posten bränsle och lyse uppgår till en procent.

*Bostadshyror*na steg med drygt 2 procent i början av 1961 och har sedan fortsatt att stiga i avtagande takt med ytterligare en procent över decembernivån 1960. Även för övriga tjänster har uppgången i prisnivån varit omkring 3 procent under 1961. Det har över huvud taget varit karakteristiskt för utvecklingen under 1961 att priserna stigit förhållandevis kraftigare för de varor och tjänster som tillhandahålls utan inverkan av internationell konkurrens.

Även i flertalet övriga västeuropeiska länder har de interna priserna stigit snabbare under loppet av 1961 än under 1960. Fördyrande produktionskostnader har åtminstone delvis redan slagit igenom i konsumentpriserna för industriella färdigvaror.

Beträffande läget vid årsskiftet och den *fortsatta prisutvecklingen* är följande mer eller mindre kända faktorer att beakta.

De under hösten kraftigt fallande världsmarknadspriserna på jordbruksprodukter utlöste jordbruksavtalets 3-procentregel i december, vilket har medfört höjda importavgifter för jordbruksprodukterna. Den ökning av jordbrukets producentpriser som avsetts med regelutlösningen kan under de-

cember och januari beräknas slå igenom på konsumentprisnivån med 0,4 procent. Eftersom världsmarknadspriserna såsom tidigare antytts nu synes röra sig uppåt igen förefaller det sannolikt att de höjda importavgifterna leder till den avsedda effekten och att ytterligare någon höjning tillkommer därutöver. Detta innebär att konsumentprisindex vid 1961 års slut torde ha legat 1 procent över årsmedelnivån. Jordbruksavtalets inkomstregel, vilken avser att tillförsäkra jordbrukarna samma inkomstförbättring som för industriarbetarna, kommer att medföra ytterligare en uppgång av konsumentprisnivån med en tredjedels procent.

Under loppet av 1961 var uppgången i bostadshyrorna väsentligt lägre än under 1960 och denna utveckling väntas fortsätta under 1962. Här antas hyreshöjningen stanna vid 1 procent vilket för totalindex betyder en uppgång med 0,1 procent.

I det föregående avsnittet om lönerna antogs att den genomsnittliga ökningen mellan 1961 och 1962 av arbetsgivarnas kostnad per timme skulle bli ca 9 procent. Denna kostnadsstegring motverkas av en viss produktivitetshöjning. Inom de servicebetonade näringsgrenar det är fråga om här torde den genomsnittliga produktivitetsvinsten vara något lägre än vad som gäller för näringslivet i dess helhet, eller omkring 2 procent. Ytterligare en press uppåt på priserna kan företagens strävan efter proportionell höjning av deras bruttoersättning utgöra. Det är emellertid synnerligen ovisst i vilken utsträckning dessa krav kommer att tillgodoses under loppet av 1962 och i vilken grad eftersläpning från 1961 av motsvarande prisstegringsimpulser ännu finns kvar.

För en beräkning av inverkan på konsumentpriserna av en ökning i lönekostnaderna bör hänsyn tas till ytterligare några faktorer. Av totala viktsumman i konsumentprisindex beräknas tjänsterna (exkl. bostäder) svara för 16 procent, förädlingskostnader inom sådan varuproduktion som arbetar utan internationell konkurrens för 7 procent och handelns marginaler för 17 procent; sammanlagt 40 procent. Varors och tjänsters värdestegring under distribution och förädling kan till två tredjedelar hänföras till löner och en tredjedel till företagen. Den genom lönestegringen på 7 procent utöver produktivetsstegringen kostnadsmässigt givna prisstegringen skulle sålunda kunna beräknas till 40 procent av två tredjedelar av 7 procent, dvs. noga räknat 1,9 procent. Därtill finns som antytts ytterligare prisstegringsimpulser i detta sammanhang. Någon som helst precision är givetvis i realiteten inte möjlig i ifrågavarande beräkning, men man torde vara försvarad om man anger den kostnadsmässigt oundvikliga prisstegringen vid den antagna lönekostnadsstegringen till ca 2 procent.

Under förutsättning att höjningen av omsättningsskatten med 2 procent får fullt genomslag i konsumentpriserna kommer detta att höja prisnivån med 1,5 procent. Höjningen av bensinskatten lyfter nivån med ytterligare någon tiondels procent. Totalt betyder dessa beräkningar på basis av direkt verksamma kostnadsökningar en höjning av nivån för konsumentprisindex

från december 1961 till december 1962 med 4 à 4 1/2 procent. Trots att en särskilt stor del härav (oms etc.) kan väntas redan vid början av året torde skillnaden mellan årsmedeltalen bli ungefär lika stor beroende på att utgångsläget i förhållande till 1961 års medelnivå är relativt lågt. — Till detta kommer inverkan av förändringar i prisläget utomlands vilka för närvarande närmast synes röra sig uppåt. De fortsatta tullsänkningarna inom EFTA liksom svårigheterna att ta ut tidigare priser på vissa exportvaror motväger dock dessa prisstegringsimpulser.

3. Konsumtionsvolymen

Under de tre första kvartalen 1961 ökade värdet av den privata konsumtionen med 8 procent jämfört med motsvarande period 1960 enligt konjunkturinstitutets beräkningar. Höjningen av omsättningsskatten från och med årsskiftet 1961/62 torde ha medfört en viss ökning i inköpen av konsumtionsvaror under fjärde kvartalet, dock inte av samma omfattning som under hösten 1959. Inköpen av konsumtionsvaror under fjärde kvartalet 1961 kan beräknas ha uppnått samma höga volymmässiga nivå som uppnåddes under fjärde kvartalet 1960, då de disponibla inkomsterna hade stigit kraftigt till följd av pensionsavlösningarna. Den volymmässiga ökningen för hela 1961 jämfört med 1960 kan därför preliminärt beräknas till ca 6 procent.

I synnerhet från 1959 till 1960 men även från 1960 till 1961 var ökningen i hushållens konsumtionsvolym betydligt mindre än ökningen i de disponibla inkomsterna. För 1960 kan detta delvis förklaras av överflyttningen av hushållens inköp från första kvartalet 1960 till fjärde kvartalet 1959 i samband med införandet av omsättningsskatten. Därtill gav de relativt kraftiga löneökningarna och kontantlöneutbetalningarna av pensionsavlösningssparande till tjänstemän inom det privata näringslivet ett inte oväsentligt ökat sparande till resultat. En betydande del av den disponibla inkomstökningen 1960—1961 absorberades alltså av sparande.

För något längre perioder har gällt att ökningen av den privata konsumtionen ganska väl har följt utvecklingen för de disponibla inkomsterna. Man kan emellertid finna att under år med speciellt kraftig eller svag ökning i de reala disponibla inkomsterna har ökningen i konsumtionsvolymen inte blivit lika kraftig respektive svag. Den i tabell 1 framräknade ökningen i disponibla inkomster 1962 uppgår till drygt 4 procent i fasta priser, vilket är någon procentenhet mer än årsgenomsnittet för 1950-talet. Ökningen i hushållens reala konsumtion skulle dock bli mindre, detta med hänsyn till det ovannämnda sambandet mellan realinkomstökningen och konsumtion samt (ehuru i ringa mån) ett visst bakslag i konsumenternas inköpsvolym närmast efter varuskattens höjning. En konsumtionsökning med 3 1/2 procent synes sannolikast.

Konsumtionen på olika delområden. I samband med införandet av omsätt-

ningsskatten 1960 kunde en markant tidigareläggning av inköpen av speciellt varaktiga konsumtionsvaror noteras. Men även inköpen av livsmedel för förbrukning 1960 synes i mindre utsträckning ha förlagts till slutet av 1959. Någon motsvarande utveckling 1961/62 torde inte ha inträffat. Med hänsyn till den beräknade ökningen i disponibla inkomster kan en ökning i konsumtionen av livsmedel med 1 1/2 procent väntas för 1961—1962. För posten spritdrycker, viner och tobak torde den reala utgiftsökningen liksom under närmast föregående år bli upp till ett par procent högre.

Det beräknade tillskottet av nya lägenheter medför en ökning av bostadskonsumtionen med ca 4 procent, vilket innebär samma ökningstakt som under föregående år. Under 1961 ökade förbrukningen av bränsle med endast ca 3 procent tack vare den förhållandevis milda väderleken. Med antagande av normal väderlek under 1962 kan årets ökning förutses bli 5 procent.

Den reala ökningen i hushållens inköp av kläder och skor var mycket kraftig för de tre första kvartalen 1961 vilket torde hänga samman dels med stagnationen för denna post under de första månaderna 1960 och dels med inkomstökningen under 1961. Trots en viss överflyttning av köpen från 1962 till sista kvartalet 1961 förefaller det med avseende på inkomstelasticiteten för denna varugrupp sannolikt att en uppgång med 3 å 4 procent inträffar mellan 1961 och 1962.

Även inköpen av inventarier låg på en hög nivå under 1961. Uppgången gällde främst möbler och elektriska artiklar (TV- och radioapparater). Nyköpen av TV-apparater har emellertid avtagit under 1961 och väntas i fortsättningen minska under 1962. Höjningen av omsättningsskatten torde ha en viss inverkan på inventarieposten genom tidigareläggningar av inköpen till sista månaderna 1961. Med tanke på den höga ökningstakt som denna post uppvisat under 1950-talet kan dock uppgången från 1961 till 1962 beräknas till inemot 4 procent.

Sannolikt som följd av den tidiga våren, den sena hösten samt höjningen av omsättningsskatten ökade nyköpen av personbilar kraftigare än vad inkomstökningen i och för sig gav anledning att förvänta. På branschhåll finner man det inte troligt att 1961 års rekordnivå kommer att uppnås under 1962. Totalt kan dock de reala utgifterna för drift och underhåll av den befintliga fordonsparken samt för nytillskotten öka med 5 å 6 procent från 1961 till 1962.

Hushållens reala utgifter för järnvägsresor ökade med någon procent under 1961. Den trendmässiga tillbakagång i järnvägstrafiken som noterades under 1950-talet synes nu ha utbytts mot en svag uppgång. Medan resorna på kortare sträckor alltså fortsätter att minska ökar nämligen de längre resorna mellan stora befolkningscentra. Även de reala utgifterna för flygreisor beräknas öka från 1961 till 1962.

Hushållens reala utgifter för sjukvård och hygien ökade kraftigt under de tre första kvartalen 1961. Då förändringar i utgifterna på denna post mycket nära följer förändringar i den reala inkomsten torde ökningen 1961—

1962 stanna vid ca 4 procent. De reala utgifterna för övriga varor och tjänster (t. ex. TV- och radiolicenser, postporto, tele, fotoartiklar m. m.) ökade under de tre första kvartalen 1961 med ca 5 procent. Även för denna varugrupp är inkomstelasticiteten kraftigt positiv, men en viss mättnad i TV-expansionen gör att den reala ökningen 1962 kan väntas bli något lägre än föregående år.

VII. Investeringarna

1. Utgångspunkter och metoder

Föreliggande prognos över investeringsverksamheten under 1962 bygger i första hand på uppgifter om investeringsplanerna vilka insamlats från olika delar av näringslivet, från kommunerna och från staten. Prognosen baseras även på vissa administrativa data, såsom av arbetsmarknadsmyndigheterna beviljade igångsättningstillstånd och av riksdagen fastställda ramar för den statliga bostadslånegivningen.

Inledningsvis presenteras resultatet av några överslagsmässiga kalkyler som på grundval av arbetsmarknadsstyrelsens uppgifter om igångsättning samt på data från byggnadsinventeringarna utförts beträffande utvecklingstendenserna inom den tillståndsreglerade byggnadsverksamheten 1961—1962. Dessa kalkyler innefattar ej bostadsbyggande, statliga kraftverk och statlig samfärdsel; däremot innefattas byggnadsverksamheten (med nämnda undantag) även i de s. k. fria orterna. Därefter genomgås olika delområden (även sådana som ej regleras genom igångsättningstillståndsgivningen) såväl i fråga om byggnader och anläggningar som övriga fasta investeringar. Prognosen som sammanfattas i tabell 6 syftar till att fastställa den av företag och myndigheter eftersträfvade reala investeringsutvecklingen från 1961 till 1962 modifierad med hänsyn till de vid årets början rådande riktlinjerna för kreditpolitik, igångsättningstillstånd, investeringsramar m. m. Förändringstalen i tabell 6 och i texten är angivna i 1961 års priser. Där ej annat anges avses fasta bruttoinvesteringar inklusive kostnader för reparationer och underhåll.

2. Delkalkyler på viss byggnadsverksamhet

De tidigare försöken att låta ett antal orter vara befriade från kravet på tillstånd att sätta igång byggnads- och anläggningsverksamhet utvidgades från och med april 1961 till att omfatta 80 kommuner motsvarande ca 10 procent av landets befolkning. Vid beräkningarna i tabell 1 har det därför inte såsom tidigare varit möjligt att basera antagandet om igångsättningen under 1961 på uppgifter om beviljade igångsättningstillstånd. Då det emellertid föreligger skyldighet även för byggherrar inom de s. k. fria orterna att lämna uppgifter om *påbörjade* byggnadsföretag har den ifrågavarande kalkylen kunnat baseras på dessa. Den framräknade igångsättningen enligt statistiken över påbörjandet ger emellertid för 1960 ett resultat som är något lägre än vad uppgifterna om meddelade igångsättningstillstånd uppvisar. Det föreligger således inte full jämförbarhet bakåt i tiden med motsvarande uppgifter i tabell 1.

Tabell VII: 1. Räkneexempel för 1962 års tillståndsberoende byggnadsverksamhet (exkl. bostäder)

Miljoner kronor i 1961 års kostnadsnivå.

	Igångsättning under 1961 (delvis prognos)	Beräknad faktisk byggnadsverksamhet 1961	Antagen igångsättning 1962	Belastning till följd av igångsättning		Total belastning 1962 = realbudget
				1961 eller tidigare	1962	
Jordbruk, skogsbruk o. fiske	4	3	2	2	1	3
Industri och hantverk	970	940	900	620	350	970
Kraft- och belysningsverk ¹	160	185	150	180	10	190
Samfärdse ¹	180	190	200	135	65	200
Handel	680	580	720	500	195	695
Förvaltning, sociala ändamål	430	375	400	315	145	460
Skolor, kyrkor, samlingslokaler	590	485	665	400	215	615
Vägar, gator, vatten och avlopp	630	735	600	525	185	710
Militära arbeten, civilförsva	120	120	135	100	65	165
Summa	3 764	3 613	3 772	2 777	1 231	4 008

¹ Statliga arbeten ingår inte.

Från 1960 till 1961 kan igångsättningen av byggnader och anläggningar (*utom bostäder*) beräknas ha ökat med 8 procent och den totala byggnadsvolymen med 7 procent. Om man antar att igångsättningen 1962 i fasta priser blir av ungefär samma omfattning som 1961 kan den totala byggnadsvolymen väntas öka med ca 11 1/2 procent från år 1961 till 1962. För att lättare kunna klargöra konsekvenserna av en ändring av antagandet om igångsättningen under 1962 redovisas belastningen på 1962 års byggnadsverksamhet uppdelad på belastningen till följd av redan vid årsskiftet 1961/62 pågående byggen och belastningen till följd av den antagna igångsättningen under 1962.

Förändringar i byggnadstiderna inom de olika områdena är givetvis av central betydelse för utvecklingen av den totala byggnadsverksamheten. Till följd av brist på uppgifter rörande spridning och säsongvariationer har byggnadstiderna antagits bli av samma längd 1962 som 1961.

De procentuellt kraftigaste ökningarna enligt dessa antaganden inträffar för skolor och kyrkor, förvaltning och sociala ändamål samt för handeln. Speciellt för industrin gäller att den höga igångsättningen av byggnader och anläggningar under föregående år synes medföra en ökning i byggnadsverksamheten även från 1961 till 1962. (Investeringsenkäten pekar dock i annan riktning. Se nästa avsnitt.)

3. Beräkningar över hela investeringsverksamheten

Bostäder

Enligt konjunkturinstitutets preliminära beräkningar har bostadsinvesteringarna exklusive reparationer och underhåll ökat med ca 7 procent från

1960 till 1961. En avsevärd del av denna ökning synes falla på småhusen. De säsongrensade kvartalsvisa kalkylerna pekar beträffande utvecklingen under 1961 på en — särskilt för småhusen — markant stegrad investeringsvolym under de två första kvartalerna medan under tredje och fjärde kvartalet en viss dämpning beräknas ha ägt rum.

Igångsättningen av bostadsbyggen under 1961 kan, i antal lägenheter räknat, för flerfamiljshusen beräknas ha varit obetydligt större än under 1960 medan en ökning med halvtannat tusental kan antagas ha skett för småhusen. Igångsättningen under året företer en något mindre koncentration till andra halvåret än normalt — något som åtminstone delvis kan antas sammanhänga med det åtstramade kreditmarknadsläget under hösten och som också medverkar till att förklara den ovannämnda avmattningen under senare delen av 1961.

Bostadsbyggandets omfattning regleras väsentligen genom medelsramarna för den statliga bostadslåneverksamheten samt, vad beträffar flerfamiljshusen, av omfattningen och tidsfördelningen av de av arbetsmarknadsmyndigheterna i koordination med långivningen beviljade igångsättningstillstånd. De för innevarande budgetår enligt 1961 års statsverksproposition gällande låneramarna beräknas sammantaget med det icke statsbelånade bostadsbyggandet medge en igångsättning av totalt 70 000 lägenheter, varav 49 500 i flerfamiljshus. Då igångsättningen under andra halvåret 1961 för flerfamiljshusen har beräknats till ca 32 000 lägenheter och samtidigt ca 5 000 lägenheter

Tabell VII: 2. Lägenheter i påbörjade, inflyttningsfärdiga och pågående bostadsbyggen 1957—1961

	Flerfamiljshus (exkl. tertiärbelånade rad- och kedjehus)			Småhus (inkl. tertiärbelånade rad- och kedjehus)	
	Påbörjade	Inflyttningsfärdiga	Pågående vid periodens slut	Påbörjade totalt	Inflyttningsfärdiga totalt
1957.....	47 150	47 350	54 100	18 400	17 100
1958.....	52 300	44 850	61 550	16 450	17 400
1959.....	53 550	51 350	63 700	17 850	17 950
1960.....	51 650	50 950	64 400	(20 000)	17 300
1961.....	(52 250)	(51 700)	(64 950)	(21 500)	(20 500)
				I månadskommunerna ¹	
1960 1 kv	7 250	10 450	60 550	1 200	3 000
2 kv	11 600	13 900	58 200	4 100	2 750
3 kv	16 150	12 100	62 250	3 900	1 900
4 kv	16 650	14 500	64 400	3 200	3 700
1961 1 kv	8 850	12 450	60 800	1 750	2 950
2 kv	11 450	12 850	59 400	4 950	2 850
3 kv	14 450	11 950	61 900	4 100	2 550
4 kv	(17 500)	(14 450)	(64 950)

¹ Med månadskommuner avses de kommuner — huvudsakligen tätorter — för vilka det föreligger månadsstatistik rörande småhusbyggandet. Dessa beräknas 1960 ha svarat för omkring 65 procent av småhusbyggandet i hela landet.

Anm. Uppgifter inom parentes avser uppskattade värden.

av innevarande budgetårsram beviljats dispens för igångsättning redan före budgetårsskiftet skulle alltså omkring 12 500 lägenheter av den ursprungliga ramen kvarstå för igångsättning under vårhalvåret 1962. Med hänsyn dels till den utökning av ramarna med 3 000 lägenheter som föreslås i proposition nr 2/1962 och som huvudsakligen kan förväntas beröra flerfamiljshusen, dels till den dispensgivning som kan komma att äga rum från nästkommande budgetårs låneramar synes det realistiskt att räkna med att igångsättningen under vårhalvåret i år närmast skulle komma att bli tusentalet lägenheter större än under vårhalvåret i fjol, dvs. motsvara knappt 21 500 lägenheter. För småhusen synes däremot ett överskridande under första halvåret 1962 av den förhållandevis höga nivå som rådde under motsvarande fjolårsperiod knappast sannolikt.

För nästkommande budgetår föreslås en medelsram som sammantagen med de privatfinansierade bostadshusen motsvarar 75 000 lägenheter. Fördelningen på hustyper innebär — jämfört med den som kan beräknas gälla för innevarande budgetår — en minskning för flerfamiljshusen med ca 1 000 lägenheter och en betydande ökning för småhusen. Denna sistnämnda ökning antages här föranleda en viss stegring av igångsättningen av småhus under andra halvåret 1962 i förhållande till andra halvåret 1961. Även för flerfamiljshusen kan det — inte minst med hänsyn till den förhållandevis låga nivån under andra halvåret 1961 — vara berättigat att anta en viss ökning av igångsättningen hösthalvåret 1962. I prognosen har sålunda för detta halvår antagits 33 000 lägenheter i flerfamiljshus. Den totala igångsättningen skulle därigenom antas uppgå till mer än 76 000 lägenheter eller drygt 2 000 lägenheter fler än vad som beräknats för fjolåret. I förening med antaganden om oförändrade lägenhetsstorlekar och om oförändrade byggnadstider kan utifrån ovan angivna förutsättningar bostadsinvesteringarna exklusive underhåll beräknas komma att öka med drygt 1 procent från 1961 till 1962. I det belopp på 70 miljoner kronor som redovisas i tabell 6 inkluderas en antagen normal ökning av underhållskostnaderna med 25 miljoner kronor. De säsongrensade kvartalsberäkningarna över ny- och ombyggnadsverksamheten tyder på knappt 2 procents ökning från fjärde till första kvartalet. Nivån förändras därefter enligt dessa beräkningar ej nämnvärt förrän under fjärde kvartalet 1962, som innebär en ökning i förhållande till tredje på ca 3 procent.

Industrin

Investeringarna inom industrin uppvisade under större delen av 1950-talet relativt moderata förändringar utifrån den höga nivå som uppnåtts redan 1950. Uppsvinget 1954 innebar sålunda endast att investeringarna efter dessas nedpressade läge under 1952 och 1953 volymmässigt sett återfördes till samma nivå som 1950 och ökningstakten var under de därpå följande åren ej större än att nivån 1957 endast låg ett par procent över 1954. Det är naturligt att denna låga ökningstakt för industriinvesteringarna, vilken väsentli-

Tabell VII: 3. Investeringsplaner inom industrin för 1962

Ny- och ombyggnadsverksamhet respektive ny- och ersättningsanskaffning.
Miljoner kronor.

	Byggnader och anläggningar			Maskiner och apparater	
	Beräk- nade kostnader 1961	Plane- rade utgifter 1962	Därav av- sedda att påbörjas senare än 1 jan. 1962	Beräk- nade kostnader 1961	Plane- rade utgifter 1962
1. Gruvindustri	44	46	9	72	64
2. Metall- och verkstadsindustri ..	657	604	203	918	913
därav:					
järn- och stålverk	139	129	34	359	323
järn-, stål- och annan metall- manufaktur	42	27	11	74	64
mekaniska verkstäder m. m. ..	326	311	117	358	369
skeppsvarv	82	86	28	33	65
elektroteknisk industri	68	51	13	94	92
3. Jord- och stenindustri	42	51	18	93	84
4. Träindustri	55	36	17	82	44
5-6. Massa-, pappers- och grafisk industri	307	230	47	599	601
därav:					
träsliperier och cellulosafabriker	146	95	25	314	304
pappersbruk och pappfabriker ..	161	135	22	285	297
7. Livsmedelsindustri	75	75	33	127	96
8. Dryckesvaru- och tobaksindustri	19	11	4	19	14
9. Textil- och sömnadsindustri	28	36	15	86	73
10. Läder-, hår- och gummivaru- industri	9	9	5	30	27
11. Kemisk- och kemisk-teknisk industri	128	142	36	172	223
Summa	1 364	1 240	387	2 198	2 139
12. El-, gas- och vattenverk	927	828	155	181	128
Summa	2 291	2 068	542	2 379	2 267

Anm. Redovisningen innefattar inte investeringar i bostäder och bilar.

Källa: Kommerskollegiets investeringsenkät.

gen torde få ses mot bakgrunden av en inte minst beträffande industrins bygg-
nadsverksamhet restriktiv ekonomisk politik, måste ha inneburit ett med
åren alltmer markerat investeringsbehov. Att 1958, trots den under detta år
inledda tillfälliga avmattningen i konjunkturen, kom att utgöra begynnelse-
året för en period av starkt expansiva industriinvesteringar, torde väsent-
ligen sammanhånga med den successivt liberaliserade byggnadsregleringen
samt investeringsavgiftens slopande fr. o. m. årets ingång. Expansionen har
medfört att de totala industriinvesteringarna, inklusive underhåll, under
1961 kan beräknas ha varit nära 45 procent högre än 1957, vilket innebär en
genomsnittlig årlig ökningstakt på omkring 10 procent. Enligt kommers-
kollegiets senaste oktoberenkät beräknas ökningen mellan 1960 och 1961 ha
uppgått till ca 13 procent, dvs. en starkare ökning än mellan 1959 och 1960.
Utvecklingen under senare delen av 1961 betydde dock enligt oktoberenkä-

Tabell VII: 4. Planerade och faktiska förändringar av den egentliga industrins investeringar 1956—1962

Procentuell förändring.

	1956— 1957	1957— 1958	1958— 1959	1959— 1960	1960— 1961	1961— 1962
<i>Byggnader och anläggningar</i>						
Planerat i oktober året innan....	+ 13	+ 16	- 1	+ 16	+ 14	- 9
Planerat i mars samma år	+ 26	+ 20	+ 18	+ 31	+ 24	
Faktiskt inträffad förändring						
löpande priser	+ 5	+ 17	+ 9	+ 26	+ 18	
fasta priser	+ 1	+ 17	+ 9	+ 18	+ 14	
<i>Maskiner och apparater</i>						
Planerat i oktober året innan....	- 10	+ 7	- 4	+ 14	¹ + 10	- 3
Planerat i mars samma år	+ 4	+ 25	+ 9	¹ + 25	¹ + 23	
Faktiskt inträffad förändring						
löpande priser	+ 1	+ 24	¹ + 5	¹ + 22	¹ + 18	
fasta priser	- 2	+ 24	¹ + 5	¹ + 13	¹ + 13	

¹ Utan justering för statistisk missvisning kring årsskiftet 1959/1960 är prognossiffran för 1961 + 13 procent enligt oktoberplanerna och + 26 procent enligt vad som planerats i mars. Marsplanerna för 1960 uppgick utan justering till 18 procent och utfallsiffrorna för 1959, 1960 och 1961 i löpande priser + 8, + 15 och + 21 procent och i fasta priser + 8, + 6 och + 17 procent.

Anm. Redovisningen innefattar inte investeringar i bostäder och bilar.

Källa: Kommerskollegiets investeringsenkäter.

tens halvårsvisa uppgifter en väsentligt försvagad ökningstakt för byggnadsinvesteringarna medan ökningstakten för maskininvesteringarna snarast synes ha varit i tilltagande. Sistnämnda förhållande kan möjligen, förutom sannolikheten av en viss oms-rush under hösten 1961 sättas i relation till verkstadsindustrins särskilt under vårhalvåret pressade leveransläge och de därav betingade statliga rekommendationerna om återhållsamhet med investeringar under vårhalvåret.

Enligt oktoberenkätens uppgifter om investeringsplanerna för 1962 synes investeringskonjunkturen för industrins del nu vara i färd med att ebba ut. Minskning av investeringarna exklusive underhåll planeras sålunda för byggnader och anläggningar med ca 9 procent och för maskiner och apparater med ca 3 procent (jfr tabell 3). Dessa siffror måste dock tolkas med stor försiktighet.

Som framgår av tabell 4 kan man för såväl investeringarna i byggnader och anläggningar som för maskiner och apparater konstatera att under den senaste uppsvingsperioden, de i oktober angivna plansiffrorna för det framförliggande årets investeringar i allmänhet endast inneburit en helt obetydlig underskattning av den faktiska volymmässiga förändringen; 1959 utgör det enda exemplet på en mera betydande diskrepans.

Det faktum att man i oktoberplanerna sålunda ofta har haft en god prognos på utfallet behöver emellertid ej innebära att man samtidigt har en god prognos på den av företagen eftersträfvade investeringsutvecklingen. För

t. ex. de senaste högkonjunkturåren har man tvärtom anledning att anta att så ej är fallet, detta med hänsyn till att det höga kapacitetsutnyttjande under dessa år inom såväl byggnadssektorn som inom verkstadsindustrin rimligen måste ha haft en viss hämmande inverkan också på industrins möjligheter att kunna realisera sin investeringsefterfrågan. Överensstämmelsen mellan oktoberplaner och utfall skulle då närmast sammanhånga med att man i oktober ännu ej har fullt utarbetade planer och sålunda för såväl byggnader som för maskiner systematiskt underskattar efterfrågeutvecklingen för det kommande året. Den ofta betydande uppjustering av de planerade ökningstalen som regelmässigt har skett i marsenkäterna talar också för att oktoberplanerna — åtminstone för senare delen av det framförliggande året — fullt rimligt måste betecknas som ofullständiga. Med hänsyn till vad ovan sagts blir också den påtagliga diskrepansen mellan oktoberplaner och utfall för investeringarna 1959 rimlig i beaktande av att detta år åtminstone till övervägande delen kännetecknades av viss överskottskapacitet. En sådan gällde emellertid även för 1958; att man ej för t. ex. byggnader och anläggningar får samma mönster som 1959 är dock naturligt med tanke på att företagen inför konjunkturavmattningen 1958 torde ha intagit en avvaktande hållning varför oktoberplanerna kommit att framstå som förhållandevis realistiska. (Det för 1958 särpräglade förhållandet mellan planerade och realiserade maskininvesteringar torde var av helt speciell natur och närmast sammanhängande med investeringsavgiftens slopande.)

Vid en bedömning av vilken uppjustering av de i oktober redovisade investeringsplanerna som bör göras för att en mera rättvisande bild av företagens investeringsefterfrågan under 1962 skall kunna erhållas torde man kunna få viss ledning genom ett studium av hur marsenkäternas plansiffror i olika tidigare skeden förhållit sig till oktoberplanerna. Därvid måste man emellertid beakta att en viss tendens till överskattning i marsplanerna synes föreligga oberoende av såväl kapacitetsläget inom byggnads- resp. verkstadsindustrin som eventuella övriga hämmande faktorer. Vidare måste man beakta att skillnaden mellan planerna i oktober och mars helt naturligt ej är oberoende av det allmänna konjunkturlägets utveckling och företagens mer eller mindre ändrade föreställningar härom, osäkerhet inför avtalsrörelser kring årsskiftet osv.

För byggnader och anläggningar har uppjusteringen av plansiffrorna från oktober till mars för flertalet år då ej speciella omständigheter inverkat varit förhållandevis likartad och närmast av storleksordningen 6 procent. (Korrektion här därvid skett för den prisstegring som kan beräknas vara inbakad i marssiffrorna.) Med en viss reduktion betingad av den i marsplanerna föreliggande tendensen till överskattning skulle en normal korrektionsfaktor för den i oktober angivna planerade efterfrågeförändringen uppgå till 6—7 procent. Prognosen för 1962 skulle sålunda — med reservation för den osäkerhet som följer av ovissheten om konjunkturläget hösten 1962 — gå ut på en minskning av industrins investeringar i nybyggnader och anläggningar med ett par procent.

Att någon mera betydande nedgång av dessa investeringar redan under 1962 skulle komma att äga rum synes ej heller sannolikt med tanke på de i tabell 1 redovisade kalkylerna, som för industrins del tyder på en ökning med 3 procent då igångsättningen under 1962 antas minska med 3 procent i förhållande till 1961. För att åstadkomma en mera betydande investeringsminskning skulle — genom att ett visst års byggnadsverksamhet, till följd av de förhållandevis långa byggnadstider som gäller, i så hög grad domineras av projekt som satts igång redan året före — erfordras en nedskärning av igångsättningen 1962 av en helt orealistisk storleksordning, eller närmare hälften.

När det gäller investeringarna i maskiner och apparater uppvisar relationen mellan oktoberplaner och marsplaner en betydligt större variabilitet än för byggnader — något som helt naturligt får ses som ett utslag av att dessa investeringsplaner är mera kortsiktiga och därigenom reviderbara på ett annat sätt än för byggnader. Detta förhållande medför emellertid att dessa investeringar kan antas vara påtagligt känsliga för förändringar i det allmänna konjunkturläget — något som i hög grad försvårar en prognos för helåret 1962.

Att man under början av 1962 har att emotse en ökad investeringsefterfrågan för industrimaskiner torde vara ganska sannolikt, dels med hänsyn till den tendens till accelererad ökningstakt under slutet av 1961 som synes föreligga, dels som ett komplement till den ökning i antalet färdigställda industribyggnader som torde ägt rum.

Som tabell 4 visar har vanligtvis en kraftig uppjustering av plansiffrorna skett från oktober till mars. Bortser man från de år där relationen mellan procentalen störts av skatteförändringar har uppjusteringen (efter priskorrektion av marssiffrorna) närmast varit av storleksordningen 10 procent. Denna uppjustering har emellertid i sin tur sannolikt inneburit ett par procents överskattning av efterfrågeutvecklingen. Vid bedömningen av utvecklingen 1961—1962 bör man förutom dessa erfarenheter beakta att företagen vid tiden för uppgiftslämnandet sannolikt endast ofullständigt hunnit beakta den fr. o. m. årsskiftet inträdda ökningen av den allmänna varuskatten. Detta kan förväntas föranleda dels någon sänkning av nivån för 1962 (som volym betraktad), dels en viss forcering av köpen i slutet av 1961 och motsvarande dämpning i början av 1962. Effekten av sistnämnda forcering har antagits höja siffran för 1961 resp. sänka siffran för 1962 med drygt 1 procent, förändringstalet minskar då med knappt 3 procent.

Med hänsyn till ovannämnda förhållanden kan antas att en uppjustering av den av företagen angivna oktobersiffran till + 1 procent skulle ge det bästa uttrycket för den (under förutsättningen att en försämring av konjunkturen ej inträder) mest sannolika ökningen av investeringsefterfrågan på industrimaskiner från 1961 till 1962. I förening med antaganden om normal stegring av underhållskostnaderna har därför i tabell 6 för industriinvesteringarna införts ett belopp på 15 miljoner kronor, innebärande en minskning för byggnader och anläggningar på 40 miljoner kronor och en

ökning för maskininvesteringarna med 55 miljoner kronor. En betydande del av ökningen beräknas falla på statliga industriföretag.

Kraftverken

Kraftverkens investeringar beräknas ha ökat med ca 5 procent från 1960 till 1961. Ökningen ligger helt inom den offentliga sektorn; investeringarna för de enskilda kraftverken beräknas däremot ha varit oförändrade. För 1962 kan enligt kommerskollegiets investeringsenkät en betydande minskning förväntas för enskilda och i någon mån även statliga kraftverk; de kommunala synes däremot komma att öka något. För kraftverken totalt har i tabell 6 nedgången antagits utgöra 80 miljoner kronor eller 6 procent.

Handel

Byggnadsverksamheten inom handel har enligt konjunkturinstitutets beräkningar på basis av igångsättningsstatistiken, som dock ej innefattar underhåll, fortsatt att expandera även under 1961; ökningen uppgår till 15 procent. Enligt de kalkyler som presenteras i tabell 1 kan en betydande ökning väntas ske även under 1962. Vad beträffar handelslokaler i bostadshus — vilka ej redovisas i tabell 1 — synes det, med hänsyn till de ovan relaterade beräkningarna över byggnadsverksamheten i flerfamiljshus, rimligast att räkna med ett par procents ökning under 1962. Med stöd härav har i tabell 6 för handel införts ett ökningsbelopp på 120 miljoner kronor, dvs. — i likhet med 1961 — omkring 15 procent.

Handelsflottan

Investeringarna i handelsflottan beräknas ha minskat från 1960 till 1961 med drygt 20 procent. Betydande variationer från år till år kan dock uppstå till följd av tillfälliga fluktuationer i fartygsleveranserna; sålunda skedde en ökning mellan 1959 och 1960 på över 35 procent. För innevarande år har man att emotse en fortsatt minskning av leveranserna från svenska varv, vilken dock kan antas bli helt motvägd av en ökad import av nybyggen. Investeringarna inom handelsflottan för 1962 har därför i tabell 6 satts oförändrade i förhållande till 1961.

Staten

De *statliga affärsdrivande verkens* investeringar beräknas ha varit i stort sett oförändrade från 1960 till 1961. En viss uppgång kan noteras för televerket och — som redan framgått — vattenfallsverket, dessa ökning har dock helt motvägts av en minskning för statens järnvägar.

Omfattningen av ovannämnda investeringar regleras — bortsett från vissa investeringsanslag — genom budgetårsvis fastställda medelförbrukningsramar. De för nästkommande budgetår föreslagna ramarna (och investeringsanslagen) innebär en obetydlig minskning i förhållande till vad som gäller

Tabell VII: 5. Kommunernas samt de kommunala bolagens och stiftelsernas investeringsplaner för 1962

Miljoner kronor.

	Beräknade utgifter 1961	Planerade utgifter 1962
Nybyggnader		
Bostäder.....	913	1 085
Skolor och kyrkor	433	549
Hälso- och sjukvård	224	296
Sociala ändamål	88	122
Gator, vägar, planteringar	351	422
Vatten, avlopp, vattenverk m. m.....	513	568
Kraft- och elverk	150	169
Gasverk	6	4
Värmeverk.....	33	40
Spårvägar och busslinjer	52	64
Hamnar, kanaler och slussar	71	76
Brandväsen, civilförsvar	18	18
Förvaltning och övriga ändamål	131	176
Summa nybyggnader	2 983	3 589
därav nybyggnader exkl. bostäder	2 070	2 504
Övriga nyinvesteringar	274	316
Byggnadsunderhåll	526	564
Övriga underhållsutgifter	178	190
Summa bruttoinvesteringar	3 961	4 659

Anm. Som källa har använts statistiska centralbyråns kommunenkät. De siffror över kommunala investeringar för 1961 som redovisas i tabell 6 överensstämmer ej med ovanstående, emedan kommunenkätens siffror vid beräkningarna till tabell 6 justerats för att få jämförbarhet med tidigare år.

för innevarande budgetår. Då ramarna är nominellt fixerade framtvingar prisstegringar nedskärning av investeringsvolymen. För 1962 synes man ej ha anledning att räkna med annat än en prisstegring på ett par procent utöver varuskatteökningen, vilket applicerat på nu föreslagna belopp skulle ge en real investeringsminskning på 25 miljoner kronor. För televerket har en fortsatt ökning beräknats äga rum medan vattenfallsverket i motsats till fjolåret synes komma att minska investeringarna. Även statens järnvägars investeringar kan beräknas komma att undergå någon minskning.

Investeringarna inom det *statliga vägväsendet* beräknas från 1960 till 1961 ha minskat med ca 9 procent, utslutande till följd av reducerade beredskapsarbeten. För 1962 har antagits i det närmaste oförändrad investeringsvolym för såväl byggnader som för maskiner.

Efter en nedgång 1959—1960 har *försvarets* investeringar från 1960 till 1961 beräknats öka ej obetydligt, såväl vad gäller byggnader och anläggningar som försvarsmateriel, utrustning m. m. Enligt föreliggande uppgifter angående den beräknade medelsförbrukningen för anskaffning och underhåll av materiel under nästkommande budgetår kan dessa investeringar väntas fortsätta att öka under 1962. Även på byggnadssidan kan en viss fortsatt ökning beräknas äga rum. I prognosen i tabell 6 har angivits ett belopp på 130 miljoner kronor vilket utgör en ökning på 7 procent. Betydande öknings

Tabell VII: 6. Prognos för bruttoinvesteringarnas utveckling från 1961 till 1962

Miljoner kronor i 1961 års priser.

	1961			Förändring 1961—1962		
	Byggnader och anläggningar	Övrigt	Summa	Byggnader och anläggningar	Övrigt	Summa
Bostäder.....	4 842	—	4 842	+ 70	—	+ 70
Jordbruk, skogsbruk och fiske	614	689	1 303	+ 15	—	+ 15
Egentlig industri.....	1 747	3 832	5 579	— 40	+ 55	+ 15
Kraft-, gas- och belysningsverk.....	970	378	1 348	— 45	— 35	— 80
Handel m. m. (endast byggnader).....	773	—	773	+ 120	—	+ 120
Samfärdsel.....	958	3 140	4 098	— 5	+ 60	+ 55
Enskild: motorfordon.....	—	1 802	1 802	—	+ 40	+ 40
handelsflottan.....	—	636	636	—	—	—
övrigt.....	39	98	137	— 10	—	— 10
Statlig.....	771	532	1 303	— 10	+ 10	—
Kommunal.....	148	72	220	+ 15	+ 10	+ 25
Förvaltnings- och sociala ändamål ..	703	222	925	+ 165	+ 25	+ 190
Sjuk- och hälsovård, sociala ändamål	448	136	584	+ 105	+ 15	+ 120
Förvaltning och diverse ändamål ..	255	86	341	+ 60	+ 10	+ 70
Skolor och kyrkor.....	662	126	788	+ 105	+ 10	+ 115
Väg- och gatuarbeten m. m.	1 935	101	2 036	+ 95	—	+ 95
Militära investeringar.....	237	1 611	1 848	+ 35	+ 95	+ 130
Summa	13 441	10 099	23 540	+ 515	+ 210	+ 725
därav: enskilda.....	7 120	7 004	14 124	+ 20	— 5	+ 15
statliga.....	2 556	2 629	5 185	+ 85	+ 185	+ 270
kommunala.....	3 764	466	4 230	+ 410	+ 30	+ 440

planeras även av de statliga industribolagen, varjämte vissa ökningar sker för förvaltnings- och skol- (universitets-)byggnader. För den statliga sektorn som helhet innebär ovan anförda beräkningar en investeringsökning under 1962 på 270 miljoner kronor eller 5 procent.

Kommunerna

De kommunala investeringarna synes volymmässigt ha minskat något från 1959 till 1960 medan en ökning på ca 5 procent beräknas ha ägt rum 1960—1961. Enligt av statistiska centralbyrån under november i fjol insamlade uppgifter om kommunernas investeringar 1961 och investeringsplaner för 1962 kan en fortsatt betydande investeringsökning förväntas (jfr tabell 5).

Den planerade investeringsökningen för borgerliga primärkommuner och landsting uppgår till 17 procent. Erfarenhetsmässigt har man för de senare åren med liberaliserad byggnadsreglering kunnat konstatera en god överensstämmelse mellan den planerade investeringsförändringen och den realiserade förändringen räknat i löpande priser. För ny- och reinvesteringar i byggnader och anläggningar, vilka här dominerar, har överskattningen i planerna sålunda uppgått till i allmänhet endast någon procent. Med tanke på den mycket gynnsamma inkomstutveckling som kommunerna har anledning att räkna med för 1962 och med hänsyn till att en investeringsex-

pansion av planerad omfattning enligt kommunernas uppgifter ej heller synes förutsätta någon mera markant ökning av upplåningsbehovet torde de angivna ökningstalen — reducerade med hänsyn till dels pris- och varuskatteökningar dels ovan omtalade överskattningstendens — få bedömas som ej osannolika. En sådan bedömning motsäges ej heller av de i tabell 1 redovisade dock mycket osäkra kalkylerna som — för de områden som domineras av kommunala investeringar — vid det schematiska antagandet om oförändrad igångsättning under 1962, anger en så betydande investeringsökning som 11 procent.

Även de kommunala aktiebolagen och stiftelserna — vilkas investeringar domineras av bostadsbyggande — planerar kraftigt ökade investeringar, enligt de föreliggande uppgifterna drygt 20 procent. Motsvarande uppgifter för tidigare år över dessa investeringar har dock ofta visat sig behäftade med en ganska betydande osäkerhet. Då det kommunala bostadsbyggandet — sett i relation till t. ex. det totala flerfamiljshusbyggandet — sällan brukar uppvisa några alltför markanta fluktuationer synes det med stöd av de ovan relaterade beräkningarna över bostadsbyggandet mest realistiskt att anta att de kommunala bolagen och stiftelsernas investeringar skulle komma att öka i betydligt blygsammare omfattning än som angivits eller med ca 9 procent.

Med stöd av det ovan anförda har kommunernas investeringar under 1962 beräknats komma att öka med 440 miljoner kronor eller drygt 10 procent.

VIII. Den offentliga verksamheten

1. Allmänt

Syftet med detta avsnitt är i första hand att redovisa en uppskattning av den statliga och kommunala konsumtionsefterfrågans utveckling. Med konsumtion avses i detta sammanhang samhällets kollektiva service i form av undervisning, försvar, sjukvård, förvaltning osv. Övriga statliga och kommunala utgiftsposter och dessas betydelse som inslag i den totala efterfrågan på varor och arbetskraft behandlas i andra kapitel för att insättas i sitt rätta sammanhang i försörjningsbalansen. Sålunda ingår överföringsutgifterna (pensioner, barnbidrag, socialhjälp osv.) i hushållens inkomster och bidrar till dessas konsumtionsefterfrågan, som beräknas i kapitel VI. I kapitel VII redogörs för de offentliga investeringarna i deras helhet, alltså både de som finansieras via statsbudgeten och de kommunala utgiftsstaterna, och de som verkställs med intern finansiering i kommun- och statsägda aktiebolag och affärsverk. Den statliga utlåningen, vilken framför allt innefattar bostadslånegivning, betingar bostadsinvesteringarnas omfattning och behandlas jämte motsvarande kommunala verksamhet likaledes i investeringskapitlet. De offentliga finansernas likviditetseffekter diskuteras slutligen i kreditmarknadskapitlet (IX).

2. Kommunerna

Som nyss nämnts är avsikten här närmast att redovisa de kommunala konsumtionsutgifternas utveckling. Vid sidan härav belyses i någon mån de kommunala myndigheternas totala finanser. De kommunägda aktiebolagen, stiftelserna och affärsverken ingår ej.

Statistiska centralbyråns kommunstatistik har från och med 1961 delvis lagts om, vilket försvårar rättvisande jämförelser mellan 1961 och följande år å ena sidan och tidigare års uppgifter å den andra sidan. För den kommunala konsumtionens del har konjunkturinstitutet gjort försök till sammanjämkning av de två statistikserierna. Den kommunala konsumtionen, som till drygt 60 procent består av löne- och pensionskostnader, ökade enligt denna beräkning med 8 procent i löpande priser, motsvarande en ökning med 3 procent i fasta priser, mellan 1960 och 1961 (se kap. II). Mellan 1961 och 1962 planerar kommunerna en ökning av sin konsumtion med ca 6 procent i fasta priser (tab. 1). Denna siffra har beräknats från kommunernas egna statuppgifter för 1962, vilka korrigerats för beräknad normal överskattning. De kommunala myndigheternas investeringar kan på motsvarande sätt beräknas öka reallt med ca 9 procent. (Enligt kap. VII beräknas de totala kom-

Tabell VIII: 1. Kommunernas utgifter och inkomster 1961—1962

(Exkl. affärsverk, bolag och stiftelser m. m.)

De statsiffror som underliggör beräkningarna för 1962 har justerats för normala över- och under-skattningar

	Miljoner kronor		Förändring 1961—1962	
	1961	1962	milj. kr.	procent
<i>I konstant (1961 års) penningvärde:</i>				
1. Bruttoinvesteringar (inkl. fastighetsköp) ..	1 900	2 070	+ 70	+ 9
2. Konsumtion	5 700	6 040	+ 340	+ 6
3. Summa investeringar och konsumtion.....	7 600	8 110	+ 510	+ 7
<i>I löpande priser:</i>				
4. Bruttoinvesteringar (inkl. fastighetsköp)....	1 900	2 150	+ 250	+ 13
5. Konsumtion	5 700	6 460	+ 760	+ 13 ^{1/2}
6. Transfereringar och övriga utgifter	1 270	1 440	+ 170	+ 13
7. Summa utgifter	8 870	10 050	+ 1 180	+ 13
8. Inkomster	8 820	9 920	+ 1 100	+ 12 ^{1/2}
varav: Skatter.....	4 960	5 940	+ 980	+ 19 ^{1/2}
Statsbidrag	2 210	2 270	+ 60	+ 3
Övriga inkomster	1 650	1 710	+ 60	+ 4
9. Totalbudgetens saldo (8—7)	- 50	- 130	- 80	.

Källa: Statistiska centralbyråns prognosstatistik samt finansdepartementet.

munala investeringarna, alltså inklusive bolag, stiftelser och affärsverk, öka med 10 procent 1962.)

Då även kommunernas transfereringsutgifter beräknas öka relativt kraftigt innebär kommunernas planer för 1962 en ganska kraftig expansion på snart sagt alla fronter av de kommunala myndigheternas ekonomiska verksamhet. Finansieringen av denna expansion innebär dock ett behov av en med ett hundratal miljoner kronor ökad upplåning. Emellertid skall den egentliga kommunala upplåningen 1962 också täcka ett med närmare ca 50 miljoner kronor ökat inkomstunderskott för de kommunala affärsverken, och kreditmarknadssituationen får därmed ett ökande inflytande på kommunernas möjligheter att realisera sina planer, vilket synes ligga i linje med utvecklingen senare år. Enligt statistiska centralbyråns kommunala finansstatistik ökade visserligen mellan 1960 och 1961 kommunernas kassamedel och övriga finansiella tillgångar, dock ej snabbare än att de kan anses motsvara ett mot en ökad ekonomisk aktivitet svarande stegrat behov av rörelsemedel. Någon ackumulering av finansiella tillgångar som i ett kärvt kreditmarknadsläge skulle kunna spenderas för att finansiera investeringar och andra utgifter skulle således ej ha ägt rum.

3. Staten

Tre fjärdedelar av de statliga konsumtionsutgifterna utgörs av löne- och pensionskostnader. Återstoden är materielåtgång och från andra håll inköpta tjänsteprestationer. Det är förenat med vissa svårigheter att omtolka de i budgeten givna anslagsbeloppen så att man får fram deras realekonomiska

innebörd. Sedan ur driftbudgeten avskiljts rena inkomstöverföringar och bokföringstransaktioner, t. ex. avskrivningar på kapitalinvesteringar, måste konsumtionsutgifterna särskiljas ur de enskilda anslagsposterna; även i driftbudgeten ingår nämligen också åtskilliga utgifter, som i den realekonomiska grupperingen räknas som investeringar. De för varje kalenderår gällande belopp, som på så sätt skall framräknas, ingår emellertid i två budgetårs riksstat resp. riksstatförslag. Att ur dessa budgetårssiffror beräkna relevanta kalenderårssiffror får ske genom en tämligen grov approximation. Man kan härvid inte jämställa ett års faktiska utfall med ett påföljande års anslag. Dels tillkommer tilläggsstater varje år, dels är över- och underskridanden oundvikliga på många anslagsposter. Fördelningen på halvår är inte heller exakt känd, speciellt inte om man tänker på den realekonomiska effekten av utgifterna och inte endast på tidpunkten för deras bokföringsmässiga registrering. (I fråga om konsumtionsutgifterna kan man dock räkna med en relativt god anslutning mellan utgiftsregistrering och faktisk verksamhet; i fråga om investeringarna är differenserna härvidlag så stora att man helt måste avstå från att använda riksstatssiffror för att i stället begagna vederbörande verks och myndigheters direkta uppskattningar av faktisk medelsåtgång under respektive år.)

Med hänsyn till dessa och liknande förhållanden har det visat sig att den enklaste metoden att eliminera dylika missvisningar i jämförelserna mellan olika år är att utgå från de kalenderårssiffror som kan härledas ur de varje vår antagna riksstaterna, och att sedan antaga att övriga tillkommande och avgående belopp kommer att bli lika stora under det framförvarande som under det förflutna året. Endast på mycket speciella grunder kan man avvika från denna tumregel.

Någon omräkning av anslagsbeloppen till oförändrat penningvärde erfordras inte när det gäller löneutgifterna, eftersom dessa beräknas på basis av samma lönenivå i riksstatsförslaget som i den föregående riksstaten. En skillnad mellan årsbeloppen ger alltså direkt uttryck för reell volymförändring, dvs. i första hand ändring i antalet anställda, eventuellt också förskjutning i dessas genomsnittliga kvalifikationsnivå. Sakanslagen måste där emot omräknas med hänsyn till inträffad och förutsedd prisförändring.

På nu angivet sätt erhålls en ökning i utgiftsvolymen för statlig konsumtion med ca 200 miljoner kronor eller 5 procent mellan 1961 och 1962. De största ökningarna gäller försvaret (s. k. teknisk fördyring m. m.), utbildningsväsendet (universitets- och skolreformer under genomförande jämte ökning av elevantalet) och den statliga sjukvården (mentalsjukvården och undervisningssjukhusen).

Såsom inledningsvis framhölls har — så när som på den statliga konsumtionen — de olika poster som ingår i statsbudgeten fått sin realekonomiska innebörd belyst i andra avsnitt i nationalbudgeten. Det kan ändock vara rimligt att här i översiktlig form också betrakta den statliga budgetutvecklingens totaleffekt på den samhällsekonomiska balansen. Med avseende på det framförvarande året kan de för en sådan betraktelse behövligen siffrorna

Tabell VIII: 2. Statens ekonomiska verksamhet 1960—1962

Kassamässiga uppgifter

Miljoner kronor i löpande priser

	Kalenderår			Budgetår		
	1960 utfall	1961 prel. ber.	1962 prognos	1960/61 utfall	1961/62 prel. ber.	1962/63 enl. riks- stats- förslag
A. Inkomster	14 750	17 450	18 400	16 641	17 972	18 824
därav: dir. skatter	6 800	8 550	8 350	8 016	8 524	8 133
indir. skatter	6 800	7 650	9 050	7 425	8 146	9 277
B. Överföringsutgifter	7 850	8 550	9 100	8 303	8 781	9 393
C. Konsumtion	3 650	4 000	4 550	3 802	4 231	4 534
D. Bruttoinvestering	3 450	3 450	3 700	3 093	3 501	3 782
E. Diverse	— 150	—	—	—	—	—
F. Summa B till E	14 800	16 000	17 350	15 198	16 513	17 709
G. Finansiellt sparande (A—F)	— 50	+ 1 450	+ 1 050	+ 1 443	+ 1 459	+ 1 115
H. Utlåning	950	1 150	1 200	1 062	1 298	1 094
I. Totala utgifter	15 750	17 150	18 550	16 260	17 811	18 803
J. Totalsaldo (A—I)	— 1 000	+ 300	— 150	+ 381	+ 161	+ 21

Anm. Vid omvandlingen av de officiella budgetårssiffrorna i högra delen av tabellen till kalenderårssiffror för 1961 och 1962 har ganska schablonmässiga metoder fått användas, varför precisionen framför allt på enskilda inkomst- och utgiftstyper ej torde vara alltför god. Totalsiffrorna för inkomster och utgifter kan dock bedömas vara något säkrare än delsiffrorna. Kalenderårssiffran för 1962 inkluderar, till skillnad från de motsvarande budgetårsberäkningarna, beräknade utgiftsstegringar till följd av förväntad lönestegring för statsanställda och andra tillkommande utgifter.

inte erhållas annat än mycket ungefärligt. I dagens läge gör särskilt osäkerheten om statstjänarlönernas höjning varje beräkning mer eller mindre godtycklig. Grovt uppskattade prognossiffror för kalenderåret 1962 har införts i tabell 2 tillsammans med utfallssiffror för 1960 och (ännu osäkra) för 1961. Tabellens högra del återger utfallssiffror för 1960/61 och formellt beräknade belopp för 1961/62 och 1962/63 vilka således ej är justerade med hänsyn till tillkommande löne- och andra utgiftshöjningar.

Tabellen avser givetvis totalbudgeten. För ett studium av statsfinanserna som balansfaktor i samhällsekonomin är det betydelsefullt ifall en viss utgift, som i båda fallen föranleder anställande av arbetskraft eller inköp av material, rubriceras som kapital- eller driftsutgift. Likaså är denna uppdelning likgiltig för bedömningen av budgetens likviditetseffekter m. m.

Som framgår av sista raden i tabell 2 beräknas totalbudgetsaldot från 1960 till 1961 ha förstärkts med 1 300 miljoner kronor (från — 1 000 till + 300). Däremot synes saldot komma att försvagas med 450 miljoner kronor (från + 300 till — 150) mellan 1961 och 1962.

Ibland vill man bortse från statens »bankmässiga» verksamhet, alltså dess utlåning. Motivet är att det betyder föga för aktiviteten om en bostadsbyggare fyller sitt lånebehov på den reguljära kreditmarknaden eller hos staten. Riktigheten härav kan i viss mån ifrågasättas, eftersom större delen av den

utlåning det här är fråga om är av avgörande betydelse för bostadsbyggnadets omfattning. — Eftersom statens utlåning föga ändrats till sin omfattning under de betraktade åren är det dock tämligen likgiltigt vilketdera saldot man använder. Förändringarna från det ena året till det andra blir alltså ungefär desamma i båda fallen, nämligen + 1 400 och — 400 i stället för ovannämnda + 1 300 och — 450 miljoner kronor (enligt rad G i tabellen).

I detta sammanhang understryks, att det just är *förändringen* i budgetsaldo från ett år till ett annat som är av intresse vid betraktelsen av budgetens inverkan på den samhällsekonomiska balansen.

Uttryckta i procent av bruttonationalprodukten blir saldförändringarna de båda åren + 2 procent 1960—1961 respektive — 1/2 procent 1961—1962. Under 1961 skulle statsbudgeten således, med detta mycket ungefärliga sätt att mäta dess effekt, ha varit relativt kraftigt restriktiv medan en viss expansiv effekt skulle vara att vänta 1962. Uttrycken »expansiv» och »kontraktiv» avser här i båda fallen jämförelse med närmast föregående år. Jämfört med 1960 var budgetpolitiken kontraktiv även 1962 ehuru med ett lägre belopp än 1961.

En mera förfinad analys skulle kräva att man tog hänsyn till att exempelvis olika utgiftsposter — även om de är numeriskt lika stora — kan ha olika stor effekt på samhällsekonomin; överföringsutgifter brukar således anses vara mindre efterfrågeskapande än utgifter för investerings- och konsumtionsändamål osv. Här skall dock ej göras något försök till sådan precisering.

Budgetutfallets förändring mellan två år är ett nettoresultat av förändringar av olika typer av budgetposter. Somliga av dessa poster förändras automatiskt med förändringar i bruttonationalprodukten och det därmed förändrade skatteunderlaget. (Exempel: skatteinkomster ökar och utbetalningar av arbetslöshetsunderstöd minskar med ökande ekonomisk aktivitet eller eljest stigande penninginkomstnivå och vice versa.) Andra är resultatet av aktiva åtgärder som statsmakterna vidtar. (Exempel: höjning eller sänkning av skattesatserna.) När det gäller tendensen hos statsinkomsterna att automatiskt stiga mera än utgifterna och skapa ett budgetöverskott vid stegringar i den allmänna inkomstnivån brukar man tala om »inbyggd stabilisator». I detta avseende har den nyligen genomförda skatteomläggningen en innebörd som kan vara värd att beakta. Sänkningen av marginalskattesatserna i »vanliga» inkomstlagen innebär att de statliga skatteinkomsterna vid stigande skatteunderlag, t. ex. under en period av kraftig ekonomisk expansion och mer eller mindre tydlig inflation, ökar mindre än vad som hade varit fallet om de tidigare marginalskattesatserna tillämpats. Den automatiska förstärkningen av budgetsaldot — med inflationsmotverkande effekt — blir alltså mindre. I stället måste alltså i ett framtida överkonjunkturläge aktiva åtgärder i restriktiv riktning (finanspolitiska, penningpolitiska, etc.) användas i ökad omfattning.

IX. Kreditmarknaden

1. Utvecklingen på kreditmarknaden 1961

Staten

Den minskning av statens utgiftsoverskott som inträffade 1960, då upplåningsbehovet nära nog halverades jämfört med 1959, fortsatte ytterligare under 1961. I själva verket vändes 1960 års upplåningsbehov på netto ca en miljard under 1961 i ett inkomstöverskott av storleksordningen 350 miljoner kronor. I detta läge har staten ställt endast ringa nettoanspråk på den långa marknaden; på denna marknad har nyupplåningen obetydligt överstigit skuldåterbetalningarna, och statsskuldens nedgång faller helt på den korta marknaden.

Nettouppgifter för statens upplåning hos olika kategorier av långivare redovisas i tabell 1. Gentemot riksbanken och affärsbankerna har en nettoåterbetalning ägt rum, medan skuldförhållandet till »övriga kreditinstitut» och allmänheten kan beräknas ha förblivit i stort sett oförändrat.

Kommunerna

I den preliminära nationalbudgeten för 1961 förutsågs en minskning av kommunernas finansiella sparande¹ 1961 jämfört med 1960 innebärande en ökad låneefterfrågan från denna sektor. Kommunerna synes också ha kunnat öka sin upplåning på kreditmarknaden, ehuru ej med så mycket som hade erfordrats för att täcka hela den planerade ökningen av deras sammanlagda budgetunderskott; den svagare ökningen av budgetunderskottet än som planerats torde i viss utsträckning ha betingats av bristande möjligheter att erhålla lån. Upplåningsökningen hänför sig väsentligen till »övriga kreditinstitut» (tabell 1) och består huvudsakligen i reverslån hos allmänna pensionsfonden och andra pensionsinrättningar.

Bostadssektorn

Mellan 1960 och 1961 beräknas bostadsinvesteringarna ha ökat med ca 10 procent i värde och bostadskrediterna synes ha ökat i ungefär samma takt, motsvarande en upplåningsökning med ett par hundra miljoner kronor. Upplåningen på den långa marknaden har ökat men ej i tillräcklig utsträckning för att förhindra en fortsatt ackumulation av kreditiv och tillfälliga avlyft i affärsbankerna. Detta har inneburit en fördyring av byggnadskostna-

¹ För varje sektor anger det finansiella sparandets storlek i vilken utsträckning sektorn ifråga kunnat finansiera sina utgifter för såväl konsumtion som realinvestering under en viss period med löpande inkomster under perioden. Är det finansiella sparandet positivt har sektorn under perioden netto ökat sina fordringar (minskat sina skulder) gentemot andra sektorer och omvänt vid negativt finansiellt sparande.

Tabell IX: I. Kreditmarknaden 1960 och 1961

Nettobelopp, miljoner kronor

Långgivare	Låntagare				Summa
	Staten	Kommuner	Bostäder	Näringslivet	
1960					
Riksbanken	1 175	—	75	—	1 250
Affärsbanker ¹	— 650	— 100	300	875	425
Övriga kreditinstitut ¹	— 75	275	1 775	600	2 575
Allmänheten	650	75	75	350	1 150
Summa	1 100	250	2 225	1 825	5 400
1961 (delvis uppskattningar)					
Riksbanken	— 250	0	0	0	— 250
Affärsbanker ²	— 100	0	200	400	500
Övriga kreditinstitut ²	0	400	2 100	750	3 250
Allmänheten	0	0	100	500	600
Summa	— 350	400	2 400	1 650	4 100

¹ Om korrigerig görS för effekterna av den tillfälliga medelsomflyttning mellan affärsbanker och postgiro, uppgående till ca 600 miljoner kronor, som ägde rum kring årsskiftet 1959/60 erhålls ett affärsbanksbidrag till statens finansiering 1960 på — 1 250 miljoner. Affärsbankernas totala kreditgivning blir då — 175 miljoner, medan för övriga kreditinstituts del finansieringsbidraget till staten blir 525 miljoner och deras totala finansieringsbidrag 3 175 miljoner kronor.

² Effekten av den tillfälliga medelsomflyttningen mellan affärsbankerna och postgirot på statsupplåningens fördelning på olika långgivare, som oms-rushen vid slutet av 1961 kan antas ha resulterat i, har i tabellen uppskattats till 100 miljoner kronor. Vid rensning från denna temporära inflytelse skall alltså 100 miljoner kronor i utlåning till staten överföras från »övriga kreditinstitut» och läggas på affärsbankerna. »Övriga kreditinstituts» finansieringsbidrag till staten blir då — 100 miljoner kronor och deras totala kreditgivning 3 150 miljoner kronor, medan affärsbankernas finansieringsbidrag till staten blir 0 och deras totala utlåning 600 miljoner kronor.

Anm. Med näringslivet avses praktiskt taget hela den del av samhällsekonomin, som ligger utanför staten, kommunerna, bostadssektorn och kreditinstituten.

Affärsbankernas utlåning till respektive staten, kommunerna och bostäderna omfattar inköp av statspapper, reverslån till kommunerna och köp av kommunobligationer, bostadsbyggnads-krediter enligt Svenska Bankföreningens månadsstatistik och köp av hypoteksobligationer. Utlåningen till näringslivet är en restpost och avser alla andra lån och obligationsköp än de nyss-nämnda.

»Övriga kreditinstitut» omfattar sparbankerna, postbanken, jordbrukskasseorganisationen, all-männa pensionsfonden, försäkringsbolag, riksförsäkringsverket och Sveriges Kommunalanställdas pensionskassa. Deras kreditgivning till staten, kommunerna, bostadssektorn och näringslivet innefattar såväl reverslån som köp av obligationer och andra värdepapper.

I uppgifterna för »allmänheten» ingår de obligationer, förlagsbevis, aktier och diverse stats-papper, som försålts till andra köpare än de institutioner, som ingår i tabellens övriga lån-givarsektorer. Företagens, hushållens och diverse fonders och kassors värdepappersköp redovisas således i denna post.

Tabellen innefattar endast uppgifter om kreditförmedling över den reguljära kreditmarknaden; kommersiella krediter eller andra finansiella transaktioner mellan och inom de reala sektorerna ingår således inte.

Uppgifterna för 1960 har avrundats till jämna 25-tal och uppgifterna för 1961, som till stor del bygger på uppskattningar, till jämna 50-tal miljoner kronor.

derna och synes även på sina håll ha lett till svårigheter att erhålla nya kreditiv. I samband med ökad emittering av hypoteksobligationer under hösten kunde dock dessa svårigheter övervinnas och igångsättning ske i normal omfattning före högvinterns inträde.

Näringslivet

Näringslivets kreditmarknadsfinansiering 1961 beräknas bli några hundra miljoner kronor lägre än 1960. Inom denna något krympta totalram har en förskjutning från upplåning i bankerna till upplåning på kapitalmarknaden ägt rum. Såväl aktie- som obligationsfinansieringen låg högre än 1960. Näringslivssektorns finansiella sparande beräknas emellertid 1961 ha varit mer negativt än 1960. Hur har då detta ökade finansieringsbehov täckts, i den mån krediter ej kunnat erhållas på den organiserade kreditmarknaden? Enligt bankstatistiken har det ägt rum en fortsatt kraftig dragning på de bankräkningar som framför allt företagen anses använda sig av (checkräkning, uppsägningsräkning, depositions- och kapitalräkning, girokapitalräkning samt postgiro- och postgirots räntebärande kapitalkonto). Konjunkturinstitutets enkät¹ bland industriföretag rörande dessas finansiella tillgångar och skulder ger också en bild av en fortsatt kraftig försämring av kassaläget i industrisektorn. I enkäten redovisas också jämfört med 1960 ökade belopp för »lån till företag och enskilda personer» på tillgångssidan och för posten »övriga lån» på skuldsidan. Detta tyder på ökade lånetransaktioner utanför den reguljära kreditmarknaden. Expansionen av bankernas garantiförbindelser, vilken t. o. m. november 1961 varit kraftigare än under motsvarande period 1960 motsäger ej heller denna konklusion. Innebörden av ökad direkt kreditgivning inom näringslivet är en ökad grad av självfinansiering inom sektorn som helhet — över- och underskott i finansiellt sparande utjämnas utan att transaktionerna registreras på den organiserade kreditmarknaden.

Ett intressant fenomen med effekter i motsatt riktning mot de ovan nämnda lånetransaktionerna kan avläsas i den nyssnämnda enkäten. Industrieföretagens kundfordringar och leverantörsskulder har 1961 ökat mindre eller gått ned kraftigare än 1960; detta i motsats till vad som hände under 1960, då dessa poster ökade kraftigare eller minskade mindre jämfört med 1959. Denna utveckling kan kanske tolkas på så sätt, att medan 1960 det kassamässiga likviditetsunderlaget, ehuru försämrat jämfört med 1959, ännu var tillräckligt gott för att tillgodose en av den ökade ekonomiska aktiviteten och det kärvare kreditmarknadsläget föranledd ökad efterfrågan på handelskrediter, så har den fortsatta försämringen av företagens kassaläge medfört att medgivandet av sådana krediter under föregående år kraftigt minskat. Likviditetsåtstramningen skulle således, om denna tolkning är riktig, nu verkligen ha börjat »bita». De låga siffrorna för den »reala likviditeten» 1961 (se tab. 2) motsäger ej heller denna slutsats. Den kausala ordningsföljden mellan de varandra i riktning motverkande tendenserna på varukrediternas och lånetransaktionernas områden skulle kunna vara denna: det försämrade kassaläget har givit upphov till minskat utbud av leverantörskrediter, vilka följer varu- och tjänsteflödet och alltså ges så att säga vertikalt i produktionsprocessen; i detta läge med relativ hopkrympning av

¹ Enkäten täcker för 1961 endast första halvåret. I texten har de resultat man kommit till vid halvårsjämförelser med tidigare år antagits gälla även för hela kalenderår.

Tabell IX: 2. Allmänhetens »reala likviditet» 1957—1961

År	Penningmängd vid slutet av resp. år i procent av bruttonationalprodukten (BNP)	Penningmängd, obligationsstock och tillgodohavanden på investeringskonton vid slutet av resp. år i procent av BNP
1957.....	64	73
1958.....	67	76
1959.....	71	80
1960.....	67	77
1961 (uppskattn.)	65	75

Anm. Penningmängden utgörs av allmänhetens innehav av sedlar samt tillgodohavanden på samtliga inlåningsräkningar i andra banker än riksbanken. Till allmänheten räknas sektorn utanför staten, kommuner, banker och försäkrings- och pensionsinrättningar. Både företag och hushåll förs sålunda till allmänheten liksom även andra institutioner än de nyss angivna.

denna typ av krediter har företagen sökt sig ut »åt sidorna» för att genom direkt upplåning i andra företag söka ordna sina likviditetsproblem.

Den tillväxt av förskotten (mottagna och lämnade), som redovisas i nämnda enkät, vilken tyder på högre grad av löpande betalningar för beställningsarbeten 1961 än 1960, kan också ha sin förklaring i det försämrade likviditetsläget: den som utfört arbetet och omedelbart svarat för dess finansiering har i ökad utsträckning måst ha underhandsbetalning från beställaren.

2. Prognos-utfall 1961

Det i den reviderade nationalbudgeten för 1961 förutsedda statliga upplåningsbehovet på 1/4 miljard vändes i en statsskuldminskning av motsvarande storleksordning med främst den effekten att den beräknade ökningen av riksbankens utlåning till staten i stället blev en minskning. Siffran för kommunernas upplåningsbehov som för 1961 beräknades till ca 500 miljoner kronor sattes i den reviderade nationalbudgeten inom parentes för att markera att kreditpolitiken kunde antas syfta till att nedbringa denna för att dämpa kommunernas investeringsefterfrågan. Som tidigare nämnts blev också upplåningen ca 100 miljoner kronor mindre än det beräknade behovet. Bostädernas kreditbehov kalkylerades på grundval av bostadsbyggandets beräknade omfattning, och det preliminära utfallet av denna sektors upplåningsverksamhet stämmer väl med prognosen.

Näringslivets upplåning på den organiserade kreditmarknaden synes ha legat lägre än det i den reviderade nationalbudgeten kalkylerade upplåningsbehovet, vilket är en utveckling i linje med den av den ekonomiska politiken åsyftade.

På utlåningssidan hade i den reviderade nationalbudgeten den affärsbanksutlåning som måste ske om efterfrågad och utbjuden kreditmängd

Tabell IX: 3. Kreditmarknaden 1962

Nettobelopp, miljoner kronor

	Efterfrågan		Utbud
Staten.....	250	Riksbanken	250
Kommuner	(500)	Affärsbankerna.....	(500)
Bostäder	2 500	Övriga kreditinstitut	3 500
Näringslivet	(1 500)	Allmänheten	500
Summa	4 750		4 750

Anm. Siffrorna har avrundats till närmast liggande $\frac{1}{4}$ miljard kronor.

skulle »gå ihop» satts inom parentes för att markera att den ekonomiska politikens syfte kunde antas vara att se till att dessa instituts utlåning skulle bli mindre än den siffra som där utsattes. Så kan också beräknas ha skett. Vad slutligen kapitalmarknaden angår så beräknas utfallet, om man bortser från den av oms-rushen förorsakade tillfälliga utlåningsökningen från postgirot till staten, bli i stort lika med den utlåning som kalkylerades.

3. Utvecklingen på kreditmarknaden 1962

Efterfrågesidan

Såsom visats i kapitel VIII beräknas *statens* utgifter 1962 komma att stiga snabbare än dess inkomster. Ett utgiftsöverskott om 150 miljoner kronor har beräknats. I tabell 3, som utgör en kalkyl över utvecklingen på kreditmarknaden 1962, har på efterfrågesidan införts det avrundade beloppet 250 miljoner kronor för staten.

Vad gäller *kommunerna* väntas tendensen i fråga om utgifter och inkomster bli densamma som för staten. Ett lägre finansiellt sparande och ett ökat upplåningsbehov kalkyleras sålunda för 1962 jämfört med 1961 (se kap. VIII). I tabell 3 har som kommunupplåning 1962 införts en till jämna 500 miljoner kronor avrundad siffra.

Bostadsinvesteringarna beräknas stiga något utöver 1961 års, medförande ett med något hundratal miljoner höjt upplåningsbehov. I tabell 3 har bostadskrediterna exklusive statens bostadslångivning, vilken kan beräknas komma att ligga i stort oförändrad vid $\frac{3}{4}$ miljard kronor, kalkylerats till avrundade 2 500 miljoner. För *näringslivet* har schematiskt antagits ett upplåningsbehov av ungefär samma storleksordning som den upplåning som beräknats ha ägt rum 1961. I kalkylen har ett till 1 500 miljoner avrundat belopp införts.

Utbudssidan

Tillväxten av allmänna pensionsfonden och den beräknade stabiliteten i försäkringsbolagens och andra kreditinstituts möjligheter att placera pengar långfristigt kan netto väntas ge en ökning av den långfristiga kreditgivningen från »övriga kreditinstitut» med omkring en halv miljard kronor

från 1961 till 1962. På grund av den tillfälliga medelsinströmningen i postgirokontoret i slutet av 1961 i anslutning till oms-rushen och den förutsedda minskningen i början av 1962 kan postgirokontorets tillfälliga kreditgivning beräknas bli lägre 1962 än 1961. Den totala kreditgivningen från »övriga kreditinstitut» kan därför väntas öka med ett mindre belopp än nyssnämnda halva miljard. I tabell 3 har för »övriga kreditinstituts» placeringar 1962 den till 3 500 miljoner kronor avrundade siffran införts. För *allmänheten* redovisas i stort sett oförändrade placeringar eller 500 miljoner kronor.

Riksbankens utlåning till här redovisade sektorer har med hänsyn till kalkylerad ökning av sedelvolymen, beräknad återbetalning av företagens i riksbanken insatta fondmedel, uppskattat finansiellt sparande för riksbanken samt antagandet om oförändrat valutainnehav satts till 250 miljoner kronor. *Affärsbankerna* slutligen blir som vanligt restpost, och får här fylla ut med en halv miljard för att efterfrågan och utbud skall gå ihop. — I likhet med vad som tidigare gjorts har siffran för affärsbankernas kreditgivning liksom de för kommunernas och näringslivets kreditefterfrågan satts inom parentes för att markera de stabiliseringspolitiska åtgärder dessa sektorer kan bli utsatta för; tenderar ekonomin mot fortsatt ekonomisk överhettning orsakad från investeringssidan kan man räkna med att främst affärsbankernas utlåning får begränsas (eller åtminstone inte öka med de i en sådan situation ökade behoven) med åtföljande åtstramande effekter på den icke-statliga investeringsverksamheten eller vice versa.

Hur kan då affärsbankernas likviditet och förmåga till utlåning beräknas förändras under 1962? För året som helhet kan enligt ovan statsfinansernas utveckling väntas innebära ett likviditetstillskott. Statsskuld placerad utanför affärsbankerna (även annan än korta lån hos postgirokontoret m. fl. tillfälliga placerare) förfaller till återbetalning, varigenom banklikviditeten även ökar. I samma riktning verkar återbetalningarna till företagen av i riksbanken insatta fondmedel. Tillväxten av allmänhetens sedelinnehav verkar dock i andra riktningen liksom också riksbankens finansiella sparande. Därest staten inte företar någon ny upplåning på marknaden utanför affärsbankerna (utöver sedvanlig kortfristig upplåning), synes därför för 1962 som helhet en svag ökning av affärsbankernas likvida tillgångar vara att förvänta, men om staten med lång nyupplåning neutraliserar sin återbetalning av långfristiga skulder, skulle status quo i fråga om affärsbankernas likvida tillgångar synas som det mest sannolika alternativet. Den kalkylerade utlåningen skulle då pressa ned affärsbankernas relativa likviditet. Den kraftiga säsongrörelse, som kännetecknar banklikviditeten med minskning under våren och ökning under hösten, gör att likviditetssläget för bankerna — trots företagets uttag av 300 miljoner från 1960 års särskilda investeringsfonder strax före årsskiftet — bli särskilt stramt under vårhalvåret 1962, innebärande starkt begränsade utlåningsmöjligheter.

Tabellförteckning

I.	1. Preliminär försörjningsbalans för 1962	2
II.	1. Försörjningsbalans 1959—1961	7
	2. Bruttoinvesteringar 1959—1961	8
	3. Privat konsumtion 1959—1961	10
	4. Bytesbalansen 1959—1961	11
	5. Lagerförändringar inom statistiskt belysta produktions- och distributionsområden 1959—1961	12
III.	1. Utrikeshandelns fördelning på länderområden 1960—1961	13
	2. Betalningsbalansen 1959—1962	14
	3. Utrikeshandelns värde-, volym- och prisförändringar 1960—1962	15
	4. Guld- och valutareserven december 1958—november 1961	15
IV.	1. Industriproduktionen 1959—1961	21
	2. Sammanfattning av produktionsutvecklingen inom olika näringsgrenar	23
V.	1. Utvecklingen på arbetsmarknaden 1957—1961	26
VI.	1. De enskilda konsumenternas inkomster och utgifter 1960—1962	30
	2. Konsumentpriserna december 1960—november 1961	33
VII.	1. Räkneexempel för 1962 års tillståndsberoende byggnadsverksamhet (exkl. bostäder)	39
	2. Lägenheter i påbörjade, inflyttningsfärdiga och pågående bostadsbyggen 1957—1961	40
	3. Investeringsplaner inom industrin för 1962	42
	4. Planerade och faktiska förändringar av den egentliga industrins investeringar 1956—1962	43
	5. Kommunernas samt de kommunala bolagens och stiftelsernas investeringsplaner för 1962	47
	6. Prognos för bruttoinvesteringarnas utveckling från 1961 till 1962	48
VIII.	1. Kommunernas utgifter och inkomster 1961—1962	51
	2. Statens ekonomiska verksamhet 1960—1962	53
IX.	1. Kreditmarknaden 1960 och 1961	56
	2. Allmänhetens »reala likviditet» 1957—1961	58
	3. Kreditmarknaden 1962	59

Local Bibliography

I. 1. ... 1971

II. 1. ... 1971

2. ... 1971

3. ... 1971

4. ... 1971

5. ... 1971

6. ... 1971

7. ... 1971

8. ... 1971

9. ... 1971

10. ... 1971

11. ... 1971

12. ... 1971

13. ... 1971

14. ... 1971

15. ... 1971

16. ... 1971

17. ... 1971

18. ... 1971

19. ... 1971

20. ... 1971

21. ... 1971

22. ... 1971

23. ... 1971

24. ... 1971

25. ... 1971

26. ... 1971

27. ... 1971

28. ... 1971

29. ... 1971

30. ... 1971

31. ... 1971

32. ... 1971

33. ... 1971

34. ... 1971

35. ... 1971

36. ... 1971

37. ... 1971

38. ... 1971

39. ... 1971

40. ... 1971

41. ... 1971

42. ... 1971

43. ... 1971

44. ... 1971

45. ... 1971

46. ... 1971

47. ... 1971

48. ... 1971

49. ... 1971

50. ... 1971

51. ... 1971

52. ... 1971

53. ... 1971

54. ... 1971

55. ... 1971

56. ... 1971

57. ... 1971

58. ... 1971

59. ... 1971

60. ... 1971

61. ... 1971

62. ... 1971

63. ... 1971

64. ... 1971

65. ... 1971

66. ... 1971

67. ... 1971

68. ... 1971

69. ... 1971

70. ... 1971

71. ... 1971

72. ... 1971

73. ... 1971

74. ... 1971

75. ... 1971

76. ... 1971

77. ... 1971

78. ... 1971

79. ... 1971

80. ... 1971

81. ... 1971

82. ... 1971

83. ... 1971

84. ... 1971

85. ... 1971

86. ... 1971

87. ... 1971

88. ... 1971

89. ... 1971

90. ... 1971

91. ... 1971

92. ... 1971

93. ... 1971

94. ... 1971

95. ... 1971

96. ... 1971

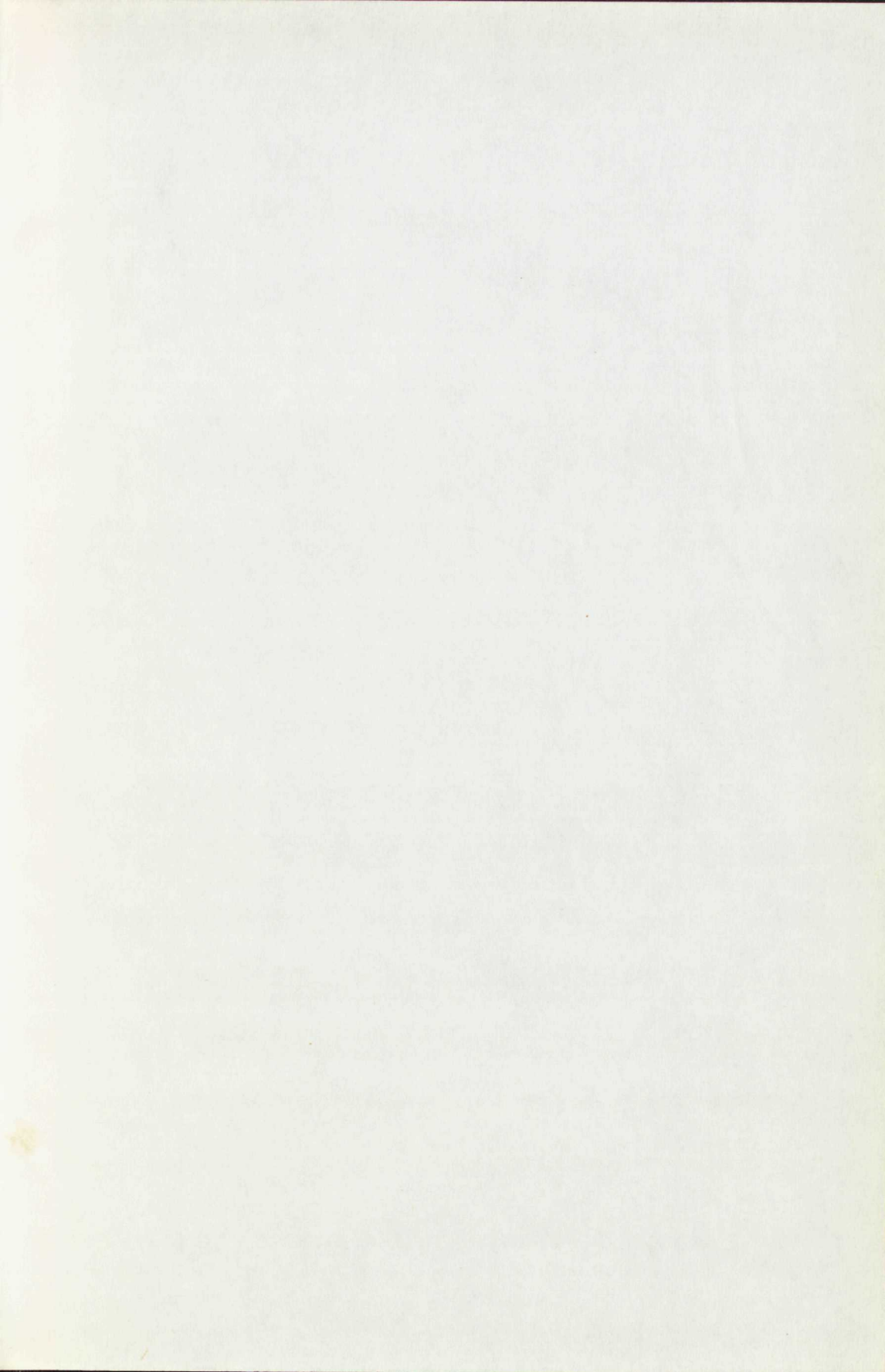
97. ... 1971

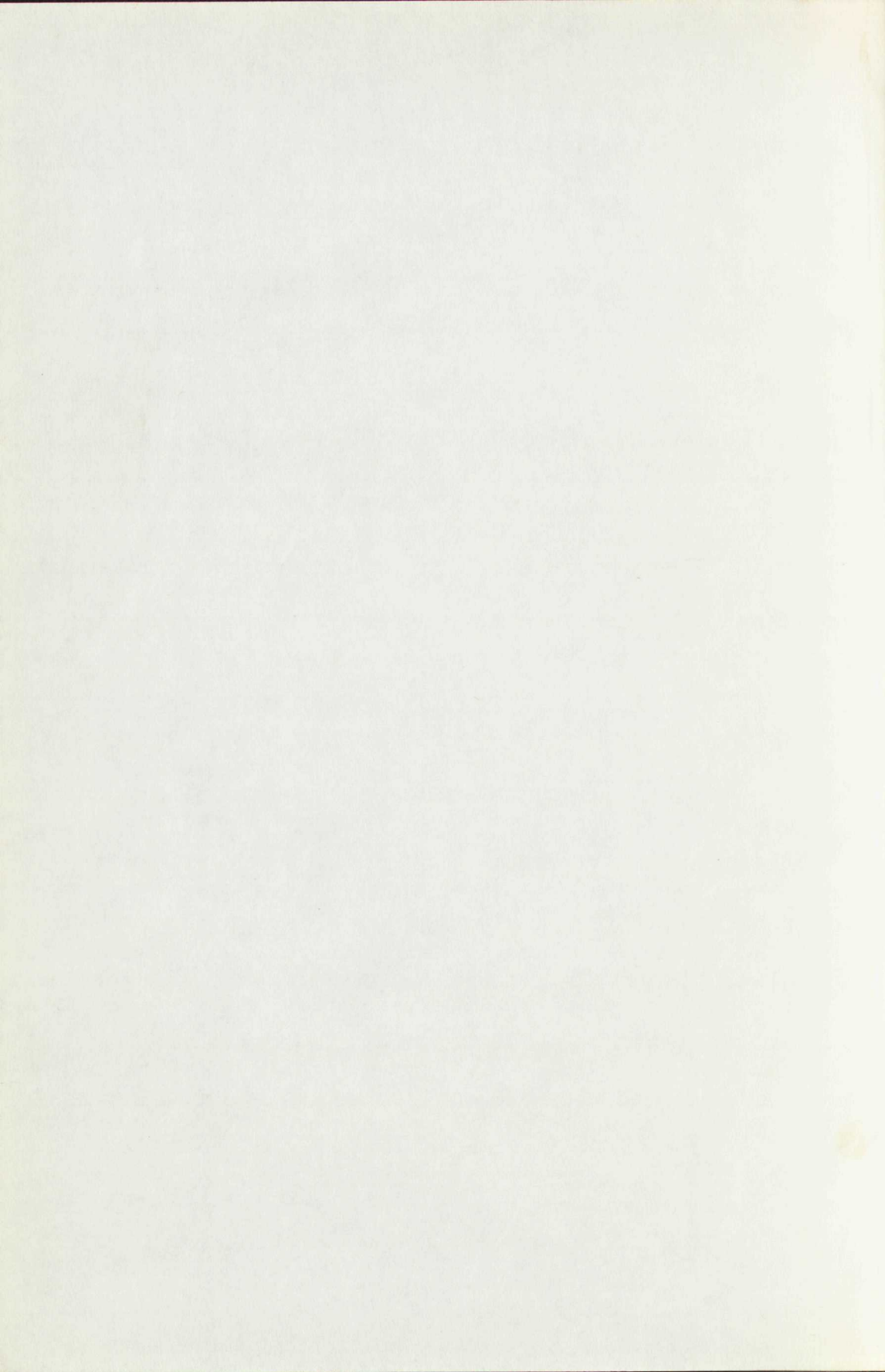
98. ... 1971

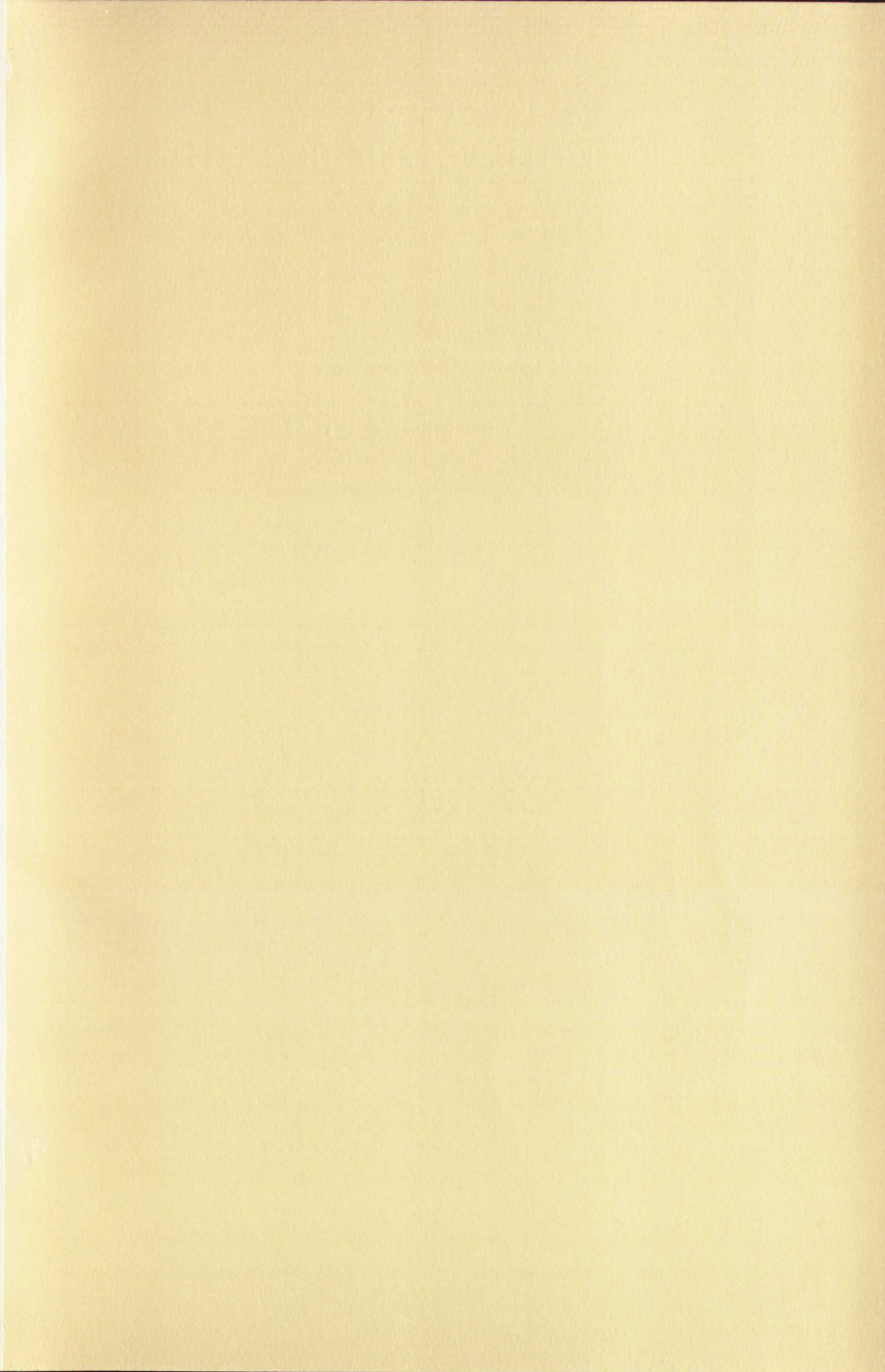
99. ... 1971

100. ... 1971

KUNGL BIBL.
24 FEB 1962
STOCKHOLM

STATENS
OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1962

Systematisk förteckning

(Siffrorna inom klammer beteckna utredningarnas nummer i den kronologiska förteckningen)

Försvarsdepartementet

Totalförsvarets personalfrågor. [3]

Socialdepartementet

Skogstillgångarna i Jämtlands län. [1]

Kommunikationsdepartementet

Statsbidrag till enskild väghållning, m. m. [6]

Finansdepartementet

Finansplan för budgetåret 1962/63 samt Preliminär nationalbudget för år 1962. [8]

Ecklesiastikdepartementet

Vidgad vuxenutbildning på gymnasiestadiet. [5]

Jordbruksdepartementet

Yrkesutbildningen på trädgårdsområdet. [2]

Inrikesdepartementet

Arbetsuppgifter och utbildning för viss sjukvårdspersonal. [4]
Kommunal beredskap. [7]